

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ULUSAŞIRI SİLAHLI ÖRGÜTLERLE BİRLİKTE DEĞİŞEN SAVAŞ
STRATEJİLERİ VE ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN KAPSAYICILIĞI
TARTIŞMASI**

**Selin ÇAKAR
113612006**

Dr. Öğr. Üyesi İdil Işıl GÜL

**İSTANBUL
2020**

Kabul ve Onay

113612006 Selin Çakar tarafından hazırlanan “Ulusaşırı Silahlı Örgütlerle Birlikte Değişen Savaş Stratejileri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Kapsayıcılığı Tartışması/Changing War Strategies within Transnational Armed Groups and the Discussion on the Adequacy of International Humanitarian Law” başlıklı bu çalışma dijital ortamda yapılan tez savunma sonucunda başarılı bulunarak aşağıdaki jüri tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. İlgili onaylar elektronik posta yolu ile alınmıştır.

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi İdil Işıl GÜL İstanbul Bilgi Üniversitesi
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ulaş KARAN İstanbul Bilgi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ERSON ASAR MEF Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 08.05.2020
Toplam Sayfa Sayısı : 107

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Uluslararası İnsancıl Hukuk
- 2) Silahlı Çatışmalar
- 3) Ulusaşırı Silahlı Örgütler
- 4) Terörizm
- 5) Terörle Mücadele Savaşı

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) International Humanitarian Law
- 2) Armed Conflicts
- 3) Transnational Armed Groups
- 4) Terrorism
- 5) War against Terrorism

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ABSTRACT.....	v
ÖZET	vi
GİRİŞ	1
ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK	5
1.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tanımı.....	5
1.2. Uluslararası İnsancıl Hukukun Uluslararası Hukuktaki Yeri	6
1.3. Uluslararası İnsancıl Hukukun Kaynakları.....	9
1.3.1. Uluslararası Sözleşmelere Dayalı Kaynaklar.....	10
1.3.1.1. Lahey Sözleşmeleri.....	11
1.3.1.2. Cenevre Sözleşmeleri.....	12
1.3.1.3. İlgili Diğer Sözleşmeler	14
1.3.2. Teamüllere İlişkin Kurallar	16
1.3.3. Diğer Kaynaklar.....	17
1.4. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri	19
1.4.1. Ayrım Gözetme İlkesi.....	20
1.4.2. Orantılılık İlkesi	21
1.4.3. Önlem Alma İlkesi	22
1.4.4. Gereksiz Yere Acı Vermeme İlkesi	23
1.5. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Kişi Türleri.....	24
1.5.1. Çatışanlar (<i>Combatant</i>).....	25
1.5.2. Çatışmayanlar (<i>Non-combatant</i>).....	29
1.6. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Çatışma Türleri	33
1.6.1. Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar	33
1.6.2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar.....	34
TERÖRLE MÜCADELE VE DEĞİŞEN SAVAŞ STRATEJİLERİ.....	37
2.1. Militalik ve Terörizm Kavramları	37
2.2. Barışçıl Yöntemlerden Silahlı Çatışmalara Geçiş.....	45
2.2.1. Devletlerin Yeni Dünya Düzeniyle İmtihanı	45
2.2.2. Birleşmiş Milletler'in Terörle Mücadele Yaklaşımı.....	56
2.3. Yakın Düşmandan Uzak Düşmana Geçiş.....	70
2.3.1. Uluslararasılık (<i>Transnationalism</i>) Kavramı	70
2.3.2. Batıya Karşı Dünyanın Geri Kalanı	71
2.3.3. Uluslararası Örgütlenmeyle Birlikte Değişen Dinamikler.....	75
İNSANCIL HUKUKUN KAPSAYICILIĞI TARTIŞMASI	79
3.1. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terör Kavramı.....	79
3.2. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terörist Kavramı.....	81
3.3. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terörle Mücadele Operasyonları.....	84
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	92

KISALTMALAR

I.Cenevre Sözleşmesi	: Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi
II.Cenevre Sözleşmesi	: Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi
III.Cenevre Sözleşmesi	: Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi
IV.Cenevre Sözleşmesi	: Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi
a.g.e.	: Adı geçen eser
AP	: Associated Press
BM/UN	: Birleşmiş Milletler/United Nations
CCW Sözleşmesi	: Ayrımcı Gözetmeyen Etkileri Olan ve Aşırı Acıya Yol Açabilen Belli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılmasına İlişkin Sözleşme
CTC	: Counter-Terrorism Committee
CTITF	: Counter-Terrorism Implementation Task Force
I. Ek Protokol	: 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol
II. Ek Protokol	: 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol
III. Ek Protokol	: 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek ve İlave bir Ayırt Edici Ambleme İlişkin Protokol
e.t.	: Erişim tarihi
GCTCCC	: Global Counter-Terrorism Coordination Compact Committee
ICRC	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
ICTR	: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
ICTY	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
IICK	: Independent International Commission on Kosovo
INTERPOL	: International Criminal Police Organization
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KDC/DRC	: Kongo Demokratik Cumhuriyeti/Democratic Republic of Congo
m.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NBC	: Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Silahlar
R.G.	: Resmi Gazete
SUA	: Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation
SUA PROT	: Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf
UAD/ICJ	: Uluslararası Adalet Divanı/ International Court of Justice
UCM/ICC	: Uluslararası Ceza Mahkemesi/ International Criminal Court

ABSTRACT

In this study, it is aimed to analyse whether the use of terrorism as a widespread war strategy by transnational armed groups and the states' counter-terrorism activities which have been developed as a response to those groups are within the scope of international humanitarian law, or not. In this research, while problems related to the definition of terrorism is briefly explained, the impact of changing international stability on the states and non-state actors which have been influenced by the post-colonial and post-Soviet era and the emerging Global War on Terrorism phenomenon are examined. While researching the concept of terrorism under the international humanitarian law (IHL) and its presence within the category of armed conflicts, it is underlined that IHL covers only situations where the threshold of armed conflict is exceeded. Therefore, it is pointed out that terrorism as a sophisticated phenomenon should be regularised by various branches of national and international law, especially human rights and criminal law, rather than only managed by IHL. It is emphasized that the description of operations carried out under the name of the fight against terrorism as a war and the application of IHL to those situations might lead to various risks regarding the human rights. Therefore, it is necessary to cautiously approach to those kind of actions. Furthermore, this study includes discussions about the inadequacy of IHL regarding the War against Terrorism (WoT) and necessity to define a new category of armed conflict as an additional to international and non-international armed conflicts. Along with those discussions, it is concluded that the existing categories of armed conflicts are adequate enough to cover current armed conflicts which have occurred within the scope of WoT, and the terrorism is only a strategic warfare method used during the armed conflicts instead of being a category of armed conflict itself.

Keywords: International Humanitarian Law, Armed Conflicts, Transnational Armed Groups, Terrorism, War against Terrorism.

ÖZET

Bu çalışmada, uluslararası silahlı örgütler tarafından terörün yaygın bir savaş stratejisi olarak kullanılmasının ve devletlerin bu gruplara yönelik geliştirdiği terörle mücadele adı altındaki faaliyetlerinin uluslararası insancıl hukukun kapsamı dahilinde olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada terörizm kavramının tanımlanmasına ilişkin sorunlara kısaca yer verilirken, bir yandan da post-kolonyal ve post-Sovyet süreçle birlikte değişen uluslararası dengelerin devletler ile devlet-dışı örgütler üzerindeki etkileri ve bu bağlamda ortaya çıkan Terörle Mücadele Küresel Savaşı olgusu incelenmiştir. Uluslararası insancıl hukuk tarafından terör olgusunun ele alınışı ve terörün silahlı çatışma türleri içerisindeki yeri araştırılırken, insancıl hukukun sadece silahlı çatışma eşiğinin aşıldığı durumları kapsadığına dikkat çekilmiş, terörün yalnızca insancıl hukukun değil başta insan hakları ve ceza hukuku olmak üzere ulusal ve uluslararası hukukun çeşitli dallarını da içeren çok yönlü bir olgu olduğunun altı çizilmiştir. Terörle mücadele adı altında gerçekleştirilen faaliyetlerin savaş olarak nitelendirilmesi ve bu durumlara insancıl hukukun uygulanmasının insan hakları bağlamında çeşitli risklere yol açacağına dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada ayrıca insancıl hukukun Terörle Mücadele Savaşı'nı kapsama konusunda yetersiz kaldığı, terörün uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma kategorilerinden farklı olarak yeni bir silahlı çatışma kategorisi oluşturduğuna ilişkin tartışmalara da yer verilmiştir. Bu tartışmalarla birlikte terörün silahlı çatışmada kullanılan bir savaş stratejisi olduğu belirtilmiş, mevcut silahlı çatışma kategorilerinin terörle mücadele kapsamında gerçekleştirilen çatışmaları da içerdiğine dolayısıyla silahlı çatışmada tercih edilen stratejinin başlı başına yeni bir silahlı çatışma türü oluşturamayacağına kanaat getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Uluslararası İnsancıl Hukuk, Silahlı Çatışmalar, Uluslararası Silahlı Örgütler, Terörizm, Terörle Mücadele Savaşı.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz küresel çağda, her sektör ve faaliyet yürüten her aktör doğal bir şekilde ve çoğu zaman kendiliğinden uluslararası (*transnational*) bir etkileşime girmiş, ulusal sınırların geçirgenliği de böylece daha esnek bir hale gelmiştir. Küreselle birlikte gelen teknolojinin, fikirlerin, sermayenin ve her şeyden önemlisi insanın mobilizasyonu, toplumların kendilerinden çok daha uzakta gerçekleşen olaylarla bağ kurmalarını sağlamıştır. İdeolojiler ve örgütler ulusları aşan bir yapıya dönüşürken bireyler de ulus ötesi aidiyetlere doğru yönelmişlerdir. Bu doğrultuda ortaya çıkan uluslararası militan faaliyetler ve silahlı örgütler de yeni dünya düzeni içerisinde örgütlenme metotlarını ve çatışma pratiklerini yeni bir forma dönüştürmüşlerdir. Konvansiyonel çatışma pratikleri artık geride kalırken düzenli orduların savaş alanında karşılaştıkları çatışma pratikleri gittikçe seyrekleşmiştir.

Devlet-dışı örgütler artık şiddeti ağır, orantısız ve ayırım gözetmeyen yaygın bir şekilde kullanırken hedeflerini uzak ülkelere doğru yönlendirmişlerdir. Böylece sivillerin terörize edildiği, oluşturulan dehşet ve korku ortamıyla güvenlik kaygılarının her geçen gün arttığı bir atmosfer oluşmuştur. Bu atmosfer içerisinde artan endişeler ve güvenlik kaygıları, terörün küresel bir olgu halini aldığı kabulünü ve uluslararası işbirliğinin artmasını hızlandırmıştır. Artan işbirliği ve diyalogla terörle mücadele konusunda pek çok uluslararası girişimde bulunulmuş, sosyolojik, ekonomik, diplomatik, hukuksal ve askeri olmak üzere birçok boyut içeren terörle mücadele, uluslararası tartışmaların ana odağı olmuştur.

21. Yüzyılın ilk günlerinden itibaren yükselişe geçen askeri müdahaleler farklı ülkelerde benzer kaygılara yol açmış, özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusunda öne çıkan inisiyatifler alması terörle mücadelede güç kullanımı vurgusunu artırmıştır. Bu süreçte küreselliği şüphe götürmeyen terörle mücadelede askeri operasyonların odağa konması farklı kıtalarda silahlı çatışmalara neden olmuş ve/veya silahlı

çatışmaların yoğunluğunu arttırmıştır. Küresel bir terörle mücadele savaşı retoriği vurgulu bir biçimde duyulur hale gelmiştir. Bir yandan da Ebu Gureyb (Irak) ve Guantanamo Bay (Küba) gibi tutukluluk merkezlerinde işkence suçu ve insanlığa karşı suçların yaygın şekilde işlendiği kamuoyuna yansımıştır.

Böyle bir süreçte, başta insan hakları ve ceza hukuku olmak üzere ulusal ve uluslararası hukukun pek çok mekanizmasının dahil olduğu, çok boyutluluk içeren terörle mücadelede geçerli olması gereken hukukun ne olduğu sorusu tartışmaya açılmıştır. Belli kesimler, terörle mücadelenin bir silahlı çatışma formu olduğunu, dolayısıyla bu olağanüstü hal koşulları içerisinde belli hak ve özgürlüklerin askıya alınarak savaş dönemi kurallarının geçerli hale getirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Silahlı çatışma hukuku kurallarının devreye girmesi gerektiğini belirten bu görüş, bir yandan da terörle mücadele operasyonlarının mevcut insancıl hukukun kapsamı dışında kaldığını, bu nedenle de terörle mücadele için yeni bir silahlı çatışma kategorisinin oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

Üç ana başlığa ayrılan bu çalışmada, bu iddialar değerlendirilerek uluslararası insancıl hukukun, ulusaşırı silahlı örgütlerle birlikte bir savaş stratejisi halini alan küresel terörü kapsayıp kapsamadığı, şayet kapsıyorsa hangi kurallar dahilinde bu kapsamı sağladığı araştırılmıştır. Böylece üçüncü bir silahlı çatışma kategorisine ihtiyaç olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmış, uluslararası hukuk içerisindeki teröre ilişkin güncel gelişmeler ortaya konmuştur. Bir yandan da ulusaşırı nitelik taşıyan günümüz devlet-dışı örgütlerinin son süreçteki gelişimleri ve bunların silahlı çatışma pratiklerine yansımaları ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümde uluslararası insancıl hukukun kapsamı detaylı bir şekilde değerlendirilirken insancıl hukukun uluslararası hukuk bağlamındaki önemine değinilmiş, kişilerin ve çatışma türlerinin insancıl hukuk kapsamında nasıl sınıflandırıldığı üzerinde özellikle durulmuştur. İnsancıl hukuk mevzuatının detaylı şekilde incelendiği bu bölümde ayrıca insancıl hukukun yapı taşları olan ayırım gözetme, orantılılık, ihtiyatlılık ve gereksiz yere acı vermeme gibi temel ilkelerine de değinilerek, insancıl hukukun koruyucu ruhu ifade edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde uluslararası hukukta uzun zamandır tartışılan terörizm kavramı ve bu kavramın militanlık kavramı ile ilişkisine değinilmiş, mevcut uluslararası hukuk mevzuatındaki tanımlamalara yer verilmiştir. Tanımlara ilişkin alıntılarda resmi gazetede yayımlanan çeviriler kullanılmaya çalışılmış, ilgili tanım ve alıntıların Türkçe kaynaklarda yer almadığı durumlarda İngilizce ve Fransızca orijinal metinlerinden karşılaştırmalı çevirileri yapılmıştır. Terörizm tanımına ilişkin tartışmalar açıklığa kavuşturulduktan sonra uluslararası kamuoyunda terörle mücadele hususuna ilişkin barışçıl yöntemlerin silahlı çatışmalara nasıl evrildiği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmede post-Sovyet ve post-kolonyal sürecin ardından yaşanan toplumsal değişiklikler uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirilmiş, terörle mücadele operasyonlarında aktif rol oynayan devletlerin politikaları kuvvet kullanımı bağlamında ele alınmıştır. Uluslararası hukuktaki dinamiklerinin nasıl değiştiğini ortaya koyabilmek adına özellikle Birleşmiş Milletler organları içerisindeki terörle mücadele girişimleri detaylıca değerlendirilmiş, bu bağlamda uluslararası hukukun şekillendirilmesinde uluslararası mutabakatın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Yine aynı bölümde madalyonun diğer yüzünde yer alan devlet-dışı örgütlerin küreselle birlikte değişen yapıları incelenmeye çalışılmıştır. Başlangıçta sosyal bilimler literatüründe yeni yeni yer alan fakat gün geçtikçe yaygınlaşan uluslararasılık (*transnationalism*) kavramı devlet-dışı örgütler bağlamında tanımlanmıştır. Ardından uluslararası silahlı örgütlerin sosyolojik gelişimi uluslararası insancıl hukukun bir aktörü olarak detaylıca incelenmiş, böylece değişen çatışma dinamiklerinin arka planı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ardından bu dinamiklerin örgütlenme biçimleri ile savaş taktik ve stratejileri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise terörle mücadele bağlamında uluslararası insancıl hukuka yönelik literatürdeki eleştirilere yer verilmiş, yeni bir silahlı çatışma kategorisi oluşturma taleplerine ilişkin iddialar karşı argümanlarıyla beraber incelenmiştir. Uluslararası insancıl hukuk bağlamında terör ve terörist kavramları

değerlendirilirken yasadışı savaşçı kavramı üzerinde de ABD ve İsrail Yüksek Mahkemeleri referans verilerek durulmuştur. Uluslararası insancıl hukuk tarafından tanımlanan silahlı çatışma kriterleri terörle mücadele operasyonları bağlamında incelenerek bu tür çatışmaların kapsam dahilinde olup olmadığı değerlendirilmiştir. İnsancıl hukukun, terör stratejisinin kullanılmasına ilişkin ne türden bir kapsayıcılık sağladığı ve/veya sağlamadığı yorumlanarak, terörle mücadele askeri operasyonları için yeni bir silahlı çatışma kategorisine ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK

1.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Tanımı

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmaların olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan, çatışan taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen, tarafların silahlı çatışma esnasındaki davranış ve sorumluluklarını belirleyen bir uluslararası kamu hukuku dalıdır. Uluslararası insancıl hukuk, Silahlı Çatışma Hukuku (*Law of Armed Conflict*) veya Savaş Hukuku (*Law of War*) olarak da bilinmektedir.¹

Silahlı çatışma esnasında çatışan tarafların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen uluslararası insancıl hukuk aynı zamanda, çatışmalarda yer almayan veya çatışma dışı kalan (*hors de combat*) kişileri ve malları koruma altına alan, çatışma yöntem ve araçlarının sınırsız biçimde kullanılmasını önleyen kurallar bütünüdür.²

Temellerini insanlık ile askeri gereklilik ilkeleri arasındaki denge üzerine kuran uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmada zafer kazanmak için gerekli görülen güç kullanımının insani değerleri koruyacak şekilde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.³ Bu nedenle, silahlı çatışmayı başlatan sebeplerden ve çatışmanın haklılığından ziyade, çatışma koşullarında dahi insani değerlerin korunmasını temel amaç edinmektedir. Dolayısıyla savaş yapma/güç kullanma hakkından (*jus ad bellum*) farklı olarak, savaşın meşru olup olmadığına bakmaksızın savaşın etkilerinin asgari bir uygarlık standardını aşmaması için çaba göstermekte ve savaştaki adalet (*jus in bello*) ile ilgilenmektedir. Bu nedenle meşruiyeti olmayan çatışmalarda dahi, insancıl hukuk üstün bir şekilde geçerliliğini korumaktadır.⁴

¹ Nils Melzer, *International Humanitarian Law a Comprehensive Introduction*, Cenevre: ICRC, Ağustos 2016, s. 17. ICRC, "What is International Humanitarian Law," *Advisory Service on International Humanitarian Law*, 2004, s. 1.

² ICRC, *International Humanitarian Law: Answers to Your Questions*, Şubat 2015, s. 4.

³ Robin Coupland, "Humanity: What is It and How Does It Influence International Law?", *IRRC*, 2001, Cilt: 83, Sayı: 844, s. 969-990.

⁴ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul, 2006 içinde Johannes Chan, "Implementation of International Humanitarian Law" *Asia Pacific Law Review*, 2000, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 214.

1.2. Uluslararası İnsancıl Hukukun Uluslararası Hukuktaki Yeri

Uluslararası insancıl hukuk, yukarıda da değinildiği üzere uluslararası kamu hukukunun silahlı çatışmaları ve çatışma esnasında karşılaşılan durumları düzenleyen bir dalıdır. Bugün, uluslararası insancıl hukuku ve bu çalışma özelinde kimi asimetrik ve uluslararası (transnasyonel) nitelik taşımakta olan günümüz silahlı çatışmalarına uygulanan veya uygulanması kamuoyu tarafından beklenen düzenlemeleri daha iyi anlamlandırmak için uluslararası hukukun temel kaynaklarını oluşturan uluslararası sözleşmeler ve teamül hukuku arasındaki ilişkiye uluslararası insancıl hukuk bağlamında kısaca değinmek gerekir.

Uluslararası hukuk, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38/1 maddesinde belirtildiği üzere kaynaklarını; “[...] uyumsuzluk halindeki devletlerce tahsisen kabul edilmiş kaideler koyan gerek genel, gerek özel milletlerarası anlaşmalar; hukuk kaidesi olarak kabul edilmiş olan umumi bir tatbikatın beyyinesi olarak milletlerarası teamül; medeni milletlerce kabul edilen genel hukuk prensipleri; hukuk kaidelerinin tayininde yardımcı vasıta olarak muhtelif milletlerin adli kararları ile en yetkili müelliflerinin doktrinleri”nden almaktadır.⁵

Uluslararası sözleşmeler, en açık tanımıyla, hukuksal bir sonuç elde etmek için devletler ve/veya uluslararası hukukun öteki kişileri arasında yapılan yazılı veya yazılı olmayan⁶ antlaşmalardır.⁷ Uluslararası sözleşmeler, bir müzakere sürecinin ardından açık rızaya dayanarak oluşturulmakta ve yalnızca tarafları için bağlayıcılık özelliği taşımaktadır.⁸ Uluslararası sözleşmeler içerisinde mevcut teamüllerin kodifiye edilmesiyle oluşmuş sözleşmeler de bulunmaktadır.⁹ Teamüllerin katalizör etkisi yarattığı bu tür sözleşmeler, teamülün bir uzantısını

⁵ Resmi Gazete (R.G.) 24.08.1945, Sayı: 6092, *Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, m. 38/1.

⁶ 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 2/1(a)'da antlaşmalar tanımı yalnızca yazılı antlaşmaları kapsayacak şekilde yapılırsa da yazılı olmayan (sözlü) antlaşmalar da bulunmaktadır. Daha detaylı bilgi için bakınız: Rona Aybay ve Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz 2016, s. 48-49.

⁷ Rona Aybay ve Elif Oral, *a.g.e.*, s. 49.

⁸ Rona Aybay ve Elif Oral, *a.g.e.*, s. 127.

⁹ *Supra not 8*, s. 6.

oluşturmakta ve bunlar vasıtasıyla teamüllerin yol açabileceği belirsizlikler ayrıntılandırılarak ortadan kaldırılmaktadır. Bunun en önemli örneği uluslararası insancıl hukukun kaynaklarından biri olan La Haye sözleşmeleridir.¹⁰

Teamül hukuku ise, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü madde 38/1-b’de hukuk kuralı olarak kabul edilen genel uygulama olarak belirtilmekle birlikte,¹¹, uluslararası sözleşmelere göre sistematik şekilde derlenmemiş olmasının yarattığı bir muğlaklık içermektedir. Fakat yazılı hukuka göre kapsayıcı ve evrensel bir nitelik taşıyabildiğini söylemek gerekir.¹² Başlangıçta devletler arasındaki bir uygulamanın düzenli ve sürekli olarak yinelenmesi (*usus/consuetudo*) ve hukukun bir gereği olduğuna inanılarak yapılması (*opinio juris*) gibi maddi ve manevi olmak üzere iki unsur üzerine kurulan¹³ teamül hukuku bugün, “ilgililerin müşterek bilincinin ifadesi”¹⁴ olarak nitelendirilmekte ve yalnız devletlerin değil uluslararası hukukun diğer kişilerinin de dahil olmasıyla daha geniş bir çatıyı içermektedir.¹⁵

Bağlayıcılık hususuna gelince, uluslararası sözleşmeler, egemen devletlerin açık rızasını ifade ettiği için meşrulukları ve bağlayıcılıkları tartışmasızdır.¹⁶ Teamül hukukunda ise bir kuralın bağlayıcı olması için o uygulamanın hukukun bir gereği olduğu konusunda kanaate varılması önem taşımaktadır. Kuzey Denizi Kıta Sahaneliğiyle ilgili yargılamalarda Uluslararası Adalet Divanı bu hususun “devletlerin bir hukuki yükümlülüğe uygun davrandıkları hissinde olmasıyla”¹⁷ mümkün olabileceğini ifade etmiş ve *opinio juris sive necessitatis*’in önemini vurgulamıştır. Buradan hareketle, teamül hukukunun bağlayıcı gücünü zımni rızadan aldığı kabul edilmektedir.¹⁸ Ancak, herhangi bir durumda bir devlet

¹⁰ Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, s. 325-327.

¹¹ R.G. 24.08.1945, Sayı: 6092, *UAD Statüsü*, m. 38/1 (b).

¹² *Supra not 10*, s. 7.

¹³ Rona Aybay ve Elif Oral, *a.g.e.*, s. 122.

¹⁴ Emre Öktem, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁵ Emre Öktem, *a.g.e.*, s.155.

¹⁶ Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 94.

¹⁷ Alıntının orijinali için bakınız: “*Les Etats intéressés doivent donc d’avoir le sentiment de se conformer à ce qui équivaut à une obligation juridique.*” UAD, *Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davası*, 20 Şubat 1969, s. 44, <https://www.refworld.org/cases/ICJ,50645e9d2.html> (e.t. 30.04.2020).

¹⁸ Malcolm N. Shaw, *a.g.e.*, s. 81.

bahsedilen teamül kuralına ilişkin karşı görüşünü kesin surette ve ısrarlı bir şekilde tekrarlayarak dile getirirse zımnî rızanın bulunmadığı varsayılabilir. Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı, İngiltere-Norveç Balıkçılık Davasında¹⁹ 10 mil olan esas hat kuralının Norveç'in ısrarlı şekilde itiraz etmesi sebebiyle Norveç'e uygulanamayacağına karar vermiştir.²⁰ UAD'nin kararından yola çıkarak karşı görüşünü ısrarlı şekilde yinelemiş ve teamülün oluşmasına itiraz etmiş devletin ilgili teamül kuralıyla bağlı olmadığı iddia edilmektedir. Böyle bir durumdaki devlet ısrarlı muhalif (*persistent objector*) olarak adlandırılmaktadır.²¹

Fakat, ısrarlı muhalif kavramı uluslararası hukukta henüz netlik kazanmamıştır, bu sebeple çeşitli tartışmalara yol açmaktadır.²² Örneğin, Uluslararası insancıl hukuk alanında, teamül hukukunda açıkça yer alan ve “doğal çevreye yaygın, uzun süreli ve ağır hasar vermesi amaçlanan veya vereceği tahmin edilen savaş araç ve yöntemlerini kullanmak yasaktır” şeklinde belirtilen kurala ABD ısrarlı şekilde itiraz etmiştir. İngiltere ve Fransa da nükleer silah söz konusu olduğunda, teamül hukuku haline geldiği iddia edilen kurala ilişkin ısrarla itiraz ettiklerini dile getirmişler, böylece kayıtlara ısrarlı muhalif olarak geçmişlerdir.²³ Yine de Martens²⁴ ilkesinde ve Cenevre Sözleşmeleri'nde açıkça ifade edilen insanlık ve kamu vicdanının önceliklendirilmesi görüşü göz önünde bulundurulduğunda, bu konudaki ısrarlı muhalif pozisyonu tartışmaya açıktır.²⁵ Bu sebeple yaşanan

¹⁹ UAD, *United Kingdom vs. Norway Fisheries Case*, 1951, s. 131 <https://www.icj-cij.org/files/case-related/5/005-19511218-JUD-01-00-EN.pdf> (e.t. 30.04.2020).

²⁰ Malcolm N. Shaw, *a.g.e.*, s. 90.

²¹ Emre Öktem, *a.g.e.*, s. 455.

²² Malcolm N. Shaw, *a.g.e.*, s. 91-92.

²³ ICRC, “Rule 45: Causing Serious Damage to the Natural Environment,” *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule45 (e.t. 30.04.2020).

²⁴ Martens İlkesi: Silahlı çatışma esnasında uygulanacak kuralların yalnızca sözleşmeler veya teamüller tarafından değil kamu vicdanı ve insanlık ilkelerinin de göz önünde bulundurulması belirlenmesi gerektiğini ifade eden bir ilkedir. İlk kez 1899 Lahey Konvansiyonu'nun *Preamble* bölümünde ifade edilen Martens İlkesi, daha sonra Cenevre Sözleşmeleri I. Ek Protokol'e de eklenmiştir. Bakınız: I. Ek Protokol, m. 1/2.

²⁵ Camilla Gulda, “The Role of Persistent Objection in International Humanitarian Law,” *Nordic Journal of International Law*, 2008, Cilt: 77, Sayı: 1-2, s. 51-86.

tartışmalar teamül hukukunun bağlayıcılığına ilişkin genel kanaati etkileyebilmekte ve sözleşmeler hukukuna göre muğlaklık yaratabilmektedir.

Öte yandan, uluslararası hukukun artık sadece devletlerin rızasına bağlı olmaktan çıkarılarak anayasal olarak değerlendirilmesinin gerektiği (*constitutionalisation of international law*) tartışmaları da yürütülmektedir. Bu anayasallaşma tartışmaları kapsamında, teamül hukukuna ayrıca bir değer atfedilmektedir.²⁶ Bu tartışmalar, tarih boyunca insani değerlerin ve kamu vicdanının dile getirilmesini amaç edinen ve bu amacın en az *opinio juris* kadar önem taşıdığı uluslararası insancıl hukuk alanında özellikle değerlidir. Bugün kabul edelim ki, uluslararası insancıl hukukun egemen devletlerin çıkarlarını korumaktan ziyade sivilleri silahlı çatışmanın zararlarından korumak için tasarlanmış bir kurallar bütünü olduğu görüşü giderek güçlenmektedir. Bu bağlamda, anayasallaşma tartışmaları içerisinde teamülün önemi artarken teamül hukukunun özel bir yere sahip olduğu uluslararası insancıl hukukta da bu tartışmalar olumlu ve güçlendirici etkiler yaratmaktadır.

1.3. Uluslararası İnsancıl Hukukun Kaynakları

Çatışmanın insan doğasının kaçınılmaz bir unsuru olduğu gerçeğiyle yüzyıllardır var olan savaşlar, şövalyelerin saygınlıkla temsil edildiği ve savaşmanın sanat olduğu bir kültürle birlikte temellerini en başından itibaren çeşitli teamül kuralları üzerine inşa etmiştir. Ancak, imparatorlukların yıkılmaya başladığı ve bir dünya savaşının yaklaştığının hissedildiği süreçte değişen dinamikler, teamüllerin yeterli olup olmadığı konusunda kaygılara yol açmıştır. Bu kaygılar Henri Dunant'ın Solferino Hatırası²⁷ adlı eserinde dile getirilmiş, ancak Dunant bununla da yetinmeyerek uluslararası alanda gerçekleştirdiği lobi faaliyetleriyle, 1864 yılında ilk kez silahlı çatışma esnasında tabii olunan kuralları tartışmak üzere Birinci Cenevre Konferansı'nın toplanmasına da aracı olmuştur. Bu konferansla birlikte, silahlı çatışmalarda uygulanacak ve bağlayıcı nitelik taşıyan yazılı

²⁶ Jürgen Habermas, "Uluslararası Hukukun Anayasallaştırılması için Bir Şans Daha Var mı?", *Bölünmüş Batı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

²⁷ Henri Dunant, *Solferino Hatırası*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 1964.

kuralların gerekliliği ilk kez tartışılmıştır. Bunun bir sonucu olarak, “Savaş Alanındaki Ordularda Bulunan Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi” aynı yıl hazırlanmış ve böylece insancıl hukuk kurallarının kodifikasyon süreci ilk kez başlamıştır.²⁸

Tarih içerisinde çeşitli düzenlemelerle güçlendirilen uluslararası insancıl hukuk, bugün uluslararası hukukun düzenlemeler açısından hemen hemen en derli toplu dallarından birini oluşturmaktadır.²⁹ Teamüllerin önemi ve değeri devam ederken, çeşitli uluslararası sözleşmeler ve ceza mahkemelerinin kararlarıyla da kaynakları zaman içerisinde güçlendirilmiştir. Bütün bu gelişim süreciyle birlikte uluslararası insancıl hukukun kaynakları temel olarak uluslararası sözleşmeler, teamüller ve uluslararası ceza mahkemeleri kararları ile kurucu tüzüklerini içeren diğer kaynaklar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

1.3.1. Uluslararası Sözleşmelere Dayalı Kaynaklar

Uluslararası insancıl hukukun kurallarına kaynaklık eden uluslararası sözleşmeler³⁰ iki grupta incelenmektedir. Bunlardan birincisi silahlı çatışmanın yöntem ve araçlarını konu alan 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri, ikincisi ise temel insani prensiplerin ihlalini önleyen, silahlı çatışmaların mağdurları olan siviller ile hasta ve yaralı muhariplerin korunmasını içeren Cenevre Sözleşmeleri ve bunlara ek protokollerdir. Fakat bu iki grup sözleşmenin dışında içeriği bakımından insancıl hukuka kaynaklık eden ilgili başka sözleşmeler de bulunmaktadır.

²⁸ Nils Melzer, *a.g.e.*, s. 35. Hans-Peter Gasser ve Daniel Thürer, *International Humanitarian Law*, Oxford University Press, Aralık 2015, s. 4.

²⁹ Malcolm N. Shaw, *a.g.e.*, s. 1168.

³⁰ Uluslararası İnsancıl Hukuk kapsamına giren sözleşme ve bildirimlerin orijinal metinleri ve/veya Fransızca orijinallerinden yapılmış İngilizce çevirileri için bakınız: Yale Law School, *The Avalon Project*, Lillian Goldman Law Library https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp, Ayrıca bakınız: ICRC, *Treaties, States Parties and Commentaries* <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByDate.xsp> (e.t. 30.04.2020).

1.3.1.1. Lahey Sözleşmeleri

Lahey Sözleşmeleri, 1899 ve 1907 yıllarında gerçekleşen Lahey Barış Konferanslarını takiben, silahlı çatışmalara ilişkin teamüllerin uluslararası sözleşmelere dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Bunlar, silahlı çatışmanın nasıl başlayacağı ve yürütüleceği de dahil olmak üzere, çatışan tarafların çatışma esnasındaki hak ve yükümlülüklerini belirleyen ve tarafların göz önünde bulundurması gereken bağlayıcı kuralları içeren sözleşmeler dizisidir. Kapsamı doğrultusunda çeşitli silah türlerinin üretilmesi ve kullanılmasına sınırlamalar getiren Lahey Sözleşmeleri, belli savaş strateji ve taktiklerini de yasaklamaktadır.³¹ Dolayısıyla, bu sözleşmelerin daha çok çatışma araç ve yöntemlerine odaklandığı görülmektedir. Bu nedenle de Cenevre Sözleşmelerinden farklı olarak Lahey Sözleşmeleri insancıl hukuk kuralları yerine savaş hukuku (*Laws of War-Droit de la Guerre*) kuralları olarak da anılabilmektedir.^{32 33}

³¹ Ayşe Nur Tütüncü, *a.g.e.*, s. 4.

³² Françoise Bouchet-Saulnier, *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Rowman & Littlefield, Third English Language Edition, 2014, s. 181.

³³ 1899 tarihli Lahey Sözleşmeleri sırasıyla şu şekildedir: I No'lu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesine İlişkin Sözleşme (Convention I for the Pacific Settlement of International Disputes), II No'lu Kara Savaşlarındaki Kural ve Örflere İlişkin Sözleşme (Convention II with Respect to the Laws and Customs of War on Land), III No'lu 22 Ağustos 1864 Tarihli Cenevre Sözleşmesinin Deniz Savaşlarına Uygulanmasına İlişkin Sözleşme (Convention III for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention of 22 August 1864), IV-I No'lu Balonlardan Mermi ve Patlayıcı Atılmasının Yasaklanmasına İlişkin Bildiri (Declaration on the Launching of Projectiles and Explosives from Balloons), IV-II No'lu Amacı Boğucu veya Zararlı Gazların Difüzyonu Olan Mermilerin Kullanımına İlişkin Bildiri (Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases), IV-III No'lu İnsan Vücudunda Kolayca Genişleyen veya Düzleşen Mermilerin Kullanımına İlişkin Bildiri (Declaration on the Use of Bullets Which Expand or Flatten Easily in the Human Body). 1906 tarihli Lahey Sözleşmeleri ise aşağıdaki gibidir: I No'lu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesine İlişkin Sözleşme (Convention I for the Pacific Settlement of International Disputes), II No'lu Sözleşme Borçlarının Ödenmesinde Kuvvet Kullanımının Sınırlanmasına İlişkin Sözleşme (Convention II respecting the Limitation of the Employment of Force for the Recovery of Contract Debts), III No'lu Silahlı Çatışmanın Başlamasına İlişkin Sözleşme (Convention III relative to the Opening of Hostilities), IV No'lu Kara Savaşlarındaki Kural ve Örflere İlişkin Sözleşme (Convention IV respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land), V No'lu Kara Savaşlarındaki Tarafsız Güç ve Kişilerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme (Convention V respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land), VI No'lu Silahlı Çatışmanın Başlangıcında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne İlişkin Sözleşme (Convention VI relating to the Status of Enemy Merchant Ships at the Outbreak of Hostilities), VII No'lu Ticaret Gemilerinin

1.3.1.2. Cenevre Sözleşmeleri

Uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan Cenevre Sözleşmeleri, ilk kez 1864 yılında toplanan Birinci Cenevre Konferansının ardından oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat 1949 yılında düzenlenen dört Cenevre Sözleşmesiyle daha önce çeşitli antlaşmalara dağılmış olan silahlı çatışmalara ilişkin kurallar derlenip toparlanmış ve kodifiye edilmiştir. Böylece Cenevre Sözleşmeleri olarak anılan ve bugün neredeyse tüm devletler tarafından onaylanan dört (4) Sözleşme ve buna ek üç (3) Protokolden oluşan bir kurallar dizisi oluşmuştur.³⁴

- 1. 1864/Cenevre, Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi**
(*Amelioration of the Condition of the Wounded on the Field of Battle*)
Yürürlük tarihi: 1865, Taraf sayısı 57'dir.
- 2. 1949/Cenevre, I No'lu Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi**
(*Convention I for the Amelioration of the Condition of the Wounded and*

Savaş Gemilerine Dönüştürülmesine İlişkin Sözleşme (Convention VII relating to the Conversion of Merchant Ships into War-Ships), VIII No'lu Temas Edildiğinde Otomatik Patlayan Denizaltı Mayınlarının Döşenmesine İlişkin Sözleşme (Convention VIII relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines), IX No'lu Savaş Zamanı Deniz Kuvvetlerinin Bombardımanına İlişkin Sözleşme (Convention IX concerning Bombardement by Naval Forces in Time of War), X No'lu Cenevre Sözleşmesinde Yer Alan İlkelerin Deniz Savaşına Uyarlanmasına İlişkin Sözleşme (Convention X for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention), XI No'lu Deniz Savaşında Zapt Etme Hakkının Kullanılması Hakkındaki Sınırlamalara İlişkin Sözleşme (Convention XI relative to Certain Restrictions with regard to Exercise of the Right of Capture in Naval War), XII No'lu Uluslararası Ganaim Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Sözleşme (Convention XII relative to the Creation of an International Prize Court), XIII No'lu Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme (Convention XIII concerning the Rights and Duties of Neutral Powers in Naval War), XIV No'lu Balonlardan Mermi ve Patlayıcıların Atılmasının Yasaklanmasına İlişkin Bildiri (Declaration (XIV) Prohibiting the Discharge of Projectiles and Explosives from Balloons).

³⁴ Cenevre Sözleşmeleri ve ilgili ek protokollerinin Türkçe metni için bakınız: Melike B. Yamaner ve A. Emre Öktem (Yayn. Haz.), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı: 42. Orijinal metinleriyle sözleşme detayları için ayrıca bakınız: ICRC, *Treaties, States Parties and Commentaries* <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByDate.xsp>, (e.t. 30.04.2020). Sözleşmelerin taraf sayıları Ocak 2020 itibarıyla.

Sick in Armed Forces in the Field) Yürürlük tarihi: 1950, Taraf sayısı 196'dır.

3. **1949/Cenevre, II No'lu Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi** (*Convention II for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea*) Yürürlük tarihi: 1950, Taraf sayısı 196'dır.
4. **1949/Cenevre, III No'lu Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi** (*Convention III relative to the Treatment of Prisoners of War*) Yürürlük tarihi: 1950, Taraf sayısı 196'dır.
5. **1949/Cenevre, IV No'lu Savaş Sırasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi** (*Convention IV relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*) Yürürlük tarihi: 1950, Taraf sayısı 196'dır.
6. **1977/Cenevre, 1977 tarihli Uluslararası Nitelikte Olan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I No'lu Ek Protokol** (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*) Yürürlük tarihi: 1978, Taraf sayısı 174'dür.
7. **1977/Cenevre, 1977 tarihli Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin II No'lu Ek Protokol** (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts*) Yürürlük tarihi: 1978, Taraf sayısı 169'dür.
8. **2005/Cenevre, 2005 tarihli İlave Bir Ayırt Edici Ambleme İlişkin III No'lu Ek Protokol** (*Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem*) Yürürlük tarihi: 2007, Taraf sayısı 76'dır.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ilk üçü uluslararası silahlı çatışmalarda yaralanan, deniz kazası geçiren veya esir düşen askerlere ilişkin düzenlemeler yaparken dördüncü sözleşme, uluslararası silahlı çatışmalardaki sivillerin korunmasına ilişkin kuralları içermektedir. Bu sözleşmelere getirilen 1977 tarihli iki Ek Protokolle silahlı çatışma mağdurlarına sağlanacak korumanın kapsamı ve içeriği genişletilmiştir.³⁵ I. Ek Protokol, uluslararası silahlı çatışmalardaki sivillerin korunmasına ilişkin IV. Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen korumayı güçlendirmekte; II. Ek Protokol ise dört Cenevre Sözleşmesinin de ortak olan 3. maddesinde belirtilen kuralları tamamlayıcı bir özellik taşıyarak uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma mağdurlarının korunmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. III. Ek Protokol ise, I. Cenevre Sözleşmesi'nin 44. maddesini güçlendirerek Kızılay ve Kızılhaç amblemlerine ilave bir ayırt edici amblem olan Kızıl Kristalin getirilmesine ilişkin bir ek düzenlemeden oluşmaktadır.

Lahey Sözleşmelerine ilişkin kullanılan Savaş Hukuku (*Laws of War-Droit de la Guerre*) kavramı, Cenevre Sözleşmelerinde yerini İnsancıl Hukuk (*Humanitarian Law-Droits Humanitaire*) kavramına bırakmaktadır.³⁶ Lahey Sözleşmelerinde olduğu gibi savaş yöntem ve araçlarının doğuracağı sonuçları hafifletmekten ziyade Cenevre Sözleşmeleri çatışma dışında kalan kişilerin korunmasına, onlara yapılacak yardım ve desteklere; silahlı çatışma kurallarının saptanması ve yöntemlerinin belirlenmesine; çatışmanın taraflarının sorumluluklarının düzenlenmesine odaklanarak çok daha kapsamlı bir bütün oluşturmaktadır.

1.3.1.3. İlgili Diğer Sözleşmeler

Uluslararası insancıl hukukun temel kaynaklarını oluşturan Lahey ve Cenevre Sözleşmelerinin yanı sıra uluslararası hukukta insancıl hukukun gelişimine katkı sağlayan, silahlı çatışmaların yıkıcı etkilerini önleyici pek çok hukuki girişimde bulunulmuştur. Devletlerin kendi aralarında imzaladığı, kara veya denizde silahlı

³⁵ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 169-170.

³⁶ *Supra not 35*, s. 14.

çatışmanın yürütülmesi (*conduct of hostilities*)³⁷; silahlı çatışmada kullanılacak araç ve gereçlerin denetlenmesi, kısıtlanması veya yasaklanması³⁸; belli türde silah ve mühimmatlara ilişkin özel düzenlemeler³⁹ ve silah ticaretinin kısıtlanması⁴⁰ vb. gibi silahlı çatışma yöntemlerine yönelik kurullarla; sivillerin ve kültürel malların korunması⁴¹, çocukların silahlı çatışmalardaki mağduriyetini önleyici kurullar da içeren Çocuk Hakları Sözleşmesi⁴²; savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçunun yasaklanması⁴³ gibi çok çeşitli düzenlemeleri içeren sözleşmeler; konusu, içeriği ve muhatabı bakımından uluslararası insancıl hukuka kaynaklık etmektedir.

³⁷ Örneğin, 1856 tarihli Deniz Hukukuna İlişkin Paris Bildirisi (*Declaration Respecting Maritime Law*) bu konudaki önemli belgelerdendir.

³⁸ 1868 tarihli St. Petersburg Bildirisi ve 1925'te Cenevre'de imzalanan Savaşta Boğucu, Zehirleyici ya da Benzer Diğer Gazların ve Bakteriolojik Savaş Yöntemlerinin Kullanılmasının Yasaklanmasına İlişkin Protokol (*Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases and of Bacteriological Methods of Warfare*) buna örnek olarak gösterilebilir.

³⁹ Bu alanda çok sayıda sözleşme bulunmakla birlikte bunlardan başlıcaları 1972 tarihli Bakteriolojik ve Zehirli Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanmasına ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme (*Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological and Toxin Weapons and on their Destruction*), kısaca CCW (*Certain Conventional Weapons*) Sözleşmesi olarak da bilinen 1980 tarihli Ayrımcı Etkileri Olan ve Aşırı Acıya Yol Açan Belli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlanmasına İlişkin Sözleşme (*Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects*), 1993 tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme (*Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction*), Oslo'da imzalanan 1997 tarihli Anti-personnel Mayınların Kullanılması, Depolanması, Üretilmesi ve Naklinin Yasaklanması ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme (*Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction*) ve 2008 tarihli Misket Bombalarına İlişkin Sözleşme'dir (*Convention on Cluster Munitions*). Ayrıca henüz yürürlüğe girmese de 2017 tarihli Nükleer Silahların Yasaklanması Sözleşmesi (*Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*) de bu alandaki önemli girişimlerdendir.

⁴⁰ Bknz: 2013'te imzalanan ve hemen ertesi yıl yürürlüğe giren Silah Ticareti Sözleşmesi (*Arms Trade Treaty*).

⁴¹ Bknz: 1954'te Lahey'de imzalanan Silahlı Çatışma Sırasında Kültürel Malların Korunması Sözleşmesi (*Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*).

⁴² Bknz: Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi (*Convention on the Rights of the Child*) ve 2000 tarihli Silahlı Çatışmalara Çocukların Katılmasına İlişkin Sözleşmenin İhtiyari Protokolü (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*).

⁴³ Bknz: 1948'de imzalanan Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*) ve 1968 tarihli Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Yönelik Yasal Sınırlamaların Uygulanmamasına İlişkin Sözleşme (*Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity*).

1.3.2. Teamüllere İlişkin Kurallar

Uluslararası hukukun insancıl hukukla ilişkisi bölümünde detaylıca bahsedildiği üzere; *opinio juris* içeren, müşterek bilinci ifade eden, genellik, süreklilik ve tutarlılık içeren uygulamalardan oluşan uluslararası teamül hukuku, yukarıda da bahsedilen önemli kimi antlaşmaların yürürlüğe girmemesi, onaylanmaması veya bağlam içerisindeki devlet/devletlerin ilgili sözleşmelere taraf olmamasından kaynaklı oluşan hukuki boşlukları doldurarak hukuki koruma sağlayan temel bir uluslararası insancıl hukuk kaynağıdır.⁴⁴ Teamül hukuku, özellikle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar başta olmak üzere her türden silahlı çatışmayı kapsayan ve yasal boşlukların giderilmesiyle önemli değer taşıyan bir kaynaktır.⁴⁵ Örneğin II. Ek Protokol'de yer alan uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ilişkin kısıtlı korumalar; teamüller sayesinde, orantılılık, ayırım gözetme ve önlem alma ilkesi gibi insancıl hukukun temel ilkeleri vasıtasıyla daha geniş bir korumaya ulaşabilmektedir. Yine başka bir örnekle uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalara ilişkin sözleşmelerde detaylı şekilde yer alan insancıl hukukun uygulanması veya insani yardımın nasıl sağlanacağı gibi konular teamül hukuku sayesinde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da etkin olmaktadır. Sözleşmelerle kıyaslandığında teamül hukukunda kuralların muğlaklık taşıdığı, açık ve net bir biçimde erişilebilir olmadığı, sözleşmelerden farklı olarak detaya inmeden daha genel kurallar içerdiği görülse de; uluslararası hukuktaki teamüle ilişkin bu dezavantajlar, insancıl hukuk bağlamında olabildiğince asgariye indirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin yaptığı bir çalışmayla uluslararası insancıl hukuka ilişkin 161 teamül kuralı detaylı şekilde derlenerek yazılı hale getirilmiştir.⁴⁶ Her ne kadar bu çalışmayla bahsedilen dezavantajların önüne geçilmeye çalışılsa da çalışma çok sayıda eleştiriye de beraberinde getirmiştir.

⁴⁴ Malcolm N. Shaw, *a.g.e.*, s. 1167-1168.

⁴⁵ Nils Melzer, *a.g.e.*, s. 22.

⁴⁶ Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005, Sayı: 66.

1.3.3. Diğer Kaynaklar

Önleyici girişimlerin yanı sıra silahlı çatışma koşullarının yarattığı hasarları hukuki bakımdan onarmayı amaçlayan ve ceza hukuku ile insancıl hukukun birbirini desteklediği çeşitli girişimler de uluslararası insancıl hukuka kaynaklık etmektedir:

- 1945/Londra, Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü⁴⁷
- 1945/Tokyo, Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü⁴⁸
- 1946/New York, Birleşmiş Milletler Nürnberg İlkeleri
- 1993/Lahey, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü⁴⁹
- 1994/Arusha, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü⁵⁰

⁴⁷ Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi, II. Dünya Savaşı'nın kazanan tarafı olan Müttefik Devletler (ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa) tarafından kurulan bir savaş sonrası mahkemesidir. Henüz savaş bitmeden Ekim 1943'te imzalanan Alman Düşmanlara ilişkin Moskova Deklarasyonu (*Moscow Declaration of German Atrocities*)'yla savaşın bitiminde Nazi Almanyası'nın yargılanması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bu deklarasyonun oluşturduğu kanaatle, 8 Ağustos 1945 tarihinde, Nazi Almanyası temsilcilerini yargılayacak ve ilk kez uluslararası nitelik taşıyacak olan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme, Nazi Almanyası tarafından işgal edilen ülke topraklarında işlenen barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere çeşitli kategorileri içermektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Quentin Convard, *The Nuremberg Trials: The Investigation into Crimes Against Humanity*, 50 Minutes Yayınları, 2017.

⁴⁸ Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemesi de Nürnberg Mahkemesi'nde olduğu gibi II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulmuş ve Japonya tarafından Uzak Doğu'da işlenen suçları kapsayan bir savaş mahkemesidir. Tokyo Mahkemesi, Nürnberg'deki gibi barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçları içermekle birlikte, Nürnberg'den farklı olarak yalnız II. Dünya Savaşı'nı değil 1931'de Mançurya'nın Japonya tarafından işgalini de kapsamaktadır. Robert B. Smith, "Justice under the Sun: Japanese War Crimes Trials" *World War II*, Eylül 1996, Cilt: 11, Sayı: 3, s. 38.

⁴⁹ BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı UNSC/RES/808(1993) ve UNSC/RES/827(1993) sayılı kararlarıyla 1 Ocak 1991'den itibaren Eski Yugoslavya topraklarında yaşanan soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını ele alan bir mahkeme olarak kurulmuştur. Bu suçların tanımını kendince yeniden yapan mahkeme, Nürnberg Mahkemesi ve 1949 Cenevre Sözleşmelerindeki tanımları harmanlamış, usul ve kanıt elde etme kurallarını yine kendisi Şubat 1994'te belirlemiştir. Bu durum Uluslararası Ceza Mahkemesi için de örnek teşkil etmiştir. Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 295-303.

⁵⁰ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ise yine Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde olduğu gibi kendi tanımlamalarını yapan, usul ve kanıt elde etme yöntemlerini belirleyen bir mahkeme olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşmasının VII. Bölümü kapsamında anılan UNSC/RES/955 (1994) sayılı kararla 1 Ocak'tan 31 Aralık 1994'e kadar Ruanda ve komşu devletlerinde yaşanan ihlallere ilişkin yargılamalarda bulunmak adına kurulmuştur. Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 295-303.

- 1998/Roma, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü⁵¹
- 2002/New York, Sierra Leone Özel Mahkemesi Statüsü⁵²

Bu girişimlerin başını İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tarihte bir ilk olarak kurulan Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemeleri çekmektedir. Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri'nin kurulmasıyla savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar gibi kavramlar ilk kez mahkeme kaynaklarında yer almış, 1948'deki Soykırım Sözleşmesi'nin kabul edilmesi de teşvik edilmiştir. Bu mahkemelerin oluşturduğu modellerle kurulan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri gibi *ad hoc* mahkemeler, süreklilik arz edecek uluslararası bir ceza mahkemesinin gerekliliğini tartışmaya açmıştır. Bu tür bir mahkemenin kapsamı ve işleyişinin nasıl olacağı konusunda Roma Statüsü vasıtasıyla uzlaşıya varılmış ve Uluslararası Ceza Mahkemesi kalıcı olarak faaliyete geçmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasıyla; bugün Kongo Demokratik Cumhuriyeti⁵³, Orta

⁵¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü 1998 yılında kabul edilmiş ve yeterli taraf sayısının oluşmasının ardından 2002 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bugün UCM'ye toplamda 123 devlet taraftır. UCM soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi suçları soruşturmakla yükümlüdür (Roma Statüsü m. 5) ve bu soruşturmaları ancak suçlunun vatandaşı olduğu devletin veya suçun işlendiği ülkedeki devletin UCM yetkisini kabul etmesinin ardından gerçekleştirebilmektedir (Roma Statüsü m. 17). BM Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde alacağı kararla UCM Savcısına ileteceği kararlar bu durumun istisnasını oluşturmaktadır (Roma Statüsü m. 13/b). Statü'nün orijinal metni için bakınız: UCM, *Rome Statute of International Criminal Court*, Lahey, 2011, <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (e.t. 30.04.2020). Türkçe çevirisi için bkz: TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Mevzuat Listesi, (e.t. 30.04.2020) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm.

⁵² Sierra Leone Özel Mahkemesi, BM Güvenlik Konseyi'nin UNSC/RES/1315 (2000) sayılı kararının ardından, Sierra Leone hükümeti ve BM işbirliğiyle, 1991-2002 yılları arasında yaşanan iç savaş esnasında sivillere, insani yardım çalışanlarına ve BM Barış Gücü'ne karşı işlenen suçları soruşturmak amacıyla kurulmuştur. Özellikle Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde ve II. Ek Protokol kapsamında savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve insancıl hukukun ağır ihlalleri ile Sierra Leone ulusal hukukunun belli kanunlarının ağır ihlallerini ele almıştır. Mahkeme, kendi topraklarındaki uluslararası insancıl hukuk ihlallerini ele almak için hükümetin kendi talebiyle kurulan ilk mahkeme özelliği taşımaktadır. Mahkemeye ilişkin daha detaylı bilgi için bakınız: The Sierra Leone Special Court Public Archive, <http://www.rscsl.org/> (e.t. 30.04.2020).

⁵³ Uluslararası Ceza Mahkemesi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC)'nin 2002 yılında Roma Statüsü'ne taraf olmasıyla birlikte KDC topraklarında veya KDC vatandaşları tarafından Roma Statüsü'nün faaliyete geçtiği tarihten itibaren işlenmiş suçlara ilişkin soruşturma başlatmıştır. Bu soruşturmanın detayları için bakınız: UCM, *Kongo Demokratik Cumhuriyeti Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/drc> (e.t. 30.04.2020).

Afrika Cumhuriyeti,⁵⁴ Darfur⁵⁵ ve Libya⁵⁶ gibi yoğun insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin yaşandığı ülkelerde soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları başta olmak üzere Roma Statüsü kapsamındaki suçlara ilişkin aktif soruşturmalar yürütülmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve ondan önce kurulan diğer uluslararası ceza mahkemeleri uluslararası insancıl hukuku ihlal eden, karar alma yetkisine sahip üst düzey komutandan kararı uygulayan alt düzey bir grup mensubuna kadar konu edilen olayı planlayan, azmettiren, suça yardımcılık eden, yol gösteren veya gerçekleştiren tüm bireyleri yargılama yetkisine sahiptir.⁵⁷ Dolayısıyla, bu soruşturmalar ve yargılamalar silahlı çatışmalar esnasında yaşanan ihlallere karşı yaptırım gücünü derinlemesine güçlendirmekte, uluslararası insancıl hukukun ihlaline ilişkin caydırıcılık özelliği taşımakta ve kaynaklarını da beslemektedir. Bu nedenle, uluslararası ceza hukukunda yaşanan bu gelişmeler, mahkeme tüzükleri ve yargılama süreçleriyle hiç şüphesiz, uluslararası insancıl hukukun temelleri de güçlenmektedir.

1.4. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri

Silahlı çatışmanın yalnızca çatışanları ve çatışma dahilindeki askeri hedefleri etkilemesini öngören uluslararası insancıl hukukun, yukarıdaki bölümde ifade edilen hem yazılı hem de teamüli kaynaklar vasıtasıyla garanti altına alınmış belli

⁵⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi Orta Afrika Cumhuriyeti'nde iki farklı soruşturma yürütmektedir. İlki Orta Afrika Cumhuriyeti'nin Roma Statüsü'ne taraf olduğu 2002 yılından itibaren işlenen savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin soruşturma, ikincisi ise 2012 yılında ülkede başlayan Müslüman Séléka grubu ile Hristiyan Anti-Balaka grubu arasındaki çatışmalarda yaşanan UCM'nin sorumluluğu altındaki konulara ilişkin açılan soruşturmadır. Soruşturmanın detayları için bakınız: UCM, Orta Afrika Cumhuriyeti I Dosyası, <https://www.icc-cpi.int/car>, UCM Orta Afrika Cumhuriyeti II Dosyası, <https://www.icc-cpi.int/carII> (e.t. 30.04.2020).

⁵⁵ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Darfur'daki duruma ilişkin 31 Mart 2005'te aldığı UNSC/RES/1593 (2005) sayılı kararının ardından Uluslararası Ceza Mahkemesi devreye girmiş ve Darfur'daki Roma Statüsü kapsamındaki suçlara ilişkin soruşturma başlatılmıştır. Soruşturmanın detayları için bakınız: UCM, *Darfur Sudan Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/darfur> (e.t. 30.04.2020).

⁵⁶ Libya, her ne kadar Roma Statüsü'ne taraf olmasa da, ülkede 2011 yılında başlayan çatışmaların ardından BM Güvenlik Konseyi aldığı UNSC/RES/1970 (2011) sayılı kararıyla Kaddafi ve ailesi tarafından sivillere yönelik insanlığa karşı suçların işlenmiş olabileceği konusunda kaygılarını dile getirmiş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin devreye girmesini talep etmiştir. Bu kararın ardından UCM tarafından başlatılan soruşturmalar halen devam etmektedir. Soruşturmanın detayları için bakınız: UCM, Libya Dosyası, <https://www.icc-cpi.int/libya> (e.t. 30.04.2020).

⁵⁷ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 298-299.

başlı esasları bulunmaktadır. Silahlı çatışmanın tüm taraflarınca uyulması beklenen bu esaslar (1) ayırım gözetme, (2) orantılılık, (3) önlem alma ve (4) gereksiz yere acı vermeme olmak üzere dört temel ilkedен oluşmakta⁵⁸ ve uluslararası insancıl hukuk bu ilkelerle insanilik ve askeri gereklilik arasındaki dengenin kurulmasını sağlamaktadır.

1.4.1. Ayırım Gözetme İlkesi

Ayırım gözetme ilkesine göre, her koşulda ve şartta çatışmanın tarafları siviller ile çatışanları, sivil unsurlarla askeri unsurları birbirinden ayırmakla yükümlüdür.⁵⁹ Dolayısıyla, yalnızca askeri unsurlar çatışmanın hedefi olarak belirlenmektedir. Hiçbir sivil birey ve/veya sivil unsur, çatışmaya dahil olup sivil özelliğini kaybetmediği takdirde doğrudan saldırının hedefini oluşturmaz. Bu bağlamda, askeri hedefler amacı ve doğası gereği etkin bir askeri katkı ve avantaj sağlayan yerlerle sınırlandırılmalıdır.⁶⁰ Örneğin, bir şüphe durumunda normal olarak sivil kullanıma ayrılmış ev, okul veya ibadethane gibi herhangi bir unsurun askeri amaca katkı sağlamadığı kabul edilmektedir.⁶¹ Ayrıca, sivillere etki edebilecek herhangi bir durum içeren saldırı planlarının çatışan tarafların yetkili komutanları tarafından denetlenmesi, askeri hedef olup olmadığının değerlendirilmesi ve sivillere verilebilecek olası zararların sınırlandırılması da insancıl hukuk tarafından şart koşulmaktadır.⁶² Bunun yanı sıra, yalnızca yöntemlerin değil, kullanılacak saldırı araçlarının da ayırım gözetme ilkesine uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Siviller ile askeri hedefler arasında ayırım gözetmeyen, örneğin harekete duyarlı anti-personel mayınlar, balon ve misket

⁵⁸ Nils Melzer, *a.g.e.*, s. 18.

⁵⁹ ICRC, "Rule 1: The Principle of Distinction between Civilians and Combatants," *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule1 (e.t. 30.04.2020).

⁶⁰ ICRC, "Rule 8: Definition of Military Objectives," *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule8 (e.t. 30.04.2020).

⁶¹ I. Ek Protokol, m. 52/3.

⁶² ICRC, "Rule 16: Target Verification," *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule16 (e.t. 30.04.2020). I. Ek Protokol m. 57/2 (a).

bombaları, kimyasal veya biyolojik silahlar gibi saldırı araçlarının kullanımı insancıl hukuk tarafından yasaklanmaktadır.⁶³

Ayrım gözetme ilkesi, uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalarda, I. Ek Protokol'ün 48. maddesi ve 51 ile 52. maddelerin 2. fıkralarında hiçbir devlet tarafından çekince ileri sürülmeksizin güvence altına alınmıştır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ilişkin ise bu kural II. Ek Protokol'de “ne sivil halkın ve ne de sivil kişilerin saldırı hedefi olamayacağı” ibaresiyle açıkça belirtilmiştir.⁶⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'nde uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalarda “çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivillere veya sivil nüfusa karşı bilerek saldırı düzenlenmesi” savaş suçu olarak nitelendirilmiş,⁶⁵ yine aynı Statü'de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da bu durumun geçerli olduğu belirtilmiştir.⁶⁶

1.4.2. Orantılılık İlkesi

Orantılılık ilkesi, ayrım gözetme ilkesine riayet edilmesinin şüpheli olduğu ve sivillere yönelik zarar verme potansiyeli taşıyan durumlarda, amaçlanan askeri avantaj ile olası sivil zayıatın orantılı olmasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁷ Bu sebeple, çatışmalardaki her türden kuvvet kullanımı askeri zorunlulukla gerekçelendirilmeli, ayrım gözetme ilkesini şüpheye düşürecek durumlar olabildiğince asgariye indirilmelidir.⁶⁸ Bu amaçla, elde edilmesi öngörülen somut ve doğrudan askeri avantaj ile kıyaslandığında ağır sivil kayıplara ve yaralanmalara yol açabilecek

⁶³ I. Ek Protokol, m. 51/4. Ayrıca bakınız: Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, “Indiscriminate Weapon,” *Weapons Law Encyclopedia*, <http://www.weaponslaw.org/glossary/indiscriminate-weapon> (e.t. 30.04.2020).

⁶⁴ II. Ek Protokol, m. 13/2. Türkçe çevirisi için bakınız: Melike B. Yamaner ve A. Emre Öktem (Yayn. Haz.), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı: 42. s. 273.

⁶⁵ UCM, *Roma Statüsü*, m. 8/2 (b) (i). Türkçe çevirisi için bkz: TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Mevzuat Listesi, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm (e.t. 30.04.2020).

⁶⁶ UCM, *Roma Statüsü*, m. 8/2 (e) (i).

⁶⁷ ICRC, “Rule 14: Proportionality in Attack” *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule14 (e.t. 30.04.2020).

⁶⁸ ICRC, *supra note 67*, s. 21.

veya sivil unsurlarda yıkıcı hasarlar bırakabilecek saldırılar yasaklanmaktadır.⁶⁹ “Beklenen somut ve doğrudan askeri avantajlara oranla aşırı olacak şekilde sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelere zarar görmesine yol açacağı, geniş çapta, uzun vadeli ve ağır biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması” Roma Statüsü’ne göre savaş suçu olarak da sayılmaktadır.⁷⁰ Tıpkı ayırım gözetme ilkesinde belirtildiği gibi, çatışan tarafların yetkili komutanlarının askeri avantaj ile sivillere verilebilecek olası zararlar arasındaki dengeyi değerlendirmeleri ve orantılılık ilkesine uygun şekilde hareket etmeleri beklenmektedir.

1.4.3. Önlem Alma İlkesi

İhtiyatlılık veya diğer bir ifadeyle önlem alma ilkesi ilk kez 1907 tarihli Lahey Sözleşmesinde “askeri nedenlerden dolayı, savunmasız bir kasaba veya limanda bulunan deniz veya askeri hedeflere karşı derhal harekete geçmek gerekirse ve düşmana karşı gecikmeye izin verilemezse, bir deniz kuvvetleri komutanı yerleşim bölgesinin mümkün olduğunca az zarara uğraması için gerekli bütün önlemlerin alınmasını sağlar”⁷¹ ifadesiyle dile getirilmiştir. Bu ifade daha sonra Cenevre Sözleşmelerine Ek I. ve II. Protokol’de daha açık bir şekilde kodifiye edilmiştir. İhtiyatlılık ilkesine göre, askeri operasyonların yürütülmesi esnasında sivil nüfusu, sivilleri ve sivil varlıkları korumak için her türlü özen gösterilmelidir.⁷² Çatışan taraflar, sivil kayıp ve yaralanmaların olmaması veya sivil varlıkların hasara uğramaması için her türlü önlemi almalıdır.⁷³ Dolayısıyla sivillerin maruz kalacağı olası zararları asgari düzeyde tutacak saldırı yöntemleri

⁶⁹ I. Ek Protokol m. 51 ve m. 57.

⁷⁰ UCM, *Roma Statüsü*, m. 8/2 (b) (iv). Türkçe çevirisi için bkz: TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Mevzuat Listesi, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm (e.t. 30.04.2020).

⁷¹ IX No’lu Savaş Zamanı Deniz Kuvvetlerinin Bombardımanına İlişkin Lahey Sözleşmesi, 1907, m. 2/3.

⁷² I. Ek Protokol, m. 57/1, II. Ek Protokol, m. 13/1.

⁷³ ICRC, “Rule 15: Principle of Precautions in Attack” *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule15 (e.t. 30.04.2020).

seçilmelidir.⁷⁴ Öngörülen askeri operasyonda orantılılık ilkesi de göz önünde bulundurularak muhtemel askeri avantajın ortaya çıkabilecek zararla kıyaslandığında aşırı olacağı açıkça görülebiliyorsa, operasyonun uygulanmasından vazgeçilmelidir.⁷⁵ Şayet koşullar buna izin vermiyorsa, bölgedeki sivil nüfusu etkileyebilecek saldırılar için en etkili şekilde siviller uyarılmalıdır.⁷⁶ Bir yandan da saldırıların sivillere etkilerinin olabildiğince azaltılması için çatışan tarafların, örneğin askeri hedeflerin sivil hedeflerin yakınında yer almaması gibi, çeşitli önlemler de alması gerekmektedir.⁷⁷

1.4.4. Gereksiz Yere Acı Vermeme İlkesi

Bu ilkeye göre, gereksiz yere ve/veya aşırı acıya neden olan silahlı çatışma araç ve yöntemlerinin kullanılması yasaklanmakta, beklenen askeri avantaj ile orantısız olan her türden acı verici yöntem bu ilkenin ihlali olarak değerlendirilmektedir.⁷⁸ I. Ek Protokol m. 35/2 tarafından da garanti altına alınan bu ilkeyle birlikte devletlerin genel kanaati, askeri bir amaca yönelik olan acılar dışındaki her türden acı verici araç ve yöntemin gereksiz ve/veya aşırı olduğu yönündedir. Örneğin dom dom kurşunu gibi ucu açılarak genişleyen mermiler, anti-personel mayınlar, zehirli silahlar, kitle imha silahları⁷⁹ veya kör edici lazerli silahlar vb. mühimmat türleri gereksiz ve/veya aşırı acı çekmeye neden olan araçlar olarak kabul edilmekle birlikte,⁸⁰ Roma Statüsü'ne göre de bu tür savaş yöntemlerinin kullanılması savaş suçu olarak kabul edilmektedir.⁸¹ Uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda ise bu kurala ilişkin doğrudan bir düzenleme yer almasa da pratikte, tarafların uluslararası nitelikteki çatışmalarda yasak olan

⁷⁴ I. Ek Protokol, m. 57/2 (a) (ii).

⁷⁵ I. Ek Protokol, m. 57/2 (a) (iii).

⁷⁶ I. Ek Protokol, m. 57/2 (c).

⁷⁷ I. Ek Protokol, m. 58.

⁷⁸ ICRC, "Rule 70: Weapons of a Nature to Cause Superfluous Injury or Unnecessary Suffering" *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule70 (e.t. 30.04.2020).

⁷⁹ Kitle imha silahları; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar veya kısaca NBC olarak da anılmaktadır.

⁸⁰ ICRC, *supra not 78*, s. 23.

⁸¹ UCM, *Roma Statüsü*, m. 8/2 (b) (xx).

silahları bu türden silahlı çatışmalarda da kullanmadığı görülmektedir.⁸² Bu yaklaşım, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY)'nin Tadic kararındaki “*mantık; devletlerin kendi toprakları üzerinde, kendi vatandaşlarının başkaldırısını bastırmak için uluslararası silahlı çatışmalarda kullanımı yasak olan silahları kullanabilmesini saçma kılmaktadır. İnsanlık dışı olduğu için uluslararası silahlı çatışmalarda yasak olan, iç çatışmalarda insancıl ve kabul edilebilir olamaz*”⁸³ ifadesiyle de hukuken desteklenmektedir.

Özetle yukarıda açıklanan dört ilke, insanlık tarihinin varoluşundan beri kaçınılmaz olan silahlı çatışmaları, insanlığı tahrip etmeyecek biçimde veya başka bir ifadeyle savaşın bile bir ahlaki olması gerektiğine inanılarak uzun yıllar süren istişareler ve devlet uygulamalarının sonucunda teamülen ortaya çıkmıştır. Silahlı çatışmaları düzenleyen uluslararası insancıl hukuka, kalbini oluşturan bu ilkelerle birlikte kurallarını düzenlemiş, hukuki kaynaklarını bu ilkeleri garanti altına alacak şekilde inşa etmiştir.

1.5. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Kişi Türleri

Çatışma dışında kalan tüm bireyleri asker veya sivil, yaralı veya sağlıklı ayrımı gözetmeksizin korumayı amaç edinen insancıl hukuk, kişileri çatışanlar ve çatışmayanlar olmak üzere (2) iki ayrı kategoriye ayırarak bu kişilerin hak ve yükümlülüklerini belirlemekte ve değişik savaş durumlarında bu kişilerin taşıdıkları niteliklerden veya konumlarından dolayı maruz kalabilecekleri tehlikelere karşı onları korumaktadır. Bu korumanın sağlanması için çatışanların tanımlanması ve dolayısıyla bu kişilerin çatışmayanlardan veya diğer bir ifadeyle sivillerden ayrılması, uluslararası insancıl hukukun uygulanması için temel teşkil etmektedir.

Uluslararası insancıl hukuk tarafından düzenlenen kişiler aşağıda (1) çatışanlar (*combatant*) ve (2) çatışmayanlar (*non-combatant*) olmak üzere iki ayrı grupta

⁸² ICRC, *supra not* 78, s. 23.

⁸³Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005, Sayı: 66, s. 266 içerisinde ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadic: Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, 2 Ekim 1995, s. 119.

incelenmektedir. *Combatant* terimi uluslararası literatürde silahlı çatışma esnasında uluslararası insancıl hukuk tarafından güç kullanmasına izin verilmiş kişi olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴ Devlet çatısı altında çatışanlar için İngilizce’de *combatant* terimi kullanılırken devlet-dışı yapılanmalara ait çatışanlar için daha çok *fighter* terimi kullanılmaktadır. Ancak bu iki terim de Fransızca’ya *combattant*, Türkçe’ye ise “savaşçı” olarak çevrilmiştir. Öte yandan devlet bünyesinde çatışanlar için Türkçe’de “muharip” kavramı kullanılırken, devlet-dışı yapılara ait çatışanlar için ise daha çok politik bir anlam taşıyan “savaşçı” tabiri tercih edilmektedir. Filolojik açıdan mevcut bulunan bu değişiklikler göz önüne alındığında, *combatant* terimi bu çalışma kapsamında çatışmaya dahil olan hem devlet hem de devlet-dışı bireyleri birlikte kapsayacak şekilde muharipler, silahlı kuvvet mensupları veya silahlı çatışmaya dahil olmuş sivilleri içeren, çatışmaya dahil olup güç kullanan kişileri ifade etmek için “çatışanlar” olarak çevrilerek kullanılmıştır. *Non-combatant* terimi ise yaralanarak veya hasta düşerek çatışan vasfını kaybeden askerler, silahlı kuvvetlere ait sağlık ve din personelleri veya savaş esirleri gibi çatışmanın parçası olup taşıdıkları statüden dolayı çatışma dışı kalan kişiler ile siviller, sivil hasta ve yaralılar, sivil sağlık ve din personelleri, sivil savunma ve yardım örgütlerinin personelleri, parlamenterler, işgal altındaki siviller, mülteciler, vatansızlar ve çatışma topraklarındaki yabancılar gibi çatışmada yer almayan kişileri kapsayacak şekilde “çatışmayanlar” olarak ifade edilmiştir.⁸⁵

1.5.1. Çatışanlar (*Combatant*)

Uluslararası insancıl hukuka göre çatışanlar, “çatışmaya taraf olanların, sıhhi ve dini personelleri dışında, silahlı kuvvetlerini oluşturan herkes”⁸⁶ olarak

⁸⁴ *Combattant*: “Le combattant est une personne qui est autorisée par le droit international humanitaire à utiliser la force en situation de conflit armé.” *Dictionnaire pratique du droit humanitaire*, <https://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/combattant/> (e.t. 30.04.2020).

⁸⁵ *Non-combattant*: “Toutes les personnes qui ne participent pas ou plus directement aux hostilités.” *Dictionnaire pratique du droit humanitaire*, <https://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/non-combattant/> (e.t. 30.04.2020).

⁸⁶ ICRC, “Rule 3: Definition of Combatants” *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: <https://ihl->

tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle silahlı çatışma esnasında güç kullanmasına izin verilmiş kişiler çatışan olarak adlandırılmaktadır.⁸⁷ Aynı zamanda, “çatışmanın bir tarafının silahlı kuvvetlerinin, astlarının hareketlerinden bu tarafa karşı bir komuta zinciri ile sorumlu olan örgütlü ve silahlı güçler, gruplar ve birimlerden oluştuğu” da yine teamül hukukunca belirtilmektedir.⁸⁸

III. Cenevre Sözleşmesi’nde ise savaş esirlerine ilişkin yapılan düzenlemede kimlerin muharip olarak nitelendirileceği, dolayısıyla savaş esiri statüsüne sahip olacağı açıkça belirtilmiştir. Bu sözleşmeye göre, aşağıdaki kişiler muharip statüsüne sahip kişiler olarak tanımlanmıştır:

“İhtilâfa dâhil bir tarafın silahlı kuvvetleri mensuplarıyla, bu silahlı kuvvetlere dâhil milislerin ve gönüllü birliklerinin mensupları;

Teşkilatlı mukavemet hareketlerine iştirak edenler de dahil olmak üzere, ihtilafa dahil bir tarafa mensup olup, kendi ülkeleri işgal altında olsa dahi o ülkenin dışında veya içinde faaliyette bulunan diğer milis mensuplarıyla gönüllü birlikler mensupları; şu kadar ki, mezkûr teşkilatlı mukavemet de dahil olmak üzere bu milislerin veya gönüllü birliklerinin aşağıdaki şartları haiz bulunmaları lazımdır:

- Başlarında, madunlarından mesul bir şahıs bulunması,
- Sabit ve uzaktan seçilebilir bir alâmetleri bulunması,
- Açıkça silah taşımaları,
- Hareketlerinde, harp kanunlarıyla adetlerine riayet etmeleri

databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule3 (e.t. 30.04.2020). Türkçe çevirisi için bknz: Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *a.g.e.*, s. 12.

⁸⁷ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁸ ICRC, “Rule 4: Definition of Armed Forces” *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, 2005, Cilt: 1, Online version: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule4 (e.t. 30.04.2020). Türkçe çevirisi için bakınız: Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *a.g.e.*, s. 15.

Kendilerinin hükmünde tutan devletçe tanınmamış bir hükümet veya idareye tabiiyet iddiasında bulunan silahlı kuvvetler mensupları;

Açıkça silâh taşımak ve harp kanunlarıyla adetlerine riayet etmek kaydıyla, düşmanın yaklaşması üzerine muntazam silahlı kuvvetler halinde teşekküle vakit bulamadan istila kuvvetleriyle mücadele etmek üzere kendiliklerinden silaha sarılan işgal edilmemiş bir ülkenin ahalisi”⁸⁹

Ancak yukarıdaki tanım, özellikle 1960’lardaki bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme hakkı tartışmalarının yaşandığı iç savaşlarla birlikte değişen sürecin ardından, savaşların evrimi ve çeşitliliği de göz önünde bulundurulduğunda zamanla yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu nedenle 1977 yılında Cenevre Sözleşmelerine getirilen I. Ek Protokol’de çatışmaya dahil olan ulusal özgürlük hareketleriyle birlikte tüm bireyleri de kapsayacak şekilde muharibin tanımı genişletilmiş ve aynı zamanda basitleştirilmiştir:

“Çatışmanın bir tarafının silahlı kuvvetleri, işbu taraf karşı tarafça tanınmayan bir hükümet veya otorite tarafından temsil ediliyor olsa bile astlarının davranışlarından işbu tarafa karşı sorumlu bir komutanlığın emri altında bulunan bütün organize silahlı kuvvetlerden, gruplardan ve birimlerden oluşur. Bu silahlı kuvvetler, silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası hukuk kurallarına uyulmasını sağlayacak bir iç disiplin sistemine tabi olacaktır.”⁹⁰

⁸⁹ R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, III. Cenevre Sözleşmesi, m. 4/A 1), m. 4/A(2), m. 4/A(3) ve m. 4/A(6).

⁹⁰ I. Ek Protokol, m. 43/1. Türkçe çevirisi için bakınız: Melike B. Yamaner ve A. Emre Öktem (Yayn. Haz.), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı: 42. s. 208.

Yukarıdaki maddeden yola çıkarak ayaklanma (*insurgent*) hareketlerinin bir parçası olarak çatışmaya katılan siviller de, yukarıdaki koşullar yerine getirildiği takdirde ve çatışmaya dahil oldukları süreyle sınırlandırılmak şartıyla muharip veya silahlı kuvvetler mensubu statüsüne, dolayısıyla da savaş esiri statüsüne sahip olmaktadır.⁹¹ Böylece, I. Ek Protokol'ün genişletilen tanımıyla birlikte, savaşan tarafların silahlı güçlerine dahil herkes muharip olarak kabul edilmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli husus, hem III. Cenevre Sözleşmesi'nde hem de I. Ek Protokol'de belirtilen muharip veya silahlı kuvvetler mensubu kavramlarının yalnızca uluslararası nitelikteki silahlı çatışmaların çatışanları için geçerli olduğudur.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için ise muharip tanımı çatışmanın koşulları gereği çeşitli muğlaklıklara yol açabileceğinden kullanılmamaktadır. Bunun en büyük sebebi yaşanan iç çatışmalarda çatışanların sivillerden ayrılmasının zorlaşması, dolayısıyla muhاریpler için sağlanan güç kullanma meşruiyetinin şüpheye düştüğünün devletler tarafından iddia edilmesidir.⁹² Ayrıca pek çok devlet tarafından devlet-dışı silahlı örgüte mensup kişiler ulusal hukuk kurallarınca suçlu olarak kabul edilmekte ve bu şekilde muamele görmektedir.

Öte yandan, yukarıda açıkça gerekli koşul olarak belirtilen düzenli komuta altında bulunma kuralı, sivillerin dahil olduğu, özellikle direniş veya ayaklanma gibi eylemlerde her zaman mümkün olmamaktadır. Fakat yine de bu türden silahlı çatışmalarda, uluslararası insancıl hukuk kişileri iki ayrı gruba ayırmaktadır. Bunlar silahlanan ve çatışmaya dahil olan siviller ile çatışmaya dahil olmayan veya dahil olmayı bırakmış siviller arasında yapılan ayırmadır. Bu ayırımla birlikte, muharip tanımı yerine silahlı çatışmaya doğrudan katılan siviller (*civilians directly taking part in hostilities*) tanımı kullanılmaktadır.⁹³ Böylece, bu gibi durumlarda çatışmaya (artık) dahil olmayan siviller, sivillere ait korunma haklarını muhafaza ederken çatışmaya doğrudan katılan siviller, çatışmaya dahil oldukları süre boyunca

⁹¹ I. Ek Protokol, m. 51/3 ve m. 45.

⁹² Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 54.

⁹³ I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde, II. Ek Protokol m. 4/1, m. 13/3.

sivillere sağlanan koruma hakkını kaybetmektedirler.⁹⁴ Bu hakları kaybetmekle birlikte uluslararası silahlı çatışmalardaki gibi bir savaş esiri statüsünden de faydalanmamaktadırlar. Fakat yine de II. Ek Protokol, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda savaş esiri statüsünün eksikliğini, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere silahlı çatışmayla ilgili nedenlerden ötürü muamele⁹⁵ ve silahlı çatışma ile ilgili cezai suçların kovuşturulması ve cezalandırılması⁹⁶ gibi belli düzenlemelerle minimum garantiler sunarak bir denge oluşturmaya çalışmaktadır.

1.5.2. Çatışmayanlar (*Non-combatant*)

Uluslararası insancıl hukuka göre herhangi bir silahlı gücün mensubu olmayan herkes çatışmayan kişi veya diğer bir ifadeyle sivil olarak kabul edilmekte, sivil kavramı ise çatışmayan, çatışma dışı kalan ve çatışmada yer almayan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu gruba mensup her birey insancıl hukuk kapsamında belli bir korumaya tabidir ve bu nedenle, literatürde “koruma altındaki kişiler”⁹⁷ olarak da bilinmektedir.⁹⁸ Çatışma esnasında risk altında bulunan ve hassas grupları da içeren bu kişiler kendi içlerinde çeşitli kategorilere ayrılarak I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri ve bunlara ek 1977 tarihli protokollerde belirtilen kendilerine özel hak ve korumalardan faydalanmaktadırlar.

Uluslararası nitelik taşıyan silahlı çatışmalarda aşağıdaki kategorilere dahil kişiler özel koruma altındadırlar:⁹⁹

⁹⁴ II. Ek Protokol m. 13/3.

⁹⁵ II. Ek Protokol m. 5.

⁹⁶ II. Ek Protokol m. 6.

⁹⁷ Koruma altındaki kişiler tanımı yalnızca uluslararası nitelikte olan silahlı çatışmalardaki kişiler için kullanılmaktadır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda ise her ne kadar belli korumalara sahip kişiler olsa da terminolojide bu türden silahlı çatışmalardaki kişiler için ayrıca bir “koruma altındaki kişiler” kategorisi yer almamaktadır.

⁹⁸ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 423.

⁹⁹ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 526-527.

- (1) Savaş sırasında silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralıları¹⁰⁰
- (2) Silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedeleri¹⁰¹
- (3) Silahlı kuvvetlere bağlı sağlık ve din personeli¹⁰²
- (4) Savaş esirleri¹⁰³
- (5) Sivil hasta ve yaralıları¹⁰⁴
- (6) Sivil sağlık ve din personeli¹⁰⁵
- (7) Sivil savunma örgütlerinin personeli¹⁰⁶
- (8) Yardım personeli¹⁰⁷
- (9) Sivil halk ve sivil kişiler¹⁰⁸
- (10) Özgürlükten yoksun kişiler, tutuklular ya da gözaltındakiler¹⁰⁹
- (11) İşgal altındaki yerin halkı¹¹⁰
- (12) Kadınlar¹¹¹
- (13) Çocuklar¹¹²
- (14) Savaşçı devletin toprağındaki yabancılar, mülteciler ve vatansızlar¹¹³

¹⁰⁰ I Cenevre Sözleşmesi m. 12-18, I. Ek Protokol m. 8-20.

¹⁰¹ II Cenevre Sözleşmesi m. 12-21, I. Ek Protokol m. 8-20.

¹⁰² I Cenevre Sözleşmesi m. 24 ve 25, II Cenevre Sözleşmesi m. 36 ve 37.

¹⁰³ III Cenevre Sözleşmesi m. 4, 12-16, I. Ek Protokol m. 43-47.

¹⁰⁴ IV Cenevre Sözleşmesi m. 3, m. 16-23, I. Ek Protokol m. 10-16.

¹⁰⁵ IV Cenevre Sözleşmesi m. 20, I. Ek Protokol m. 15.

¹⁰⁶ I. Ek Protokol m. 61-68.

¹⁰⁷ I. Ek Protokol m. 71.

¹⁰⁸ I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde, IV Cenevre Sözleşmesi m. 4, m. 23, m. 27-141, I. Ek Protokol m. 48-71.

¹⁰⁹ IV Cenevre Sözleşmesi m. 41, m. 42, m. 79-135, I. Ek Protokol m.75.

¹¹⁰ IV Cenevre Sözleşmesi m. 47-78, I. Ek Protokol m. 63 ve 69.

¹¹¹ IV Cenevre Sözleşmesi m. 14, I. Ek Protokol m. 76.

¹¹² I. Ek Protokol m. 77 ve 78.

¹¹³ IV Cenevre Sözleşmesi m. 35-46, I. Ek Protokol m. 73.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda ise aşağıdaki kişiler belli bir korumadan faydalanmaktadırlar: ¹¹⁴

- (1) Temel garantileriyle tüm bireyler ¹¹⁵
- (2) Sivil halk ve sivil kişiler ¹¹⁶
- (3) Savaşla ilgili bir sebepten dolayı özgürlüklerini kaybetmiş kişiler ¹¹⁷
- (4) Yaralılar, hastalar ve deniz kazası geçirenler ¹¹⁸
- (5) Sağlık personeli ve dini personel ¹¹⁹

Yukarıdaki sınıflandırmalara rağmen, uluslararası insancıl hukuk, bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda doğan herhangi bir şüphe durumunda söz konusu kişinin sivil olarak kabul edilmesi gerektiğini açıkça ifade ederek ¹²⁰ kuşkulu durumlarda dahi sivillerin korunmasını garanti altına almaktadır. Bu nedenle 1977 tarihli Ek I ve II. Protokollerde koruma altındaki kişilerin keskin ölçütlerle sınıflandırılması yumuşatılarak ayrıcalıklı bir koruma düzeninden faydalanamayan, savaştan zarar gören herkese uygulanabilir temel güvenceler de ortaya konmuştur. ¹²¹ Bu durum ICRC'nin yayımladığı Çatışmaya Doğrudan Katılan Sivillerin Durumuna İlişkin Yorumlayıcı Rehber'de de değerlendirilmekte, kişinin çatışmaya doğrudan katılan sivil olup olmadığı konusunda şüpheye düşüldüğü anda sivil olarak kabul edilmesi ve herhangi bir doğrudan saldırının hedefi olmaması açıkça belirtmektedir. ¹²² Fakat bütün bu düzenleme ve yorumlara rağmen uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışma koşulları içerisinde çatışmayan ve koruma gereksinimindeki kişilerin ayırt edilememesine ilişkin olabilecek en ufak bir karışıklıkta bile uygulanabilir belli

¹¹⁴ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 528.

¹¹⁵ I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde, II. Ek Protokol m. 4.

¹¹⁶ II. Ek Protokol m. 13-14.

¹¹⁷ II. Ek Protokol m. 5.

¹¹⁸ IV Cenevre Sözleşmesi m. 3, II. Ek Protokol m. 7-8.

¹¹⁹ II. Ek Protokol m. 9.

¹²⁰ I. Ek Protokol m.50/1.

¹²¹ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 525-526.

¹²² Nils Melzer, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, Cenevre: ICRC, 2010, s. 74-76.

asgari garantilerle çatışmanın olumsuz etkilerini olabildiğince aza indirmeye çalışmaktadır:

“1. Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silahlarını terk edenler ve hastalık, yaralılık, mevkufluk veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din ve akide, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiç bir tefrik yapılmadan insani surette muamele göreceklendir.

Bu sebeple, yukarıda bahis konusu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, memnudur ve memnu kalacaktır:

- a) Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her nevi katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet,
- b) Rehine almak,
- c) Şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaretimiz ve haysiyet kırıcı muameleler,
- d) Medeni milletlerce elzem olarak tanınan adli teminatı haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkumiyet kararları ile idam cezalarının infazı.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir.”¹²³

Dört Cenevre Sözleşmesi'nin yukarıdaki ortak 3. maddesiyle herkes, her yerde ve her zaman uygulanabilir asgari kurallarla koruma altına alınmaktadır.

¹²³ R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde.

1.6. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Çatışma Türleri

Uluslararası insancıl hukuk; devletler arasında, devletler ile devlet-dışı örgütler arasında veya devlet-dışı örgütlerin kendi aralarında yaşanan ve silahlı çatışma eşiğini aşmış durumları kapsayan kurallar bütünüdür.¹²⁴ Hangi duruma hangi insancıl hukuk kuralının uygulanacağı, tarafların davranışlarının nasıl sınırlanacağı ve çatışmanın mağdurlarının nasıl korunacağı silahlı çatışmanın sınıflandırılmasına bağlıdır. Silahlı çatışmalar, uluslararası insancıl hukuka göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, iki veya daha fazla devlet arasında meydana gelen silahlı çatışmaları ifade eden uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalardır. İkincisi ise devlet ile devlet-dışı örgütler arasında meydana gelen ve iç çatışma olarak da bilinen uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalardır.

1.6.1. Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar

Silahlı çatışmanın en geleneksel şekli olan uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar, bir veya daha fazla devletin sebebi ve yoğunluğu ne olursa olsun başka bir devlete karşı silahlı güç kullandığı durumları içermektedir. Resmi bir savaş ilanının varlığına bakılmaksızın gerçekleşen silahlı çatışmalar, tarafların birbirini tanıyıp tanımamasından veya çatışmanın meşru olup olmadığından bağımsızdır.¹²⁵ Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 2. maddesinde de uluslararası nitelikteki silahlı çatışmanın kapsamı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, iş bu Sözleşme harp ilanında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silahlı anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır.”¹²⁶

¹²⁴ ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadic Kararı*, 2 Ekim 1995, paragraf 70.

¹²⁵ Ayşe Nur Tütüncü, *a.g.e.*, s. 55.

¹²⁶ R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, I-II-III-IV. Cenevre Sözleşmeleri Ortak 2. Madde.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) da Tadic kararında, devletler arasında silahlı kuvvete başvuru her durumun uluslararası nitelikte bir silahlı çatışmanın varlığını kanıtladığını belirtmiştir.¹²⁷ Tadic kararındaki bu tanımlama daha sonra kurulan diğer *ad hoc* uluslararası ceza mahkemeleri ile UCM'nin Roma Statüsü'nde de kabul edilmiştir.

Bir devletin başka bir devleti kısmen veya tamamen işgal ettiği, diğer bir ifadeyle bir devletin başka bir ülkenin toprakları üzerinde askeri kontrol sağladığı ve bu işgal sürecini kapsayan durumlar ile ulusal bağımsızlık hareketini içeren çatışmalarda da uluslararası nitelikteki silahlı çatışma kuralları geçerlidir.¹²⁸ Ayrıca bir iç çatışma dışarıdan örneğin başka bir ve birden fazla devletin çatışmaya dahil olmasıyla uluslararasılaşarak, uluslararası nitelik kazanabilir.

Uluslararası silahlı çatışmaları düzenleyen insancıl hukuk kurallarına gelince, yüzyıllardır uluslararası antlaşmalar vasıtasıyla silahlı çatışmaları düzenleyen devletler, silahlı iç çatışmalar söz konusu olduğunda uluslararası hukuk kurallarını oluşturmakta isteksiz davranmışlardır. Bu nedenle, uluslararası silahlı çatışmalara ilişkin mevcut kurallar uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara göre çok daha kapsamlı şekilde kodifiye edilmiş, temel insancıl hukuk sözleşmeleriyle garanti altına alınmıştır. Bu kurallar Lahey Sözleşmeleri, Cenevre Sözleşmeleri ve I. Ek Protokol ile uluslararası teamül hukukunda kapsamlı şekilde derlenmiştir.

1.6.2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar

Başlangıçta yalnızca bağımsız egemen devletler arasında yürütülen silahlı çatışmalar, yaşanan sosyo-politik değişimlerle birlikte zamanla bir devletin toprakları içerisinde gerçekleşen silahlı çatışmalar halini de almıştır. Sosyal bilimler literatüründe iç savaşlar olarak geçen ve hukuken uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar olarak adlandırılan bu tür çatışmalar, devlet güçleri ile

¹²⁷ *Supra not 124*, s. 33.

¹²⁸ *Supra not 126*, s. 33. I. Ek Protokol m. 1/4.

silahlı gruplar arasında veya bu grupların kendi aralarında gerçekleşen silahlı çatışmalardır.¹²⁹

Devlet içerisinde yaşanan iç karışıklıklar, ayaklanmalar veya kısa süreli isyanlar gibi toplumsal hareketlilikler iki temel kriter aşılmadığı takdirde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma kategorisi dışında kalmaktadır.¹³⁰ Bu kriterlerden biri devlet-dışı örgütün asgari düzeyde bir örgütlenme yapısına sahip olması¹³¹, diğeri ise silahlı çatışmada şiddetin belirli bir yoğunluk seviyesini aşmasıdır.¹³²

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak insancıl hukuk kuralları Cenevre Sözleşmeleri'nin Ortak 3. Maddesi'nde ve II. Ek Protokol'de yer alır. Silahlı çatışmaların daha insani hale getirilmesini amaçlayan Ortak 3. Madde, bu tür çatışmaların merkezindeki en temel normdur. Yukarıda daha önce bahsedildiği üzere bu kural çatışma dışı kalan veya çatışmada yer almayan kişilere asgari düzeyde koruma sağlayan çeşitli hak ve sorumlulukları içermektedir. Cinayet, rehin alma, küçük düşürücü ve onur kırıcı muameleler gibi hususları da yasaklayan kural, UAD tarafından insanlığın temel ilkelerini içeren bir kural olarak da tanımlanmıştır.¹³³ II. Dünya Savaşı'nın ardından hukuki literatüre eklenen bu kural, zamanla ve özellikle post-kolonyal süreçle birlikte artışa geçen silahlı çatışmalara yeterli gelmemeye başlamış ve ortaya çıkan ihtiyaçla birlikte 1977 yılında Ortak 3. Madde'yi geliştiren ve tamamlayan II No'lu Ek Protokol hazırlanmıştır. Bu protokol her ne kadar Ortak 3. Madde'yi geliştirmeyi amaçlasa da bazı açılardan daha sınırlı bir uygulama alanı oluşturmuştur.¹³⁴ Ortak 3. Madde sözleşmeye taraf devletlerin topraklarında meydana gelen her türlü uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaları kapsarken, II. Ek Protokol her zaman bir devletin çatışmaya karışmasını gerektirmekte, dolayısıyla devlet-dışı örgütlerin

¹²⁹ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 426.

¹³⁰ II. Ek Protokol, m. 1.

¹³¹ ICTY, *The Prosecutor vs. Fatmir Limaj Kararı*, 30 Kasım 2005, paragraf 135-170.

¹³² *Supra not 131*, s. 35, paragraf 94-134.

¹³³ UAD, *Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC vs. Uganda)*, UAD Raporu, 2005, paragraf 26-28.

¹³⁴ ICRC, "How is the Term Armed Conflict Defined in IHL?" *ICRC Opinion Paper*, 2008, s. 4.

kendi aralarındaki silahlı çatışmaları kapsam dışında bırakmaktadır.¹³⁵ Bu durum Örneğin 1970'lerdeki Lübnan İç Savaşı'nda veya 1990'lardaki Somali İç Savaşı'nda devlet-dışı silahlı örgütlerin kendi içlerinde yaşanan silahlı çatışmalarda görülmüştür. Fakat bu tür çatışmalarda dahi Ortak 3. Madde, uluslararası teamül hukuku ile uluslararası insan hakları hukuku kuralları geçerliliğini korumaktadır.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların sağladığı korumanın kapsamı uluslararası çatışmalara göre daha dar olmakla birlikte, pek çok çatışmada siyasi nedenlerle devletlerin kuralları uygulama konusunda çekimserliği dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın ana karakterlerinden birini oluşturan ve özellikle güncel silahlı çatışmalarda gözlemlenen bu duruma ilişkin daha detaylı bir değerlendirme uluslararası insancıl hukukun kapsayıcılığı bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

¹³⁵ II. Ek Protokol, m. 1.

TERÖRLE MÜCADELE VE DEĞİŞEN SAVAŞ STRATEJİLERİ

2.1. Militanlık ve Terörizm Kavramları

Terörle mücadele ve asimetrik çatışmalar üzerine tartışmaya başlarken öncelikle bu alanda sıkça tekrar edilen militanlık (*militancy*) ve terörizm (*terrorism*) kavramlarını ele almak, bu tezle birlikte irdelenmeye çalışılan konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Militanlık, en bilinen ve yaygın kullanımıyla bir amacın başarı kazanması için savaşmak ve mücadele etmek anlamına gelmektedir.¹³⁶ Diğer bir ifadeyle, belirlenen amacın gerçekleştirilmesi için her türlü yöntemi kullanarak bir ideolojinin savunusunu yapmaktır. Etimolojik olarak incelendiğinde, militanlık sözcüğü asker olarak hizmet etmek anlamına gelen Latince *militatum*dan gelmektedir ve zaman içerisinde askeri anlamından uzaklaşarak kararlı, dirençli ve bazen de aşırıya kaçan faaliyetler yürüterek bir amaca ulaşmak için mücadele etmenin karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹³⁷ Militanlık, hukuki bir terim olmamakla birlikte politik bir anlam taşımaktadır ve belirlenen amacın gerçekleştirilmesi için sözel aktivizme dayalı eylemleri içerebileceği gibi silahlı mücadele veya fiziksel şiddet gibi aşırılık barındıran şiddet ve terör eylemlerini de bir yöntem olarak kullanabilmektedir. Ancak, aktivizm ve terörizm arasında gidip gelen bir çizgi üzerinde yer alan militanlığın kendisi yerine belirlenen amacın gerçekleştirilmesi için kullanılan taktik ve yöntemlerin hukukun ilgi alanına girdiği söylenebilir. “*Kendi çıkarı için kendini savunma hareketi olarak da tanımlanan*”¹³⁸ militan faaliyetler, boykot ve işgal hareketlerinden sanatsal aktivizme, oturma eylemlerinden açlık grevlerine, hackerlıktan canlı bomba operasyonlarına kadar çok çeşitli yöntemleri içermekle birlikte ifade özgürlüğü, kişisel bilgilerin

¹³⁶ Türk Dil Kurumu http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MİLİTAN (e.t.30.04.2020).Dictionary Reference <http://www.dictionary.com/browse/militant>(e.t.30.04.2020).

¹³⁷ Douglas Harper, *Online Etymological Dictionary*, <http://www.etymonline.com/index.php?term=militant> (e.t. 30.04.2020).

¹³⁸ Dr. Nathan Coombs, “Transnational Militancy in the 21st Century”, *Journal of Critical Globalisation Studies*, Sayı: 2, s. 98.

korunması, gösteri ve yürüyüş hakkı, yaşam hakkı vb. gibi birbirinden farklı alanlarda kendi başlarına hukukun konusu dahilindedirler.

Geniş bir yelpazeye yayılan militan faaliyetlerin amacına bakıldığında bunun asıl olarak gücün el değiştirmesi üzerine kurulu bir mücadele olduğu görülmektedir. Esasen gücü ayrıcalıklı kılan ve güç vasıtasıyla değil güç için mücadele eden militanlık, otoriteler üzerinde korku ve düşmanlık yaratmaktadır. Militanlığın içerdiği bu güç savaşı, iktidar sahibinde gücü kaybetme kaygısı yaratarak bir saldırganlık ortamı oluşturmaktadır. Bu fay hattı üzerinden de çatışma doğmaktadır. Başkaldırı (*insurgency*) gibi durumlarda veya ulus-devlet sınırları içerisinde oluşan güç mücadelelerinde devletler egemenliklerinden kaynaklı militan grupları düşman olarak tanımlayıp karşı saldırıya geçerek gücü tekelinde tutma mücadelesi yürütmektedirler. Uluslararası (transnasyonel) durumlarda ise bu biraz daha karmaşık bir hal almaktadır. Devletler arası güç dengesiyle birlikte devletlerin “*kendi çıkarları*” için bu gruplara karşı işbirliği halinde mücadele yürüttüğü veya tam tersi açık ya da örtülü biçimde destekleyip savunduğu görülmektedir. Uluslararası hukuk bağlamında değerlendirildiğindeyse militanlık kavramının, devletler ve militan gruplar arasında var olan ilişkilere rağmen hukuki bir değer taşımadığı görülmektedir. Bu ilişkiler ister resmi ister gayri-resmi olsun, açıkça bir etkileşimi ifade etmekle birlikte, militanlık kavramının kullanımı siyasi bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, uluslararası hukuk bu türden yapılanmaları daha kapsayıcı ve tarafsız bir ifadeyle militan yerine devlet-dışı aktörler olarak tanımlayarak kategorize etmektedir.¹³⁹

Terörizm ise tanımı ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturacak kadar geniş ve uzlaşılması zor bir kavramdır. Bu konudaki mevcut akademik çalışmalar incelendiğinde ortak bir bilimsel kanıya varılamadığı tespit edilmiştir. Yalnızca A.Schmid ve Jongman’ın yaptığı araştırmalarda 109 farklı terör tanımına

¹³⁹ Peter Wijnnga “State and Non-State Actors: Beyond the Dichotomy” *Strategic Monitor 2014: Four Strategic Challenges*, Hague Centre for Strategic Studies, 2014, s. 139-162.

ulaşmıştır.¹⁴⁰ Burada bahsedilmek istenen yeni bir kavram tartışmasından ziyade genel hatlarıyla terör tanımı üzerinde durarak militanlık kavramıyla arasındaki farklılıkları ortaya koymak, bu sayede de terörizm ve militanlık kavramlarının bu çalışma bağlamında kullanım şekillerini açıklığa kavuşturmak.

Terörizm yaygın bir kullanım olarak herhangi bir dini, politik veya ideolojik amacın başarı kazanması için şiddet ve korkunun baskı mekanizması olarak kullanılması anlamına gelmektedir.¹⁴¹ “Büyük korku yaratma” ve “yıldırma” gibi anlamlara gelen Latince *terror* sözcüğünden türetilmiştir. Terör sözcüğünün ilk kez 1789 Fransız Devrimi sırasında kullanılmış olduğundan yola çıkarak Fransız Le Petit Robert’in tanımı incelendiğinde, korkunun bir grubun veya halkın direnişini kırmak için yaratılması olarak tanımlandığı görülmektedir, dolayısıyla tarihsel Fransız deneyimi bağlamında daha çok terör-iktidar ilişkisine vurgu yapılmaktadır.¹⁴²

Her ne kadar “Terör Rejimi” Fransız hükümeti tarafından dayatılsa da terörizm kavramı bugün sıklıkla devlet-dışı oluşumlara atfedilmektedir. Şimdiye kadar gerçekleştirilen çeşitli terör eylemleri incelendiğindeyse bu eylemlerin çoğunlukla sivillere karşı yöneltildiği ve popülerlik kazanma arzusu taşıdığı görülmektedir. Bu popülerlik arzusuyla birlikte, terörün bir savaş yöntemi olduğu ve simgesel değer taşıyan veya tamamen rastlantısal bir şekilde seçilen kurbanların şiddetin aracı haline getirildiği söylenebilir. Hiç şüphesiz, sivillerin şiddetin bir aracı olarak kullanılması mensubu buldukları grup içerisindeki konumlarıyla da ilintilidir. Konumları nedeniyle yalnızca hedef alınan bireyler değil, aynı zamanda onların ait oldukları grubun diğer üyeleri de yaygın bir terör korkusunun içine çekilmektedirler. Dolayısıyla kurbanların değeri olmadığı, ancak o kurbanlar

¹⁴⁰ Alex P. Schmid, “The Definition of Terrorism”, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, Routledge, 2011, s. 39. Alex P. Schmid ve Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, Transaction Yayınları, 2. Baskı, 2005, s. 5.

¹⁴¹ Schmid ve Jongman, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁴² Josette Rey-Debove ve Alain Rey, “Définition de la terreur”, *Le petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris: Dictionnaires Le Robert Yayınları, 2010.

vasıtasıyla iletilecek mesajın önem taşıdığı görülmektedir. Buradan hareketle terörün şiddetin araçsallaştığı bir mesaj iletme yöntemi olduğu da söylenebilir.

Bununla birlikte, militanlık ve terörizm kavramları birbirinin yerine geçebilecek nosyonlar olarak telaffuz edilse de aralarında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. İkisi de belli bir gündeme ve amaca sahiptir; ancak fark bu hedefin başarıya ulaşması için ne tür araçların kullanılacağı noktasında doğmaktadır. Militanlıkla karşılaştırıldığında terörizm, bir amacın gerçekleştirilmesi için yürütülen mücadelede tercih edilmiş bir stratejidir. Her terör eylemi içerisinde belli bir seviyede militanlık taşımakla birlikte, her militanlık içerisinde terörizm bulundurmamaktadır. Charles Tilly de terörizmin Amerikan yeni muhafazakarlarının¹⁴³ aksine bir öğretisi değil, strateji tarafından belirlenen sosyal bir olgu olduğunu dile getirmektedir. Medyada da karşımıza çıkan algı değişikliğini ve terörizmi bir gruba, inanca veya ulusa aitmiş gibi ortaya koymanın yanlışlığını altını çizerek terörizmin farklı kültür, kurum ve siyasi mücadeleler içerisinde yer aldığını da belirtmektedir.¹⁴⁴ Tilly'e göre, yalnızca militan gruplar değil aynı zamanda özel silahlı kuvvetlerin veya imtiyazların devreye sokulmasıyla devletler de terör stratejisini bir yöntem olarak zaman zaman kullanabilmektedir.¹⁴⁵

Diğer bir açıdan konuya yaklaşıldığıdaysa militanlık kavramının terörizm veya gerillalık kavramlarına göre daha nötr bir yaklaşım içerdiği görülmektedir. Terörizm de gerillalık da bireyin veya örgütün davranışının söylemci tarafından onaylanmadığını veya aksine takdir edildiğini vurgulamaktadır. Bir durumun terörizm olarak tanımlanması hangi çizgiden olaya yaklaşıldığıyla ilgilidir. Dolayısıyla doğrudan bir taraf belirten terörizm görelilik içermektedir. Crelinsten bu göreliliği, "terör görenin gözlerindedir" ifadesiyle¹⁴⁶ dile getirmektedir. Bu da

¹⁴³ Yeni muhafazakarlık: neo-konculuk veya neo-conservatism.

¹⁴⁴ Charles Tilly, "Terror, Terrorism, Terrorists," *Journal of Sociological Theory*, 2004, Sayı: 22, s. 7-10.

¹⁴⁵ Tilly, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁴⁶ Ronald D. Crelinsten, "The Discourse and Practice of Counterterrorism in Liberal Democracies," *Australian Journal of Politics and History*, 1998, Sayı: 44, s. 389-413.

terör tanımı üzerine henüz bir kanaate varılamamasının en temel sebeplerinden biridir.

Başka bir örnek üzerinden ele almak gerekirse, medyanın militan ve terör kavramlarını kullandığındaki hassasiyet pek çok kez dile getirilmiş, dünyanın farklı yerlerinde yaşanan şiddet eylemlerini gerçekleştiren grupların kimi zaman terörist kimi zamansa militan olarak tanımlanması farklı kesimleri memnun veya aksine mutsuz etmiştir. Örneğin İsraili bir medya kuruluşu olan *Honest Reporting*¹⁴⁷, *Associated Press*'in aynı haber içerisinde El-Kaide'yi terör ağı, Hamas'ı ise militan grup olarak tanımlamasını eleştirmiş ve hangi noktada *AP*'nin Hamas'ı terörizmden ayırdığı sorusunu sorarak buna karşı bir medya kampanyası başlatmıştır. Hiç kuşkusuz bu yayın kuruluşunun siyasi duruşu açısından Hamas terör örgütü olarak tanımlanabileceği gibi İsrail-Filistin çatışmasına karşı taraftan bakan bir kesim açısından ise Hamas seçilmiş resmi bir yönetimi temsil etmektedir. Görüldüğü üzere, terörizm tartışması göreliliğini korumaktadır ve herhangi bir grubun terörist olarak nitelendirilmesi politik bir pozisyon içermektedir. Herhangi bir eylemin terör olarak tanımlanması için ise eylemden eyleme tek tek irdelenmesi ve bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bilimsel çalışmanın tarafsızlık ilkesine aykırı bir biçimde politik tartışmaların veya hizipleşmelerin parçası olunabilir. Dolayısıyla bu çalışmada bahsedilen gruplar ve bu gruplar tarafından gerçekleştirilen eylemler hukukun nesneliliği ilkesine riayet edilerek ve hukuki metinlerdeki tanımlamalara sadık kalınarak kendi bağlamları içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda terörizmin uluslararası hukuktaki tanımı incelendiğinde, terörizmi tanımlama çabalarının ilk kez, 1960 ve 70'lerde yaşanan bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme bağlamındaki çatışmalar esnasında Birleşmiş Milletlere üye çeşitli devletlerin farklı görüş belirtmesi ve ortaya çıkan tartışmalara açıklık

¹⁴⁷ "Terrorist or Militant?" *Honest Reporting: Defending Israel from Media Bias*, 8 Mart 2006, <http://honestreporting.com/terrorist-or-militant-2/> (e.t. 30.04.2020).

getirmek ve terör eylemlerini önlemek için tartışmaya açıldığı görülmüştür.¹⁴⁸ Bu süreci takiben 1992’de, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, A. Schmid’in tavsiyesi doğrultusunda, terörizmi “savaş suçlarının barış zamanına karşılık gelen hali”¹⁴⁹ olarak nitelendirmiş, 1994 yılından beri ise Birleşmiş Milletler, 9 Aralık 1994 tarihli Genel Kurul’unda kabul ettiği ve 49/60 sayılı Uluslararası Terörizmi Yok Etmeye Yönelik Önlemler Deklarasyonu’nda belirtilen “*belli bir şahsın, grubun ya da halkın tamamına yönelik siyasi, felsefi, ideolojik, ırkçı, etnik, dini ya da başka sebeplerle her türlü yasa dışı baskı vasıtasıyla dehşet ortamı yaratmayı tahrik eden veya tasarlayan tüm cezai eylemler*” tanımını kullanmıştır.¹⁵⁰

2004 yılında BM Güvenlik Konseyi’nin terörist eylemler vasıtasıyla uluslararası barış ve güvenliğe yönelik oluşan tehditlere ilişkin aldığı 1566 sayılı kararında ise devletlerin daha sonraki uygulamalarına rehberlik etmesi açısından ve 1373 sayılı Karara istinaden terörle mücadele araçlarının uyumlaştırılmasına yardımcı olmak için terörizm terminolojine yeniden değinilmiştir. Böylece yukarıdaki tanım daha da genişletilerek,

“kasten öldürme, ağır yaralama veya rehin alma niyetiyle; kamuda veya bir grupta veya belirli bir şahısta dehşet durumu oluşmasını tahrik etmek amacıyla; bir toplumu sindirmek veya bir hükümet ya da uluslararası örgütü terörizmle ilgili uluslararası sözleşmeler ve protokoller kapsamında ve tanımlandığı şekliyle suç teşkil eden bir eylemi yapmaya zorlamak veya eylemi

¹⁴⁸ Gilbert Guillaume, “Terrorism and International Law,” *The International and Comparative Law Quarterly*, 2004, Cilt: 53, Sayı: 3, s. 539. Angus Martyn, “The Right of Self-Defence under International Law: The Response to the Terrorist Attacks of 11 September”, *Australian Law and Bills Digest Group*, Parliament of Australia, Department of Parliamentary Library, Ocak 2002, <https://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/cib/2001-02/02cib08.pdf> (e.t. 30.04.2020).

¹⁴⁹ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi (*United Nations Office on Drugs and Crime*), *Definitions of Terrorism*, (e.t. 30.04.2020). https://web.archive.org/web/20070527145632/http://www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html.

¹⁵⁰ BM 49/60 sayılı Genel Kurul kararına ekli Uluslararası Terörizmi Yok Etmeye Yönelik Önlemler Deklarasyonu (*Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism*), Bölüm 1, Madde 3, 9 Aralık 1994, <http://legal.un.org/docs/?symbol=A/RES/49/60>, (e.t. 30.04.2020).

gerçekleştirmekten alıkoymak amacıyla; hiçbir koşulda politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini veya diğer benzer nitelikteki düşüncelere dayanarak haklı gösterilemeyecek, sivillere yönelik de dahil olmak üzere, gerçekleştirilen tüm cezai eylemler”

ifadesine yer verilmiştir.¹⁵¹

Terörün tanımına ilişkin Avrupa’daki gelişmelere bakıldığında ilk inisiyatifin 1977 yılında Avrupa Konseyi tarafından yürürlüğe giren Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’yle¹⁵² alındığı görülmektedir. Fakat bu sözleşme her ne kadar çeşitli önlemler içerse de bir terörizm tanımı içermemektedir. Bu alandaki ilk çalışma Avrupa Birliği’nin 13 Haziran 2002 tarihli Çerçeve Kararı’nda yer almaktadır. Bu Karara göre, silahlı çatışma esnasında silahlı kuvvetlerin eylemlerini ve devletlerin silahlı kuvvetlerinin olağan görevlerini yerine getirmek için uyguladığı eylemleri kapsam dışı bırakılmak kaydıyla¹⁵³ nitelikleri veya bağlamları göz önüne alındığında, bir ülkeye veya uluslararası bir kuruluşa ciddi zarar verebilecek ve aşağıdaki amaçlarla işlenen suçlar terör olarak tanımlanmıştır.

- “(1) Bir nüfusu ciddi şekilde korkutmak;
- (2) Bir hükümeti veya uluslararası kuruluşu herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye veya bu eylemden kaçınmaya zorlamak;
- (3) Bir ülkenin veya uluslararası bir örgütün temel siyasi, anayasal, ekonomik veya sosyal yapılarını ciddi biçimde dengesizleştiren veya yok eden aşağıdaki eylemlerden herhangi birini gerçekleştirmekle tehdit etmek:

¹⁵¹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1566(2004) sayılı kararı, 8 Ekim 2004.

¹⁵² R.G. 28.10.1980, Sayı: 17145, Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (*European Convention on the Suppression Terrorism*)’nin Türkçe metni için bakınız:

<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/939a10--Terorizmin-Onlenmesine-Dair-Avrupa-Sozlesmesi.pdf> Sözleşmenin orijinal metni için bkz:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/090> (e.t. 30.04.2020).

¹⁵³ Council Framework Decision on Combating Terrorism, Sayı: 2002/475/JHA, 13 Haziran 2002, Preamble, paragraf 11.

- (a) Kişinin hayatına ölümle sonuçlanabilecek saldırı
- (b) Bir kişinin fiziksel bütünlüğüne saldırı
- (c) Adam kaçıırma veya rehin alma
- (d) Bir hükümete veya kamu tesisine, bir ulaşım sistemine, bir bilgi sistemi de dahil olmak üzere bir altyapı tesisine, kıta sahanlığında sabit bir platforma, halka açık bir yere veya insan hayatını tehlikeye atabilecek veya büyük ekonomik kayıplara yol açabilecek özel mülkiyete kapsamlı tahribat veren saldırılar
- (e) Hava taşıtlarına, gemilere veya diğer toplu taşıma veya mal taşıma araçlarına el konulması
- (f) Silah, patlayıcı veya nükleer, biyolojik veya kimyasal silahların üretimi, bulundurulması, edinilmesi, taşınması, temini veya kullanımı, biyolojik ve kimyasal silahların araştırılması ve geliştirilmesi
- (g) Tehlikeli maddelerin salınması veya etkisi insan hayatını tehlikeye sokacak yangın, sel veya patlamaya neden olan saldırılar
- (h) Etkisi, insan hayatını tehlikeye sokacak su, güç veya diğer herhangi bir temel doğal kaynağa müdahale etmek veya bunları bozmak¹⁵⁴

Avrupa Birliği'nin bu kararını takiben ve uluslararası kamuoyunda 11 Eylül saldırılarıyla artan terör gündemi de göz önünde bulundurularak Avrupa Konseyi'nin 1977'deki girişimini güçlendirme yoluna gidilmiştir. Böylece 2005 yılında Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi¹⁵⁵ imzalanmış ve bu

¹⁵⁴ *Supra not 153*, s. 43.

¹⁵⁵ R.G. 12.03.2011, Sayı: 27872, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (*Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism*)'nin Türkçe metni için bakınız: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/04/01/AK_Terorizmin_Onlenmesi_Sozl_esmesi.pdf Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/196> (e.t. 30.04.2020).

sözleşmede terörist eylemler “*doğası veya koşulların gereği olarak, halkı sindirmek veya bir hükümeti veya bir uluslararası örgütü bir eylemi yerine getirmeye veya yerine getirmekten kaçınmaya haksız olarak zorlamak veya bir ülkeyi veya uluslararası bir örgütü ciddi biçimde istikrarsız hale getirmek veya temel siyasal, anayasal, ekonomik ve toplumsal yapılarını yıkmak amacını güden eylemler,*”¹⁵⁶ olarak tanımlanmıştır.

Avrupa’nın yanı sıra, Afrika Birliği¹⁵⁷ ve Arap Ülkeleri Birliği¹⁵⁸ de terörün önlenmesine ilişkin bölgesel sözleşmeler düzenleyerek terörü tanımlama ve engelleme çabalarında bulunmuşlardır. Hem Birleşmiş Milletlerin hem de bölgesel girişimlerin bütün bu çabaları olumlu gelişmelere yol açmakla birlikte, henüz terörün evrensel bir tanımının bulunmadığını da belirtmek gerekir. Bu anlamdaki uzlaşının önündeki en büyük engel maalesef devletlerin terörizm tanımı üzerinde fikir birliğine varamamasıdır. Bu konudaki en keskin eleştiri ise bir devlet için terörist olarak nitelendirilenin diğer bir devlet için “özgürlük savaşçısı” olarak görülmesidir.¹⁵⁹ Ancak bütün bu tartışmalara rağmen, Birleşmiş Milletlerin uluslararası ve kabul görmüş tek bir terörizm tanımını ve uluslararası terörizme ilişkin kapsamlı bir sözleşmeyi oluşturma çabaları devam etmektedir.

2.2. Barışçıl Yöntemlerden Silahlı Çatışmalara Geçiş

2.2.1. Devletlerin Yeni Dünya Düzeniyle İmtihanı

Bugün, içerisinde bulunduğumuz küresel çağda mevcut bulunan her sektör ve faaliyet yürüten her aktör doğal bir şekilde ve çoğu zaman kendiliğinden uluslararası

¹⁵⁶ *supra not 155*, s. 44.

¹⁵⁷ Afrika Birliği, 14 Temmuz 1999 tarihli Terörü Önleme ve Terörle Mücadele Sözleşmesi, m.1/3’te sözleşme kapsamında terörist eylemden kastın ne olduğunu açıkça ifade etmiştir. Sözleşmenin orijinal metni ve detayları için bakınız: <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism> (e.t. 30.04.2020).

¹⁵⁸ Arap Ülkeleri Birliği’nin 22 Nisan 1998 tarihinde Kahire’de imzalanan Terörün Önlenmesine İlişkin Arap Sözleşmesi m. 1/2’de terörizmin tanımı, yine aynı maddenin 3. fıkrasında terörist saldırının kapsamı ifade edilmiştir. Sözleşmenin İngilizce metni için bakınız: https://www.unodc.org/images/tldb-f/conv_arab_terrorism.en.pdf (e.t. 30.04.2020).

¹⁵⁹ BM Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, *a.g.e.*

(*transnasyonel*) bir etkileşime girmektedir. Artık insanlar, fikirler, sermaye, teknoloji ve daha birçok şey ulus-devletler tarafından çizilmiş sınırların içerisine sığmayan bir hale gelmiştir. Düşüncenin hızla mesafeleri aştığı etkileşim ve iletişim çağında, toplumlar yaşamlarını giderek kendilerinden çok daha uzakta gerçekleşen olaylar tarafından şekillendirmektedir.

Birinci Dünya Savaşıyla başlayan uluslararası (*transnasyonel*) ekonomik ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sosyal ve siyasal kurumlara da esin kaynağı olmuş ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Soğuk Savaşın keskinliğini kaybetmesi küreselleşmeyi bugün yadsınamaz bir hale getirmiştir. 21. Yüzyılın ilk döneminde, küreselleşme olgusunun yarattığı etki değerlendirilirken, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının yol açtığı yıkımdan alınan derslerin artık kitlesel ideolojilerin yarattığı militanlığın güçsüz, zayıf ve uzak bir ihtimal olduğundan bahsedilmiştir.¹⁶⁰ Hatta, sınırsız bir dünya formuna geçildiği iddiasıyla devletlerin sonunun geldiği veya egemenliğin anlamsızlaştığına ilişkin tartışmalar dahi yürütülmüştür.¹⁶¹ Açıkçası, bireysellik (*individualism*) ön plana çıkarken, kitlesel ideolojilerin ilk aşamada büyük grupları arkasından sürüklediği bir gerçektir ve bu tür ideolojilerin alanı bugün gittikçe daralmış ve neredeyse yok denecek kadar etkisiz bir hale gelmiştir.

Öte yandan küreselleşmeyle birlikte oluşan yeni düzen içerisinde, Fukuyama'nın Tarihin Sonu Tezi'nde iddia ettiği, dünyanın herkesin paylaştığı evrensel değerlerin ortaya çıkacağı bir hale dönüşeceği fikri de neredeyse gerçeklik kazanmıştır.¹⁶² Bu evrensellik içerisinde Fukuyama'nın İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmi, Soğuk Savaş döneminde komünizmi alt eden bir sistem olarak karşısına çıkabilecek diğer alternatifleri de yenebilecek güçte olduğunu öne sürdüğü ve en mükemmel sistem olarak tanımladığı liberal demokrat değerler ve rekabete dayalı piyasa kapitalizmi,¹⁶³ ilk evrede başarılı bir imaj çizmiştir. Ancak, küreselleşmeyle birlikte

¹⁶⁰ Rafal Soborski, "Globalization and Ideology: a Critical Review of the Debate", *Journal of Political Ideologies*, Ekim 2012, Cilt: 17, Sayı: 3, s. 326.

¹⁶¹ Daha detaylı bilgi için bakınız: K. Ohmae, *The borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*, Londra: Fontana, 1990.

¹⁶² Francis Fukuyama, *The End of the History and the Last Man*, The Free Press, NewYork, 1992, s. 199-208.

¹⁶³ Fukuyama, *a.g.e.*, s. 212-213.

bir yandan evrensel değerler oluşurken, bir yandan da devlet-dışı örgütler bu evrensellik içerisinde kendi pozisyonlarını almışlardır. Radikal İslamcılık'ın hızla yükselmesi ve artan uluslararası terörizm faaliyetleri, dünyanın pek çok yerinde silahlı çatışmalara ve bu çatışmaların bir sonucu olarak göç dalgalarına sebep olmuştur.¹⁶⁴ Radikal İslamcılık'ı alt etme konusunda kendi demokrat değerlerinden hızla uzaklaşan liberal sistemse, gittikçe muhafazakarlaşan idari yapılar ve kamuoyu algısıyla birlikte, bu evrensel değerlere karşı anti-Liberal söylemleri de beraberinde getirmiştir.¹⁶⁵

Bütün bu evrensellik olgusuna rağmen, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanan gergin savaş döneminin ardından iki kutuplu düzenin yarattığı dış tehdit algısının ortadan kalkması, etnik ve dini gerilimlerin tekrar serbest kalmasına yol açmıştır.¹⁶⁶

“Soğuk Savaşın sonundaki uyum yanılması kısa sürede etnik çatışmaların çoğalması ve ‘etnik temizlikle’, yasa ve düzenin dağılmasıyla, devletler arasında yeni ittifak ve çatışma kalıplarının ortaya çıkmasıyla, neo-komünist ve neo-faşist hareketlerin yeniden ortaya çıkmasıyla, dini köktencilikğin yoğunlaşmasıyla, ‘gülümsemelerin diplomasisinin’ ve Rusya’nın Batı ile ilişkilerinde ‘evet politikası’ izlemesinin sona ermesiyle, Birleşmiş Milletler ve ABD’nin kanlı yerel çatışmaları bastırma

¹⁶⁴ Christine Gray, *International Law and Use of Force*, Oxford University Press, 4. Baskı (EPUB), 2018, Bölüm: Law and Force, s. 1.

¹⁶⁵ Bu konu hakkında yapılmış nicel çalışma örnekleri için bakınız: Julie Van de Vyver, Diane M. Houston, Dominic Abrams, Milica Vasiljevic, “Boosting Belligerence: How the July 7, 2005, London Bombings Affected Liberals’ Moral Foundations and Prejudice,” *Psychological Science*, 2015, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 169–177,

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0956797615615584> (e.t. 30.04.2020). Jais Troian, Thomas Arciszewski, Themistoklis Apostolidis, “The dynamics of public opinion following terror attacks: Evidence for a decrease in equalitarian values from Internet Search Volume Indices”, *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2019, Cilt: 13, Sayı: 3 <https://cyberpsychology.eu/article/view/12015/10472> (e.t. 30.04.2020). Paul Nail, Ian Mcgregor, “Conservative Shift among Liberals and Conservatives Following 9/11/01” *Social Justice Research*, 2009, Sayı: 22, s. 231-240, https://www.researchgate.net/publication/225367633_Conservative_Shift_among_Liberals_and_Conservatives_Following_91101 (e.t. 30.04.2020).

¹⁶⁶ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Adres Yayınları, Şubat 2013, s. 75.

konusundaki yetersizliğiyle ve yükselen bir Çin'in varlığıyla ortadan kalkmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonraki beş yılda, 'soykırım' kelimesi Soğuk Savaş'ın herhangi beş yılından çok daha fazla duyulmuştur.”¹⁶⁷

Huntington'ın yukarıda bahsettiği gibi, 1990'larda örneğin Bosna, Ruanda, Somali ve Çeçenistan gibi ülkelerde görülen etnik ve din temelli çatışmalar hızla değişen bir dalganın geldiğinin habercisi olmuştur. Modern dünyadaki milli kimliğin en güçlü tanımlayıcı birimi olan ulus-devlet yapısı gittikçe zayıflarken, İslam'ın önemli bir ideolojik unsur olarak silahlı çatışmalarda kullanılması ise kendisini en çok 11 Eylül saldırılarıyla göstermeye başlamıştır.¹⁶⁸

11 Eylül 2001 sabahı, El-Kaide örgütüne mensup on dokuz kişi tarafından kaçırılan United Airlines ve American Airlines'a ait dört uçaktan ikisinin önce New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin Kuzey ve Güney kulelerine çarpması, ardından bir diğer uçağın Amerikan Savunma Bakanlığı'nın merkezi olan Pentagon'a çarpması, dördüncü uçağın ise tahminen Beyaz Saray veya ABD Kongresi'ne yönelerek Washington D.C.'ye doğru hareket halindeyken Pensilvanya yakınlarına düşürülmesi¹⁶⁹ yarattığı dehşet ortamının yanı sıra daha önceki bütün eğilimleri bir kenara atarak, kolaylıkla kontrol edilemeyen bir güvenlik tehdidini temsil eden¹⁷⁰ küresel terörizm olgusunu doğurmuş ve uluslararası politikada “yeni dünya düzeni” olarak tanımlanan bir evreyi başlatmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlamak için kullanılan “yeni dünya düzeni” kavramı ilk kez Gorbaçov tarafından 1988 yılında düzenlenen 43üncü Birleşmiş

¹⁶⁷ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster: New York, Ocak 1998, s. 7–8.

¹⁶⁸ Heywood, *a.g.e.*, s. 234.

¹⁶⁹ “September 11 Attacks”, *History*, A&E Television Networks, 11 Eylül 2019,

<https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks> (e.t. 30.04.2020).

¹⁷⁰ Heywood, *a.g.e.*, s. 350.

Milletler Genel Kurul toplantısında dile getirilmiş olsa da¹⁷¹, George H. W. Bush'un Eylül 1990'da Körfez Savaşı'na ilişkin ABD Kongresinde yaptığı tarihi konuşmada en belirgin şekilde ifade edilmiştir.¹⁷² Bush konuşmasında temelini ABD'nin Sovyetler Birliği sonrası düzenin koruyucu lideri olarak kendisini ön plana çıkarma arzusundan alan yeni bir dünya tablosu çizmiştir. Fakat, George H. W. Bush'un konuşmasında bahsettiği ABD'nin uluslararası hukuku güvence altına almak, kolektif güvenliği geliştirerek kuvvet kullanımını denetlemek gibi bir misyon üstlenmesi ideali pratikte kendisini "dünya polisi" olarak gören bir girişime dönüştürmüştür.¹⁷³

1990'lı yıllarda yaşanan keskin değişiklikler, uluslararası hukukta *jus cogens* olarak nitelendirilen devletlerin egemenliğine saygı ve devlet sınırlarının dokunulmazlığı unsurunu tartışmaya açan bir süreci de başlatmıştır.¹⁷⁴ Zaman içerisinde kamuoyunda Birleşmiş Milletlerin Soğuk Savaşın ardından yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkin daha tepkisel bir yaklaşım benimsemesi kanaati oluşmuş¹⁷⁵; özellikle ABD'nin etkin rol oynadığı bu kamuoyu kanaati neticesinde, bir devletin kendi vatandaşlarına kötü muamelede bulunmasını önlemek amacıyla ve insani prensiplere dayandırıldığı takdirde diğer devletler tarafından kuvvet kullanımına maruz kalabileceği konusunda fikir birliğine varılmıştır.¹⁷⁶

Bilindiği üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4 fıkrasında belirtilen "*devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi egemenliğine karşı kuvvet*

¹⁷¹ Gorbaçov'un ilgili BM konuşması için bakınız: "Address by Mikhail Gorbachev at the UN General Assembly Session (Excerpts)," *History and Public Policy Program Digital Archive*, 7 Aralık 1988, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116224> (e.t. 30.04.2020).

¹⁷² Bush'un Kongre'de yaptığı konuşma için bakınız: George H. W. Bush, "Address Before a Joint Session of Congress on the Invasion of Kuwait", *Kaynak: Ulusal Arşivler*, Miller Center of University of Virginia, 11 Eylül 1990 <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/september-11-1990-address-joint-session-congress> (e.t. 30.04.2020).

¹⁷³ Heywood, *a.g.e.*, s. 267. Benjamin Schwarz, "Why America Thinks It Has to Run the World", *The Atlantic Monthly*, Haziran 1996, Cilt: 277 Sayı: 6, s. 92-102, (e.t. 30.04.2020) <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1996/06/why-america-thinks-it-has-to-run-the-world/376599/>

¹⁷⁴ Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: Law and Force, s. 6.

¹⁷⁵ Neba Ridley Ngwa, "The Rise and Decline of Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2017, Cilt: 10 Sayı: 49, s. 121.

¹⁷⁶ Martha Finnemore "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, 1996, s. 153-175.

kullanılmayacağı¹⁷⁷ ve yine aynı maddenin 7 fıkrasında ifade edilen “devletin iç işlerine müdahale edilemeyeceği¹⁷⁸” açıkça belirtilmiştir. Bu durumun istisnasının ancak “meşru müdafaa hakkı” doğrultusunda olabileceği BM Şartı’nın 51. maddesiyle garanti altına alınmış, bunun yanında yine aynı Şart’ın 39. maddesinde herhangi bir devlet “uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiği takdirde, BM Güvenlik Konseyi’nin devreye girerek gerekli tedbirleri alması” öngörülmüştür.¹⁷⁹

Yukarıda bahsedilen kamuoyu neticesinde ve BM Şartı madde 39’a istinaden, post-kolonyal ve post-Sovyet sürecin bir devamı olarak gelişen kimi çatışmalara BM Güvenlik Konseyi’nin devreye girerek müdahale etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰ Böylece “insan haklarının açık ve sistematik ihlallerinin uluslararası barışı tehdit ettiği, hukuka inancı ortadan kaldırdığı, ve devletlerin diğer devletlerdeki insan hakları ihlalleriyle ilgilenmediği sürece insan haklarının korunmasının etkisiz kalacağı¹⁸¹” düşüncesine dayanarak uluslararası hukukta insani müdahale adı verilen bir kuvvet kullanımı pratiği oluşmuştur.

İnsani müdahale, her ne kadar büyük insani acılara veya insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlara son verilmesi gibi çok temel ilkesel değerler taşısa da¹⁸², kuvvet kullanımına ilişkin alınan bu kararlar; ABD dış politikasının koruyuculuk misyonunu da pekiştirmiştir. 1991 Körfez Savaşı’ndaki askeri müdahaleyle başlayan “dünya polisi” rolü, 1992’de Somali’de *Umutları Diriltme Operasyonu* (*Operation Restore Hope*)’yla, 1994’te Haiti’deki darbe sonrası sivil otoriteyi

¹⁷⁷ R.G. 24.08.1945, Sayı:6092, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının onanması hakkındaki kanun, madde 2/4.

¹⁷⁸ *adı geçen kanun*, madde 2/7.

¹⁷⁹ Marco Sassoli, “Le droit international depuis le 11 septembre: un droit a la carte”, *Centre d’études sur l’intégration et la mondialisation (CEIM)*, 11 Eylül 2002, s. 2

<http://www.ceim.uqam.ca/pdf/11sept/sassoli.pdf> (e.t. 30.04.2020).

¹⁸⁰ Örneğin, 1990’da Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesinin ardından BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı S/RES/678 (1990) sayılı karar veya 1998 yılında Kosova’da ateşkesin sağlanmasına ilişkin alınan S/RES/1199 (1998) sayılı karar.

¹⁸¹ Ian Forbes ve Mark Hoffman, *Political Theory, International Relations, and the Ethics of Intervention*, St. Martin's Press, New York, 1993, s. 147 içerisinde Nazlı Müdüroğlu, “Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi*, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Funda Keskin, s. 5.

¹⁸² Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 125.

koruma amacıyla askeri destek sağlanmasıyla ve 1999'da Kosova'ya yapılan ABD önderliğindeki NATO müdahalesiyle kendisini ön plana çıkarmıştır.¹⁸³ BM Güvenlik Konseyi'nin onayı beklenmeksizin gerçekleştirilen Kosova müdahalesinin yasal olmamakla birlikte meşru olduğu görüşü¹⁸⁴ paradoksal bir yasallık ve meşruluk tartışmasına da yol açmıştır. Bu insani müdahalelerle birlikte, iki dünya savaşının ardından yaşanan gerginliklerden evrilen post-modern dünyada, devletlerin taşıdığı uluslararası hukuk ve barışçıl diyalog temelli uluslararası iletişim arzusu da sekteye uğramıştır. Böylece, George H. W. Bush'un bahsettiği "kolektif güvenliği geliştirerek kuvvet kullanımını denetleme" idealinin aksi yönde sonuçlar ortaya çıkmıştır.¹⁸⁵ Bu sonuçlarla ve 1990'lardaki askeri müdahalelerle zedelenen insani değerlerin yarattığı hayal kırıklığıyla Kofi Annan'ın 1999'daki BM Genel Kurul'unda dile getirdiği "insani müdahalenin egemenliğe karşı saldırı olarak kabul edildiği takdirde Srebrenika ve Ruanda gibi olayların nasıl önlenebileceği"¹⁸⁶ sorusu, sekteye uğrayan barışçıl diyalogun yeniden kazanılması için çeşitli çabaları başlatmıştır. Fakat bu çabaların bir sonucu olarak insani müdahalenin yerini tüm barışçıl yollar denendikten sonra askeri müdahalenin son çare olarak kullanılmasını öngören Koruma Sorumluluğu (*Responsability to Protect*) ilkesi¹⁸⁷ olsa da, insan haklarının ve insan onurunun korunması ile devlet

¹⁸³ Heywood, *a.g.e.*, s. 380.

¹⁸⁴ "The Commission concludes that the NATO military intervention was illegal but legitimate (Komisyon NATO askeri müdahalesinin yasal değil fakat meşru olduğu sonucuna varmıştır.)" The Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford University Press, 2000, s. 4.

¹⁸⁵ Barış Gücü operasyonlarına ilişkin BM tarafından yayımlanan değerlendirme çalışması için bakınız: Birleşmiş Milletler, *Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping*, Üçüncü Baskı, New York: Birleşmiş Milletler Yayınları.

¹⁸⁶ BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM Genel Kurulu 54.Oturumu, A/54/PV4, 20.09.1999, s. 2.

¹⁸⁷ Koruma Sorumluluğu (*Responsability to Protect-R2P*) ilkesi, kendi koruma sorumluluğunu yerine getirmeyen veya getirmek istemeyen devletlere, uluslararası toplumun devreye girerek koruma sağlaması anlamına gelmektedir ve insani müdahale kavramına bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. 2005'te, Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS*)'nun BM Genel Kurulunda sunduğu raporun kabul edilmesiyle resmileşmiş ve 2009'da Ban Ki-moon'un yayımladığı Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporuyla kapsamı ve işleyişi belirlenmiştir. Koruma Sorumluluğu ilkesi, insani müdahaleden üç temel noktada ayrılmaktadır: Bunlardan ilki, askeri müdahalenin tüm barışçıl yöntemler denendikten sonra son çare olarak uygulanması, ikincisi sadece soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere dört cezai eylemi içeren durumları kapsaması ve son olarak büyük oranda devlet kapasitesini geliştirmeye odaklanmasıdır. Daha detaylı bilgi için bakınız: ICISS, *The Responsibility to Protect: The Report of The International Commission on*

egemenliğin korunması arasındaki çelişki kendisini göstermeye devam etmiştir. Bu ilkeyle ve küreselleşmenin kaçınılmaz etkisiyle birlikte egemenlik anlayışı da bir dönüşüme girmiş, egemenlikten kastın toprak bütünlüğü ve içişlerine müdahale yasağı yerine bireylerin haklarının devletlerin hakları anlamına geldiği, “egemenlik olarak sorumluluktan, sorumluluk olarak korumaya” geçildiği açıkça görülmüştür.¹⁸⁸

Bu gelişmelerin akabinde ve 11 Eylül Saldırılarıyla birlikte; uluslararası barış ve güvenliği sağlama, devletlerin egemenliğine saygı ve kuvvet kullanımına ilişkin sorular tekrar gündeme gelmiştir. Özellikle Koruma Sorumluluğu ilkesiyle birlikte devletlere yüklenen ağır insan hakları ihlallerini önleme konusundaki iç sorumluluğun yerine getirilmediği durumlarda, devletler bu ihlaller için meşru bir dayanak arayışına yönelmişlerdir. 11 Eylül’le birlikte bu meşruiyet arayışı kendisini terörle mücadele kavramıyla bütünleştirmiştir.¹⁸⁹ BM Güvenlik Konseyi’nin 11 Eylül saldırılarının hemen ardından kınama içeren 1368 sayılı açıklamasında bu saldırının “uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğunun”¹⁹⁰ açıkça vurgulanması terörle mücadelenin bir meşruiyet aracı olarak kullanılması için uluslararası bir argüman olarak öne çıkmıştır. Bu süreçten itibaren uluslararası literatürde Teröre Karşı Küresel Savaş (*Global War on Terror*) olarak geçen, uluslararası terörizm adı verilen şiddet eylemlerini gerçekleştiren gruplara karşı bir mücadele kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya, her ne kadar uluslararası hukuk kriterlerine göre hukuki anlamda savaş olarak tanımlanamayacak olsa dahi, savaş kavramıyla ön plana çıkarılmıştır. Böylece, terör eylemlerinden sorumlu olduğu varsayılan devlet-dışı silahlı örgütlere karşı

Intervention and State Sovereignty, Ottawa: International Development Research Centre, 2001, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (e.t.30.04.2020). BM Genel Kurulu A/RES/60/1(2005), *Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi*. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, BM Genel Kurulu A/RES/63/308 (2009), *Implementing The Responsibility to Protect*.

¹⁸⁸ Francis Deng, “From ‘Sovereignty as Responsibility’ to the ‘Responsibility to Protect,’” *Global Responsibility to Protect*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2010, s. 353-370.

¹⁸⁹ Mary Kaldor, “A Decade of the War on Terror and the Responsibility to Protect”, *Global Civil Society Yearbook*, Londra: Palgrave Macmillan, 2012, s. 88-109. Gelijn Molier, “Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect After 9/11,” *Netherlands International Law Review*, Cilt: 53, Sayı: 1, 2006, s. 37-62.

¹⁹⁰ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1368 (2001) sayılı kararı, 12 Eylül 2001.

meşru müdafaa hakkını haklılaştırmak ve onlara destek verme maksadıyla nükleer silah üreten kimi devletlere karşı gözdağı vermek için bir retorik oluşturulmuştur.¹⁹¹ Bu retoriğe eşlik edecek şekilde, terörist olarak nitelenen gruplara ve onları desteklemekle suçlanan hükümetlere karşı mücadelede uluslararası, siyasi, askeri, hukuki ve finansal olmak üzere çok katmanlı bir strateji oluşturulmuştur.

Öncülüğünü ABD'nin üstlendiği bu küresel stratejinin detayları, 17 Eylül 2002'de George W. Bush tarafından yayımlanan ve daha sonra Bush Doktrini olarak anılacak olan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde açıkça dile getirilmiştir.¹⁹² Teorik zeminini Körfez Savaşı'nın ardından yaşanan gelişmelerden ve 1990'lardaki kuvvet kullanımına ilişkin deneyimlerden alan belgeye göre, 11 Eylül'ün ardından ABD güvenlik kavramının kökten değişime uğradığı, ABD'nin "haydut devletler" ve teröristler tarafından yeni bir ölümcül tehdit ile karşı karşıya olduğu iddia edilmiştir.

Bu haydut devletlerden (*rogue states*) kasıt; kendi halklarına zulmeden, ulusal kaynaklarını kendi yöneticilerinin şahsi çıkarları için kullanan, uluslararası hukuka saygıları olmayan ve taraf oldukları uluslararası antlaşmaları umarsızca ihlal eden devletlerdir.¹⁹³ George W. Bush, 29 Ocak 2002'de yaptığı ve meşhur Şer Ekseni (*axis of evil*) konuşması olarak bilinen ulusa sesleniş konuşmasında, bu haydut devletlerin küresel teröre maddi destek verdiği ve temel insani değerleri reddettiği, planladıkları saldırgan amaçları için gelişmiş askeri teknolojiler ve kitle imha silahlarına sahip olmak istedikleri iddia etmiştir.¹⁹⁴ Bu doğrultuda İran, Irak, Kuzey Kore, Suriye, Libya, Pakistan ve Afganistan gibi ülkeler "terörizme destek veren haydut devletler" olarak tanımlanmış, El-Kaide ile birlikte Hamas, Hizbullah,

¹⁹¹ Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: Law and Force, s. 7.

¹⁹² George W. Bush, *Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi*, Office of the Secretary of Defense: Historical Office, 17 Eylül 2002, <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=2014-06-25-121337-027> (e.t. 30.04.2020).

¹⁹³ George W. Bush, "The President's State of the Union Address", *The White House Archive*, 29 Ocak 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (e.t. 30.04.2020).

¹⁹⁴ George W. Bush, *adı geçen konuşma*.

İslami Cihat (*Harekat el-Cihad el-Islami*), Ceyş-i Muhammed de uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atan tehditler olarak adlandırılmıştır.¹⁹⁵ Dolayısıyla Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında da ana hedefe bu devlet ve gruplar konulmuştur.

Terörün uluslararası bir tehdit olduğuna vurgu yapılarak stratejide, “*terörizmle ve zalim hükümdarlar ile mücadele; dünya genelinde, serbest ve özgür toplumların demokrasi yönünde teşvik edilmesi; demokrasinin, kalkınmanın, serbest ticaretin ve serbest pazarların dünya geneline hakim olmasına yardım edilmesi*” temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaçların yerine getirilmesi için ise çeşitli dış politika eylemleri planlanmıştır.¹⁹⁶ Bu eylem planlarına dayanarak, Teröre Karşı Küresel Savaş kapsamında, ABD’ye veya müttefiklerine karşı yapılacak herhangi bir terör saldırısı halinde, “*etkin, emin ve yıkıcı bir cevap verileceği, Amerika’nın, kendisine saldırılmasını beklemeden, algılanan düşmanları ve bunların kapasitelerini ortadan kaldırmak için, ön müdahalede bulunabileceği*” ifade edilmiştir.¹⁹⁷ Böylece devletlerin kendilerini tehlikelerden korumak amacıyla önleyici meşru müdafaa (*pre-emptive self-defense*) hakkının bulunduğu iddia edilmiştir. Bu iddia, BM Antlaşması 51. maddesinde belirtilen kuvvet kullanımına ilişkin meşru müdafaa hakkı istinasını genişleten bir yorumla, ortada doğrudan tanımlanacak bir tehdit olmaması halinde dahi düşmanı saldırıya geçmeden önce kendisini müdafaada bulunmayı haklı gören bir yaklaşım içermektedir.

Olası tehditleri aktif hale gelmeden yok etmeyi amaçlayan bu önleyici meşru müdafaa hakkı iddiası, henüz Ulusal Güvenlik Stratejisi resmi olarak yayımlanmadan Ekim 2001’de Afganistan’daki El-Kaide yapılanmasına ve ona destek verdiği inanan Taliban rejimine yönelik yapılan saldırılarla doğrudan uygulamaya geçirilse de resmîyetini 2003’teki Irak operasyonu ile kazanmıştır.¹⁹⁸ Ulusal Güvenlik Stratejindeki hedeflere dayanarak ve ABD önderliğindeki koalisyon tarafından gerçekleştirilen Irak operasyonu, Saddam Hüseyin’in elindeki

¹⁹⁵ *supra not 193*, s. 53.

¹⁹⁶ George W. Bush, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁹⁷ George W. Bush, *a.g.e.*, s. 15-16.

¹⁹⁸ Heywood, *a.g.e.*, s. 275.

kitle imha silahlarını ortadan kaldırmak ve Irak'a demokrasi getirmek iddiasıyla yapılmıştır. Fakat operasyon bölgesel istikrarsızlığı derinleştiren bir çatlağa yol açmış, aynı zamanda El-Kaide'nin Orta Doğu'daki yükselişini de hızlandırmıştır.¹⁹⁹

Benzer bir şekilde Libya'daki Kaddafi yönetimine yönelik 2011'de yapılan askeri müdahaleler ciddi bir güvenlik krizine dönüşerek yalnız Libya'yı değil, Kuzey Afrika ve Çad Gölü Havzasındaki diğer devletleri de etkilemiştir.²⁰⁰ Libya'dan doğru yayılan hareketlilik Mağrip El-Kaidesi (*Tanzim el-Kaide fi Bilad el-Mağrib el-İslami*), Eş-Şebab (*Hareket eş-Şebab el-Mücahidin*) ve Boko Haram (*Cemaat es-Sulh Sünnet Li Dava Vel Cihad*) gibi El-Kaide ile bağlantılı grupları güçlendirerek, bölgedeki ağlarını genişletmelerine ve eylemlerini arttırmalarına yol açmıştır. Bunu 2012'de Suudi Arabistan'ın ABD ve İngiltere desteğiyle gerçekleştirdiği müdahalenin ardından Arap Yarımadası El-Kaidesi (*Tanzim el-Kaide fi Cezire el-Arab*) izlemiştir²⁰¹, Suriye Savaşı ise El-Kaide'den ayrılarak yeni bir oluşuma giren Irak ve Şam İslami Devleti (İŞİD)'nin küresel çapta etkin olmasına yol açan bir örgütlenme alanı oluşturmuştur. Kısacası, 11 Eylül sonrası başlatılan bütün bu Terörle Mücadele Savaşı kampanyası içerisinde, uluslararası terör tehdidinin oldukça büyük olduğuna ve her an bir terör saldırısının gelebileceğine ilişkin bir kamuoyu oluşturularak uluslararası hukuktaki meşruluğuna bakılmaksızın çeşitli askeri operasyonlar birbirini takip etmiştir. Fakat neticede, Bush Doktrini'yle ortaya atılan önleyici meşru müdafaa doktrini vasıtasıyla terörü alt etme kampanyası dünya genelinde silahlı çatışmaları arttıran bir tabloyla sonuçlanmıştır.

Önleyici meşru müdafaa olgusu, benzer argümanlar gösterilerek, uluslararası sistemde yine meşruluğuna bakılmaksızın, örneğin 2006 yılında İsrail'in Lübnan'da ve Gazze'de, 2008'de Rusya'nın Gürcistan'da ve 2014'te Kırım'da, Türkiye'nin 2008'de Irak'ta ve 2016'dan itibaren Suriye'de yaptığı gibi, farklı

¹⁹⁹ Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: Iraq and Pre-emptive Self-Defence, s. 73-77.

²⁰⁰ Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: Law and Force, s. 4.

²⁰¹ *supra not 199*, s. 55.

bağlamalarda ve farklı devletler tarafından da uygulanmaya başlanmıştır.²⁰² Böylece, BM'nin kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerini sarsan ve tartışmalı hale getiren bir yaklaşıma da sebebiyet vermiştir. Bütün bu sorunlara ve kuvvet kullanımı ile askeri müdahale eğilimlerine rağmen, bir yandan da Birleşmiş Milletler uluslararası, kurumsal ve olabildiğince barışçıl bir yanıt vermeye çalışmıştır. Fakat yine de terör faaliyetlerine ilişkin uluslararası kamuoyunda oluşan tehlike ve kaygıları önlemeye yönelik barışçıl çabalar, askeri operasyonların varlığını ve silahlı çatışmaları engelleyememiştir.

2.2.2. Birleşmiş Milletler'in Terörle Mücadele Yaklaşımı

Barışçıl ortamın giderek korkuyla yer değiştirmesine ve terörizmin tanımına ilişkin fikir birliğine varılamamasına rağmen, Birleşmiş Milletler terörle mücadele konusunda uluslararası düzeyde hukukun üstünlüğünü sağlamak adına pek çok karar alınmasını sağlamış, aynı zamanda sistematik ve uzun vadeli bir yaklaşım izlemiştir.²⁰³ Birleşmiş Milletlerin terörle mücadele yaklaşımı tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde bunun üç evreden oluştuğu görülmektedir:

Birinci evre, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun terör meselesiyle ilgili ilk kez aldığı *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*²⁰⁴, başlıklı kararıyla başlayıp 1980'lerin sonuna kadar devam etmektedir. Bu evre daha çok bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme hakkı hususuna yoğunlaşan Genel Kurul kararlarını içermekte, kolonyalist veya başka bir yabancı gücün egemenliğiyle mücadeleyi içeren tartışmaları kapsamaktadır.²⁰⁵ Bu

²⁰² Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: The Use of Force Against Terrorism, s. 5.

²⁰³ Ezeli Azarkan, "11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12-13, Yıl:2007-2008, Sayı:16-17-18-19, s. 47.

²⁰⁴ BM Genel Kurulu A/RES/15/1514 (1960) sayılı kararı, 14 Aralık 1960.

²⁰⁵ BM Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, "Overview of the International Counter-Terrorism Legal Framework", *Education for Justice University Module Series: Counter-terrorism*, Viyana, 2008, <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-3/key-issues/legal-sources-and-unt-ct-strategy.html> (e.t. 30.04.2020).

tartışmaların ana odağını ise silahlı mücadeleye dahil olan kişi ve kurumların devlet-dışı terörist aktör olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı oluşturmaktadır.

İkinci evre ise 1990'ların başından 2001 yılına kadar süren ve taşıdığı amaca bakılmaksızın her türden terörist eylemin suç sayıldığı bir süreci içermektedir.²⁰⁶ Bu evrede, örneğin Libya ve Sudan'daki şiddeti kınayan kararlarda olduğu gibi²⁰⁷ daha çok bağlamsal değerlendirmeler yapılırsa da, ana odağı BM Genel Kurulu'nun 1994 tarihinde yayımlanan ve 1999 yılındaki 1269 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla da pekiştirilen Uluslararası Terörizmi Yok Etmeye Yönelik Önlemler Deklarasyonu²⁰⁸ oluşturmaktadır.

Üçüncü evrenin ise 11 Eylül'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırıların akabinde değişen ve bugüne kadar gelen süreç olduğu söylenebilir. Bu evrede, BM'nin teröre ve bu eylemleri gerçekleştiren gruplara yaklaşımı onu daha çok küresel bir olgu olarak kabul etmesine dönüşmüştür. Dolayısıyla terörizmi küresel bir tehdit olarak algılama yaklaşımı beraberinde önleme dayalı bir bakış açısını da getirmiştir.

Bu bakış açısıyla birlikte, Birleşmiş Milletler, uluslararası terörizm konusunda daha sistematik bir yaklaşım benimsemiştir. Bunun en önemli kanıtı ise 2005 yılında BM Genel Sekreteri tarafından kurulan Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü (*Counter-Terrorism Implementation Task Force-CTITF*) ve 8 Eylül 2006 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'dir.²⁰⁹

BM Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü (CTITF)'nin temel amacı Birleşmiş Milletler sisteminin terörle mücadele konusundaki tüm organ ve birimlerini kendi çatısı altında toplayarak genel koordinasyonu sağlamaktır. Bu bağlamda, BM Genel

²⁰⁶ BM Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi, *supra note 179*.

²⁰⁷ BM Güvenlik Konseyi'nin Libya ve Sudan'daki duruma ilişkin aldığı kararlar için bakınız : S/RES/748 (1992), S/RES/1054 (1996), S/RES/1070 (1996).

²⁰⁸ BM Genel Kurulu A/RES/49/60 (1995) sayılı kararı, 17 Şubat 1995.

²⁰⁹ BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi (*UN Global Counter-Terrorism Strategy*), 8 Eylül 2006, <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy>(e.t. 30.04.2020).

Kurulu, Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterliği ve diğer ilgili yan kuruluşlar CTITF ile irtibat halinde çalışmaktaydı.²¹⁰ CTITF çalışmalarına devam ederken, Birleşmiş Milletler, terörle mücadele konusundaki sistematik yaklaşımına yeni bir ivme daha kazandırarak ciddi bir kurumsal reforma gitmiş, 15 Haziran 2017 tarihli ve 71/291 sayılı kararla Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Ofisi'ni kurmuştur.²¹¹ Bu kararla birlikte CTITF ve BM Terörle Mücadele Merkezi'nin çalışmaları, kurulan bu ofise devredilmiştir. Yine aynı kararla BM Genel Sekreteri Yardımcısının BM'deki terörle mücadele çalışmalarına stratejik liderlik yapması kararlaştırılmıştır.

2018 yılındaysa 36 BM kuruluşu, INTERPOL ve Dünya Gümrük rgt olmak üzere toplam 38 kurum tarafından Küresel Terörle Mücadele Koordinasyon Paktı (*Global Counter Terrorism Coordination Compact*) imzalanmıştır.²¹² Bu Küresel Pakt, Terörle Mücadele Uygulama Gücü (CTITF)'nn koordinasyon yapısının yerini almıştır. BM Küresel Terörle Mücadele Koordinasyon Paktı Komitesi (*UN Global Counter-Terrorism Coordination Compact Committee-GCTCCC*), 6 Aralık 2018'de New York'ta gerçekleştirilen ilk toplantısıyla da faaliyetlerine başlamıştır.

BM Terörle Mücadele Ofisi'nin temel görevleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

(1) BM sisteminin Genel Sekretere tevdi ettiği terörle mücadele misyonlarında liderlik yapmak,

(2) Terörle Mücadele Küresel Stratejisi'nin dört başlığının da dengeli bir şekilde uygulandığından emin olmak için Küresel Terörle Mücadele Paktı Koordinasyon Komitesi (nceki CTITF) içerisindeki 38 kurum arasında koordinasyon ve uyumu sağlamak,

²¹⁰ "Coordination and coherence of the counter-terrorism efforts of the United Nations," <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/about-task-force> (e.t. 30.04.2020).

²¹¹ BM Genel Kurulu A/RES/71/291 (2017) sayılı kararı, 15 Haziran 2017.

²¹² BM Genel Kurulu A/72/840(2018) sayılı raporuna ekli Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Paktı, 20 Nisan 2018.

(3) üye devletlere terörle mücadele kapasitelerini güçlendirmede destek olmak,

(4) Birleşmiş Milletlerin terörle mücadele çabalarının görünürlüğünü arttırmak, savunuculuğunu yapmak ve kaynak seferber etmek,

(5) tüm BM sistemi içerisinde terörle mücadeleye öncelik verilmesini ve terörle mücadele stratejisinden yola çıkarak şiddet içeren aşırıcılığın önlenmesine ilişkin önemli bir çalışmanın yer almasını garanti altına almak.²¹³

BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'ne gelince, strateji başlangıçta CTITF'in daha sonra da BM Terörle Mücadele Ofisi'nin çalışmalarının ana odağını oluşturmaktadır. BM'ye üye tüm devletler tarafından oybirliğiyle imzalanan strateji, terörle mücadele konusunda ilk kez ortak bir karara varıldığının göstergesidir. Bu nedenle meşruluğu tartışmasızdır. Terörizmin tanımı konusunda yaşanan fikir ayrılıklarına rağmen, terörle mücadele konusunda uluslararası alanda siyasi bir iradenin varlığını ortaya koyan bu çalışmanın aynı zamanda BM tarafından yıllardır sarf edilen hukuki çabaların da bir sonucu olduğunu belirtmek gerekir.

BM sistemi içerisindeki terörle mücadele alanındaki çeşitli faaliyetleri ortak bir çatı altında toparlayan ve kapsamlı, küresel bir strateji haline dönüştüren bu çalışma yerel, bölgesel ve uluslararası çalışmaları destekleyip güçlendiren küresel bir terörle mücadele mekanizması oluşturmaktadır. Strateji'nin içeriğine bakıldığında;

(1) terörizmin yayılmasına sebebiyet veren koşullara karşı önlemler,

(2) terörle mücadele ve önlemleri,

(3) devletlerin terörle mücadele ve terörü önleme kapasitesini artırma ve bu hususta BM sisteminin rolünü güçlendirici önlemler,

²¹³ BM Terörle Mücadele Ofisi, <https://www.un.org/en/counterterrorism/> (e.t. 30.04.2020).

(4) terörizme karşı savaşın esas temelleri olarak hukukun üstünlüğü ve herkes için insan haklarına saygıyı sağlayacak önlemler olmak üzere toplam dört başlıktan oluşan bir eylem planını da içerdiği görülmektedir.²¹⁴

Bu bağlamda, eylem planının üye devletler için yalnız küresel değil aynı zamanda yerel ve bölgesel terörle mücadele çalışmaları için de etkili bir rehber niteliği taşıdığı söylenebilir. İki yılda bir BM Genel Kurulu tarafından revize edilen strateji bu yönüyle de güncelliğini korumaktadır.²¹⁵ Dolayısıyla uluslararası kararlara pek çok kez getirilen teorik zeminde sıkışmaları eleştirisinin aksine, bu strateji dahilinde daha çok pratik bir referans kaynağı oluşturma arzusu taşındığı da görülmektedir.

Birleşmiş Milletler, Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü ve Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin yanı sıra 14 uluslararası sözleşme ve 5 yasal düzenleme olmak üzere toplamda 19 uluslararası hukuki belgeyle de yasal bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır. Bu belgeler terörist eylemlerin bastırılması, failerin takibi ve aynı zamanda teröristlerin kullandığı bazı araçlara yasadışı erişimlerinin sınırlandırılması gibi konuları içermekte; adam kaçıрма, rehin alma, bombalama ve terörün finanse edilmesi gibi faaliyetleri de kapsamaktadır:

1. 1963/Tokyo, Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili Sözleşme (*Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft*), Yürürlük tarihi: 1969, Taraf sayısı: 186'dır.²¹⁶

a. 2014/Montreal, Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlere İlişkin Sözleşmenin Tadiliyle İlgili Protokol (*Protocol to Amend*

²¹⁴ BM Genel Kurulu A/RES/60/288 (2006) sayılı kararı, 9 Eylül 2006.

²¹⁵ BM Terörle Mücadele Stratejisi'nin iki yılda bir revize edilen versiyonları için bakınız: BM Genel Kurul kararları; A/RES/62/272 (2008), A/RES/64/297 (2010), A/RES/66/272 (2012), A/RES/68/276 (2014), A/RES/70/291 (2016), A/RES/72/284 (2018).

²¹⁶R.G.8.12.1975, Sayı: 15436, Sözleşmenin orijinal metni için bakınız: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv1-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Tokyo_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

the Convention on Offences and Certain Acts Committed on Board Aircraft), henüz yürürlüğe girmemiştir.²¹⁷

2. 1970/Lahey, Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi (*Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft*) Yürürlük tarihi: 1971, Taraf sayısı: 185'tir.²¹⁸

a. 2010/Pekin, Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesine Ek Protokol (*Protocol Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft*), Yürürlük tarihi: 2018, Taraf sayısı: 27'dir.²¹⁹

3. 1971/Montreal, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (*Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation*), Yürürlük tarihi: 1973, Taraf sayısı: 188'dir.²²⁰

4. 1988/Montreal, Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol (*Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation*), Yürürlük tarihi: 1989, Taraf sayısı: 176'dir.²²¹

²¹⁷ R. G. 3.11.2018, Sayı: 30584, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/Docs/Protocole_mu.pdf, (e.t. 30.04.2020).

²¹⁸ R. G. 31.3.1973, Sayı: 14493, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv2-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Hague_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

²¹⁹ R. G. 27.08.2017, Sayı: 30167
Sözleşmenin orijinal metni için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/Administrative%20Packages/Beijing_protocol_EN.pdf,
Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Beijing_Prot_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

²²⁰ R. G. 29.11.1975, Sayı: 15427, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv3-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Mtl71_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

²²¹ R. G. 22.10.1992, Sayı: 21383, Sözleşmenin orijinal metni için bakınız:

5. **1973/New York, Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi** (*Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents*), Yürürlük tarihi: 1977, Taraf sayısı: 180'dir.²²²
6. **1979/New York, Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme** (*International Convention Against the Taking of Hostages*), Yürürlük tarihi: 1983, Taraf sayısı: 176'dir.²²³
7. **1980/Viyana ve New York, Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme** (*Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*), Yürürlük tarihi: 1987, Taraf sayısı: 157'dir.²²⁴
 - a. **2005/Viyana, Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkındaki Sözleşmenin Tadili** (*Amendments to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*), Yürürlük tarihi: 2016, Taraf sayısı 120'dir.²²⁵
8. **1988/Roma, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi** (*SUA-Convention for the Suppression of Unlawful*

<https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv7-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/VIA_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

²²² R. G. 1.5.1981, Sayı: 17327, Sözleşmenin orijinal metni için bakınız:

<https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-7.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XVIII-7&chapter=18&clang=en (e.t. 30.04.2020).

²²³ R. G. 29.4.1988, Sayı: 19799, Sözleşmenin orijinal metni için bkz:

<https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-5.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XVIII-5&chapter=18&clang=en (e.t. 30.04.2020).

²²⁴ R. G. 7.8.1986, Sayı: 19188, Sözleşmenin orijinal metni için bkz:

<https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv6-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800d6024> (e.t. 30.04.20).

²²⁵ R.G. 24.04.2015, Sayı : 29336, Sözleşmenin orijinal metni için bkz:

<https://www.iaea.org/sites/default/files/infocirc274r1m1.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz:

https://www-legacy.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm_amend_status.pdf (e.t. 30.04.2020).

Acts Against the Safety of Maritime Navigation), Yürürlük tarihi: 1992, Taraf sayısı 166'dır.²²⁶

a. **2005/Roma, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi Protokolü** (*Protocol to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation*), Yürürlük tarihi: 2010, Taraf sayısı 48'dir.²²⁷

9. **1988/Roma, Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Zeminlerin Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü** (*SUA PROT-Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf*), Yürürlük tarihi: 1992, Taraf sayısı: 156'dır.²²⁸

a. **2005/Londra, Kıta Sahaneliğindeki Sabit Zeminlerin Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolüne ek Protokol** (*Protocol to the Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf*), Yürürlük tarihi: 2010, Taraf sayısı 42'dir.²²⁹

²²⁶ R. G. 26.1.1998, Sayı: 23242, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv8-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: <http://www.imo.org/en/About/Conventions/StatusOfConventions/Pages/Default.aspx> (e.t. 30.04.2020).

²²⁷ R.G. 31.12.2009, Sayı: 27449, Sözleşmenin orijinal metni için bkz : <https://www.refworld.org/docid/49f58c8a2.html>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: <http://www.imo.org/en/About/Conventions/StatusOfConventions/Pages/Default.aspx>(e.t.30.04.20)

²²⁸ R. G. 26.1.1998, Sayı: 23242, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv9-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz:

<http://www.imo.org/en/About/Conventions/StatusOfConventions/Pages/Default.aspx>(e.t.30.04.20)

²²⁹ R. G. 31.12.2009, Sayı: 27449, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://www.refworld.org/docid/49f58cee2.html>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: <http://www.imo.org/en/About/Conventions/StatusOfConventions/Pages/Default.aspx>(e.t 30.04.20)

10. **1991/Montreal, Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesi** (*Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Detection*), Yürürlük tarihi: 1998, Taraf sayısı 156'dır.²³⁰
11. **1997/New York, Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi** (*International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings*), Yürürlük tarihi:2001, Taraf sayısı 170'dir.²³¹
12. **1999/New York, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi** (*International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*) Yürürlük tarihi: 2002, Taraf sayısı 189'dur.²³²
13. **2005/New York, Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme** (*International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*), Yürürlük tarihi: 2007, Taraf sayısı 116'dır.²³³
14. **2010/Pekin, Uluslararası Sivil Havacılığa İlişkin Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Pekin Sözleşmesi** (*Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation*), Yürürlük tarihi: 2018, Taraf sayısı 26'dır.²³⁴

²³⁰ R. G. 27.9.1994, Sayı: 22064, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv10-english.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/MEX_EN.pdf (e.t. 30.04.2020).

²³¹ R. G. 17.4.2002, Sayı: 24729, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-9.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-9&chapter=18&clang=en (e.t. 30.04.2020).

²³² R.G. 17.1.2002, Sayı: 24643, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-11.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=en (e.t. 30.04.2020).

²³³ R.G. 8.5.2012, Sayı: 28286, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-15&chapter=18&Temp=mtdsg3&lang=en, (e.t. 30.04.2020).

²³⁴ R. G. 24.08.2017, Sayı: 30164, Sözleşmenin orijinal metni için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/Administrative%20Packages/Beijing_Convention_EN.pdf, Sözleşmeye taraf devletlerin tam listesi için bkz: https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Beijing_Conv_EN.pdf (e.t.30.04.20).

Birleşmiş Milletlerin yukarıda değinilen sistematik ve uzun vadeli yaklaşımı da yeni dünya düzeninin yarattığı sosyo-politik gelişmelerle eş zamanlı olarak bir dönüşüm içerisine girmiştir. İlk iki evreden farklı olarak 11 Eylül saldırılarıyla başlayan bu üçüncü evrede BM Genel Kurulu'ndansa BM Güvenlik Konseyi'nin ön plana çıktığı ve Birleşmiş Milletler Şartı madde 1'de belirtildiği üzere; “uluslararası barış ve güvenliği muhafaza etmek ve bu maksatla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve uzaklaştırmak ve her türlü saldırma fiilini veya barışın başka suretle bozulması halini ortadan kaldırmak üzere, müessir müşterek tedbirleri almak;”²³⁵ ifadesine istinaden uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasını temin etme sorumluluğunun altının sık sık çizildiği bir süreç başlamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin saldırının akabinde benimsediği 1368 sayılı Karar'da uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düştüğü açıkça belirtilmiş,²³⁶ böylece BM Şartı'nın VII. bölümünde belirtilen “*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırma Fiili Halinde Yapılacak Hareketler*” ile ilgili düzenlemelerin faaliyete geçirilme imkanı doğmuştur.

1368 sayılı Kararı, 28 Eylül 2001 tarihinde yine BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1373 sayılı Karar izlemiş ve bu Kararla birlikte Terörle Mücadele Komitesi (*Counter-Terrorism Committee-CTC*) kurulmuştur.²³⁷ Güvenlik Konseyine bağlı olarak faaliyet gösterecek olan Komite'nin görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

(1) taslak antlaşmaların hazırlanması dahil terörle mücadele konusundaki en iyi uygulamaları saptamak ve özendirmek,

(2) değişik kaynaklarda bulunabilecek yardım olanaklarından yararlanma olasılıklarını araştırmak,

²³⁵ R.G. 24.08.1945, Sayı:6092 Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkındaki kanun, madde 1/1.

²³⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1368 (2001) sayılı kararı, 12 Eylül 2001.

²³⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1373 (2001) sayılı kararı, 28 Eylül 2001.

(3) benzer programlar arasında işbirliği yaratmak suretiyle devletler ve kuruluşlar arasındaki uluslararası ve bölgesel işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek.²³⁸

Güvenlik Konseyi çatısı altında oluşturulan Terörle Mücadele Komitesi'nin kurulmasının yanı sıra, üye devletler tarafından da büyük çapta desteklenen ve daha sonra yayımlanan 2396 sayılı Kararla²³⁹ da geliştirilen 1373 sayılı Karar, terörle mücadele mekanizmasının ulusal düzeyde güçlendirilmesi açısından da etkili olmuştur. Hem hukuki ilkelerin geliştirilmesi hem de terörle mücadele konusunda teamül oluşturması bakımından da ilerideki kanun yapıcı süreçlere etki etmiştir.²⁴⁰

Fakat, 1373 sayılı Kararın en önemli yanı ise BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamındaki 39'uncu maddesinde ifade edilen Güvenlik Konseyi'nin "*barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırma filinin vuku bulunduğunu tespit etme ve milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunma veya 41 ve 42'inci maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırma*" sorumluluğunun doğduğu kanaatini yansıtmıştır. Dolayısıyla 41 ve 42'inci maddelerdeki zorlayıcı veya zorlayıcı olmayan önlemlerin alınmasının önü açılmış, devletlerin ulusal mevzuatları da dahil olmak üzere bir dizi önlem almalarını isteme yetkisi de oluşmuştur.²⁴¹ Aynı zamanda, uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin tehditlere yönelik silahlı mücadelenin zorunlu olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu vurguyla birlikte, ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleştirdiği ve daha sonra önleyici kuvvet kullanımı (*pre-emptive strike*) olarak adlandırdığı askeri operasyonlar için de zemin oluşmuştur.

Bu zeminin oluşmasına istinaden ABD, 11 Eylül'ün hemen akabinde gerçekleştirdiği Afganistan'daki Sonsuz Özgürlük Harekatı (*Operation Enduring*

²³⁸ Edward J. Flynn, "The Security Council's Counter-Terrorism Committee and Human Rights", *Human Rights Law Review*, 2007, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 376.

²³⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2396 (2017) sayılı karar, 21 Aralık 2017.

²⁴⁰ Fionnuala Ní Aoláin, "The Massive Perils of the Latest U.N. Resolution on Terrorism", *Just Security*, 8 Temmuz 2019, <https://www.justsecurity.org/64840/the-massive-perils-of-the-latest-u-n-resolution-on-terrorism/> (e.t. 30.04.2020).

²⁴¹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1373 (2001) sayılı kararı, 28 Eylül 2001.

Freedom) ve bunu takip eden Irak'ı Özgürleştirme Harekatı (*Operation Iraqi Freedom*)'nda doğrudan Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) Antlaşması'nın 5. maddesini devreye sokarak eyleme geçmiştir:

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Şartı'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımını da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.”²⁴²

Fakat ABD, yukarıda belirtilenin aksine, bahsedilen operasyonlarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayına başvurmamıştır.²⁴³ Güvenlik Konseyi'nin onayına gerek duymadan gerçekleştirilen bu operasyonlar, daha etkin rol alması beklenirken BM'yi yaşanan olaylar karşısında izleyici konumunda bırakmıştır. Dolayısıyla Afganistan ve Irak hareketlerini takip eden diğer askeri operasyonlarda da BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusunda etkinliğini yeterince koruyamamıştır. Bu nedenle, terörü önleme konusundaki lobi faaliyetleri ve barışçıl diyaloglar yerini önleyici meşru-müdafaa kavramını ön plana

²⁴² Kuzey Atlantik Antlaşması, 4 Nisan 1949, madde 5

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (e.t. 30.04.2020).

²⁴³ Sean D. Murphy, “Assessing the Legality of Invading Iraq”, *George Washington Law Journal*, 2004, Sayı: 4, s. 8-9. Ewen MacAskill ve Julian Borger “Iraq War was Illegal and Breached UN Charter, Says Annan” *The Guardian*, 16 Eylül 2014. Ben Smith ve Arabella Thorp, “The legal basis for the invasion of Afghanistan” *UK House of Commons Library: International Affairs and Defence Section*, 26 Şubat 2010, <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN05340.pdf> (e.t. 30.04.2020).

koyan ve çoğunlukla kendisine yönelik terör tehdidinin bulunduğunu varsayan NATO'ya üye kimi devletlerin oluşturduğu Birleşik Görev Güçlerinin (*Joint Task Force*) yürüttüğü askeri operasyonlarla yer değiştirmiştir.

Bu yer değiştirmeye birlikte, özellikle 2003 Irak Harekatı'nın ardından, önleyici kuvvet kullanımı (*pre-emptive strike*) kavramı BM örgüt yapısı dahilindeki kolektif güvenliğin geleceğinin ne olacağı konusunu da tartışmaya açmıştır. Bu doğrultuda BM Şartı'ndaki kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerde herhangi bir değişikliğin gerekli olup olmadığı hususu gündeme getirilirken üye devletlerin büyük bir çoğunluğu BM Şartı'nın geçerliliğini koruduğu kanaatine varmıştır.²⁴⁴ Ancak Irak Harekatı'ndan bu yana ortaya koyulan diğer devlet uygulamaları da bu tartışmaların halen devam ettiğini göstermektedir.

Örneğin yalnız Suriye ve Irak'ta değil dünyanın pek çok yerinde eylemliliğini koruyan IŞİD örgütüne yönelik Ekim 2014'te gerçekleştirilen ve Birleşik Görev Gücü'nün yürüttüğü Doğal Kararlılık Harekatı (*Operation Inherent Resolve*) kolektif meşru müdafaa kavramının halen tartışma yarattığını göstermektedir. "Teröre karşı topyekün savaş" idealiyle yürütülen ulusaşırı (*transnasyonel*) askeri operasyonlarda Fransa ve Birleşik Krallık gibi devletler, gelecekte kendi topraklarında olabilecek herhangi bir terör saldırısını önlemek adına bireysel meşru-müdafaa hakları olduğunu iddia ederek²⁴⁵ ve Suriye devletinin resmi onayı olmadan ülke topraklarında Terörle Mücadele Küresel Savaşı kapsamında askeri operasyonlar yürütmektedir. Görüldüğü üzere konu üzerine farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte kimi yorumcular BM Şartı'nda kuvvet kullanımını engelleyen 2 (4) fıkrasının tabiri caizse miadını doldurduğunu iddia ederken kimi yorumcularsa uluslararası hukukun yeni koşullar altında dönüşüm geçirdiğini ve meşru-müdafaa, askeri müdahale gibi kuralların yeniden tanımlanması gerektiğini dile getirmektedir.²⁴⁶

²⁴⁴ Christine Gray, *a.g.e.*, Bölüm: Law and Force, s. 7-9.

²⁴⁵ *Supra not 244*, s. 68.

²⁴⁶ *Supra not 244*, s. 68.

Terörle mücadele kapsamında gerçekleştirilen silahlı çatışmaların dayanağını oluşturan önleyici meşru-müdafaa ve kuvvet kullanımı hakkındaki bu tartışmalar devam ederken, bir yandan da BM Güvenlik Konseyi çatısı altında uluslararası hukuku işler kılan siyasi iradenin mevcudiyeti de kimi zaman tartışma konusu olmaktadır. BM Güvenlik Konseyi, daimi beş (5) üye arasındaki siyasi farklılıklar ve hassasiyetler nedeniyle yaşanan pek çok tartışmaya etkili yanıtın verilememesi uluslararası barış ve güvenliği sağlama sorumluluğu taşıyan Güvenlik Konseyi'ne ilişkin uluslararası kamuoyunda güvensizlikler yaratmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise daimi üyelerin sahip olduğu veto hakkının alınacak kararları sürüncemede bırakmak veya engellemek gibi sonuçlar doğurmasıdır. Örneğin Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilen Kürdistan İşçi Partisi (*Partiya Karkerên Kurdistanê-PKK*) uzantılı Suriye'deki Halk Koruma Birlikleri (*Yekîneyên Parastina Gel-YPG*)'ne yönelik Ekim 2019'da başlatılan Barış Pınarı Harekatı'nın durdurulmasına ilişkin önerinin ABD ve Rusya'nın ortak bir şekilde muhalefetine uğraması²⁴⁷ veya İsrail'in Filistin ve Lübnan'daki faaliyetlerine ilişkin ABD'nin sıklıkla tekrarladığı veto kararları²⁴⁸, Rusya'nın Suriye Savaşı'nda kimyasal silah kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesine ilişkin alınan kararları veto etmesi²⁴⁹ ve daha pek çok benzer durum daimi üyelerin kendi müttefikleri lehinde kararlar aldığını dolayısıyla veto hakkının öznellik taşıdığını göstermektedir. Bu öznellik hali uluslararası barış ve güvenliğin korunması hususunda tarafsızlığın korunamadığı konusunda uluslararası kamuoyunda çeşitli kaygılar yaratmaktadır. Dolayısıyla terörle mücadele bağlamında uluslararası hukuktaki kuvvet kullanımı düzenlemelerinin içeriğine ve etkinliğine ilişkin

²⁴⁷ BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in 10 Ekim 2019 tarihinde Kopenhag'da gerçekleştirdiği basın toplantısı konuşması: "De-escalation of Turkish military operation in northern Syria absolutely essential," *UN News*, <https://news.un.org/en/story/2019/10/1049021> (e.t 11.02.20). Carol Morello, "U.N. Security Council members divided on Turkey's military action in Syria", *The Washington Post*, 11 Ekim 2019.

²⁴⁸ ABD'nin İsrail lehine veto ettiği BM Güvenlik Konseyi karar taslakları için bakınız: S/2001/270, S/2001/1199, S/2002/1385, S/2004/980, S/2004/240, S/2004/738, S/2006/508, S/2006/878, S/2011/24, S/2017/1060, S/2018/516.

²⁴⁹ Suriye Savaşı'ndaki kimyasal silah kullanımına ilişkin BM Güvenlik Konseyi'nin hazırladığı ve Rusya tarafından veto edilen karar taslakları için bakınız: S/2017/172, S/2017/315, S/2017/884, S/2017/962, S/2017/970, S/2018/321.

tartışmalar bir yandan da uluslararası barış ve güvenliğin korunacağı hissini temin edilmemiş olmasıyla iç içe geçmektedir.

Uluslararası hukuku var eden devletlerin siyasi iradesi olduğunun altını tekrar tekrar çizmek devlet uygulamalarının uluslararası hukukla uyumunun bulanıklaştığı durumlarda mutlaka gerekmektedir. Yukarıda değinilen uluslararası terörizm ve onunla mücadeleye ilişkin devletlerin yaklaşımlarına dair gündeme gelen tartışmaların çözüme kavuşturulamaması, devlet uygulamalarını da gri bir alanda ilerlemeye teşvik etmektedir. Birleşmiş Milletlerin ise uluslararası hukuku var eden ortak siyasi iradeyi canlı tutma ve tartışmaları çözüme kavuşturma konusunda kamu desteğini de etkili bir şekilde alarak çabaları güçlendirilmesi gerekmektedir. BM'nin şimdiye kadar başarılı bir şekilde oluşmasını sağladığı hukuki sistem ancak ve ancak bu düzenlemeleri uygulamaya geçirecek siyasi iradenin varlığıyla etkinlik kazanacaktır.

2.3. Yakın Düşmandan Uzak Düşmana Geçiş

2.3.1. Ulusaşırılık (*Transnationalism*) Kavramı

Yeni dünya düzeni içerisinde ulus-devlet yapısının her geçen gün anlamını yitirdiği; sınırların sosyal, ekonomik ve politik anlamda geçerliliğini kaybettiği çağımızın bir gerçekliği olarak devlet-dışı silahlı örgütler de daha önceki ideolojik eğilimlerden ve örgüt yapılanmalarından farklı bir biçimde kendilerini ulusları aşan bir forma dönüştürmüş, dolayısıyla uyguladıkları çatışma pratikleri de kendisini bu gerçekliğe göre adapte ederek yeni çatışma biçimlerini beraberinde getirmiştir. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte değişen güvenlik politikaları; terör, terörist, terörizm gibi kavramların siyasi jargonda sıkça tekrar edilmesi ve devletlerin dış politikalarının bir uzantısı olarak artan Terör Çalışmaları (*Terrorism Studies*) ulusaşırı silahlı örgütler (*transnational armed groups*) olarak adlandırılan yeni bir kavramın literatürde yer almasına neden olmuştur.

Ulusaşırılık (*transnationalism*) kavramı etki ve boyutlarıyla bugün sosyal bilimlerin pek çok alanında kullanılmaya başlansa da oldukça yeni ve güncel bir kavramdır. Bu alandaki en temel çalışmalardan birini oluşturan Vertovec, ulusaşırılığı ulus-devlet sınırlarını aşan insan veya kurumlar arasındaki çok çeşitli bağlar ve etkileşimler olarak tanımlamaktadır.²⁵⁰ Vertovec, ulusal sınırlara dayanan devlet-dışı aktörler arasındaki sürekli değişim ve bağlantılara atıfta bulunarak dini inançlar, ortak kültürel ve coğrafi kökenler gibi aynı menfaatleri paylaşan şirketler, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin aralarındaki ulus-devletleri aşan bağlarıyla ulusaşırılık uygulamaları ve gruplar oluşturabileceğinden bahsetmektedir. Bir sosyolog bakış açısıyla bu tür bağların kolektif özelliklerini, oluşum süreçlerini, sürekliliğini ve geniş çaplı etkilerini ulusaşırılık olarak adlandırmaktadır.²⁵¹ Bir siyaset bilimci olan Heywood ise ulusaşırılığı ulusal devlet sınırlarını dikkate almayan insan, grup veya örgütlerin oluşturduğu düzen olarak tanımlamaktadır.²⁵² Bu çalışma bağlamında, devlet-dışı silahlı örgütlerdeki ulusaşırılık unsuruna bakıldığında bu unsur, örgütlerin militanlık faaliyetlerinin özünü oluşturan amacın başarıya ulaşması için birden fazla ülkede mücadele yürütmeleri olarak tanımlanabilir.

2.3.2. Batıya Karşı Dünyanın Geri Kalanı (*West versus Rest of the World*)

Ulusaşırılık silahlı örgütler denildiğinde bugün akla öncelikli olarak radikal dini grupların silahlı fraksiyonları gelmektedir. Bunda özellikle El-Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi örgütlerin popülist eylemlerinin etkisi büyüktür. Bu tür grupların küresel değişim ve toplumsal dönüşüm süreci içerisinde güçlenerek kendilerine bir hareket alanı açtığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin niceliksel bir değerlendirme yapan Kartha'nın araştırmalarına göre²⁵³, ulusaşırılık silahlı örgütlerin merkezinde özellikle radikal dini görüş yer almaktadır:

²⁵⁰ Steven Vertovec, *Transnationalism*, New York: Routledge, 2009.

²⁵¹ Steven Vertovec, *a.g.e.*, s. 3.

²⁵² Andrew Heywood, *a.g.e.*, s. 34.

²⁵³ Tara Kartha, "Countering Transnational Terrorism", *Strategic Analysis*, 2008, Cilt: 23, Sayı: 11, s. 1831-1856.

“1968 yılında ‘terörist’²⁵⁴ olarak tanımlanan 11 grubun içerisinde hiçbir dini grup bulunmamaktadır. Fakat 1980 yılına kadar bu sayı 7’ye yükselmiş, 1992 yılına kadar da tam 6 kat artmıştır.”²⁵⁵

Rapoport da modern terörizm teorisinde Kartha’nın bu araştırmalarını doğrulayan bir sav ortaya atmaktadır. Dört aşamaya ayırdığı tezine göre; birinci dalga 1880’lerden Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadarki süreci kapsayan anarşist dalga, ikincisi Birinci Dünya Savaşı’nın sonundan 1960’lara kadar süren anti-sömürgeci dalga, üçüncüsü ise 1968 hareketiyle başlayan ve 1980’lere kadar devam eden yeni-sol dalga, sonuncusu ise 1980’lerden içerisinde bulunduğunuz süreci kapsayan dini motifli dalgadır.²⁵⁶

Din, 20. Yüzyılın sonlarından itibaren ve özellikle iki-kutupluluk (*bipolarization*) sonrasında toplumsal kimliğin modern koşullar altında yeniden canlandırılması konusunda güçlü bir araç haline gelmiş görünmektedir. Toplumun ahlaki dokusunu dinsel değerlerle güçlendirmeyi vaat eden toplumsal muhafazakarlık giderek önem kazanırken din, ahlakçı bakış açısıyla bir “doğru hayat” vizyonu yaratarak insanları siyasal amaçlar için bir araya getirmiştir.²⁵⁷

Din olgusunun güncel silahlı çatışmalarda ön plana çıkmasıysa içinden geçilen sürecin medeniyetler çatışmasının bir başlangıcı olup olmadığı sorusunu doğurmuş, 11 Eylül’ün yaşanmasıyla birlikte 1990’larda Samuel Huntington tarafından ortaya atılan *Medeniyetler Çatışması* tezi yeniden gündeme gelmiştir.²⁵⁸ Medeniyetlerin öncelikli gücü oluşturduğu yeni bir küresel siyaset döneminin başlayacağını ve çatışmaların ideolojik, politik veya ekonomik nedenlerden ziyade kültürel niteliklere dayanacağını iddia eden bu tez; Batı, Konfüçyan-Çin, Japon, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Afrika ve İslam olmak üzere muhtemelen yedi-

²⁵⁴ Kartha burada terörist kelimesiyle uluslararası terör örgütlerini kastetmektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Tara Kartha, *a.g.e.*

²⁵⁵ Tara Kartha, *a.g.e.*, s. 1832.

²⁵⁶ David C. Rapoport, “The Four Waves of Modern Terrorism” *Terrorism Studies: A Reader*, (Yayn. Haz.) John Horgan ve Kurt Braddock, Abingdon: Routledge, 2008, s. 43.

²⁵⁷ Andrew Heywood, *a.g.e.*, s. 238.

²⁵⁸ Samuel Huntington, *a.g.e.*

sekiz medeniyetin kendi aralarında rekabetçi bir ilişki sürdüğü bir düzenden bahsetmektedir. Huntington'a göre bu rekabetçi medeniyetler çatışması mikro ve makro olmak üzere iki farklı düzeyde gerçekleşme ihtimali taşımaktadır. Bir yandan, bir kabilenin başka bir kabileyile çatıştığı ve tektonik plakalar gibi işleyen mikro düzeydeki çatışmalar medeniyetler arasındaki uyumsuzlukları toplumsal savaflara doğru evirirken, makro düzeydeki çatışmalar ise özellikle çekirdek devletlerin öncülük ettiği medeniyetler arasında doğrudan yaşanacak savaflardan oluşacaktır. Bu medeniyet çatışmasının en muhtemel ve yakın olanıysa “*modernizm geleneklerine en az uyumlu İslam ve Batı*” arasında olacaktır.²⁵⁹

Huntington'ın tezinden yola çıkarak ve *unilateral* yani diğer bir ifadeyle ABD'nin tek oyun kurucu olarak hareket ettiğine inanılan bir bakış açısıyla, 11 Eylül saldırıları, *West versus rest of the World* (batıya karşı dünyanın geri kalanı) ifadesiyle fanatik bir grubun uygar toplumlara karşı düzenlediği bir saldırı olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁰ ABD'nin bir terörle mücadele stratejisi olarak uyguladığı askeri operasyonlarda “geri kalmış toplumlara demokrasi getirme” iddiasının retorik olarak dış politikada sıkça tekrar edilmesi Huntington'ın tezine olan inancı pekiştirmiştir. Bu yaygın inanç, Batı'nın radikal İslam'ı terörizmle eşleştirmesine yol açmış, farklı dinlere mensup fanatik grupların mevcudiyetine rağmen Teröre Karşı Küresel Savaş (*Global War on Terror*) programının odağını İslami gruplar oluşturmuştur.²⁶¹

Bu çerçevede, uluslararası silahlı örgütler denildiğinde akla öncelikli olarak dine veya mistik motivasyonlara dayalı hareketler gelirken, belirli sınıfları veya etnik grupları savunan hareketlerin görünürlüklerinin azalması da bu kanaati güçlendirmiştir.²⁶² Fakat bu tür örgütlerdeki uluslararasılık unsurunun oluşmasında ideolojilerinin temelindeki İslam devleti kavramının da etkisi büyüktür. Uluslararası kamuoyunun

²⁵⁹ Andrew Heywood, *a.g.e.*, s.235.

²⁶⁰ Marc Sageman, “New Terrorism in the Western World,” *NATO Review*, 12 Temmuz 2012, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2012/07/12/new-terrorism-in-the-western-world/index.html> (e.t. 30.04.2020).

²⁶¹ Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press, 1999, s. 129.

²⁶² Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara: Adres Yayınları, 2017, s. 312-313.

uzun süre odağında olan El-Kaide'nin *raison d'être*'ine bakıldığında, geleneksel siyasi partilerden farklı olarak yalnız iktidarı ele geçirmek değil aynı zamanda topyekün bir toplumsal değişiklikte vektör görevi üstlenmeyi de içerdiği görülmektedir.²⁶³ Burke'e göreyse, El-Kaide'nin temel amacının iki ayağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Haçlı Seferleri'yle başlatılan ve hala tamamlanmaya çalışıldığı varsayılan İslam'ın Batı tarafından gözden düşürülmesine, bölünmesine ve aşağılanmasına ilişkin projenin bertaraf edilmesidir. İkincisi ise topyekün bir toplumsal değişimi içeren hilafetin getirilmesi ve tek bir İslam devletinin kurulmasıdır.²⁶⁴

Din olgusu, her ne kadar ulus-inşa sürecinin önemli bir sembolü olsa da İslam devleti ideası başlı başına ulusaşırı bir nitelik taşıyan ümmet kavramı²⁶⁵ üzerine inşa edilmektedir. El-Kaide'nin tarihsel kökleri üzerine araştırma yapan Atwan, ulusal sınırlar olgusunun Avrupalı koloniciler tarafından ümmete dayatılan bir nosyon olduğunu ve bu nedenle İslam'ın ulusal bir olgu olarak değerlendirilmesinin hatalı olduğunu belirtmektedir. El-Kaide'nin kurucusu olarak kabul edilen Abdullah Azzam'ın "*vizyonumuzun kafirler tarafından çizilen coğrafi sınırları aşabilmesi konusunda başarısız olduk*" ifadesi de Atwan'ın bu yorumunu doğrulamaktadır.²⁶⁶ Burada önemle belirtmek gerekir ki Azzam'ın bu ifadesi aynı zamanda El-Kaide'yi ulusaşırı seviyeye taşıyan ilk ideolojik adım olarak kabul edilmektedir.²⁶⁷ Değiştirilmesi mümkün olmayan etnik kimliğe dayalı ulus inşasının yerine dinin geçmesi siyasal kimlik olarak dini daha da cazip kılarken²⁶⁸ farklı coğrafyalarda, farklı devlet-dışı örgütlerin çatısı altında ortak bir ideolojiyle

²⁶³ A. Yunas Samad, "Transnational Islamic Militancy: A Sociological Perspective," *Current Challenges to Peacebuilding Efforts and Development Assistance*, Krakow: Tishner European University Press, 2011, s. 264.

²⁶⁴ Jason Burke, "Al Qaeda," *Foreign Policy*, 2004, Sayı: 142, s. 20.

²⁶⁵ Ümmet: Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk. Daha detaylı bilgi için bakınız: Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummet> (e.t. 30.04.2020).

²⁶⁶ Abdel Bari Atwan, *The Secret History of al-Qaeda*, Saqi Books Publishers, 2006, s. 67.

²⁶⁷ *Supra note 266*, s. 74.

²⁶⁸ Andrew Heywood, *a.g.e.*, s. 238.

hareket eden bir El-Kaideizm fikrinin doğmasına yol açmıştır.²⁶⁹ Böylece Mağrip El-Kaidesi (*Tanzim el-Kaide fi Bilad el-Mağrib el-İslami*), Arap Yarımadası El-Kaidesi (*Tanzim el-Kaide fi Cezire el-Arab*), Eş-Şebab (*Hareket eş-Şebab el-Mücahidin*), Boko Haram (*Cemaat es-Sulh Sünnet Li Dava Vel Cihad*) ve Güneydoğu Asya'daki İslam Cemaati (*Cemaat'ül İslamiye*) gibi çok çeşitli gruplar ortak bir amaç için birbirinden bağımsız hareket eden ulusaşırı bir örgütlenme mekanizması oluşturmuştur.

2.3.3. Ulusaşırı Örgütlenmeyle Birlikte Değişen Dinamikler

Potansiyel olarak çok yönlülük içeren ulusaşırı silahlı örgütler, küreselleşmenin yarattığı sosyal değişimlerden etkilenmekte ve geleneksel örgütlenme biçimlerini ve iletişim ağlarını küreselliğin içerisinde alternatif biçimlere dönüştürmektedir.²⁷⁰

Kendini belirli bir ülkenin vatandaşı olarak adlandırmak yerine ait olduğu ulusaşırı örgütün bir parçası olarak tanımlayan üyeler, sürekli yer değiştiren, farklı ülkelerdeki yerel militanları destekleyen, eğiten, öğreten ve faaliyet yürüten uluslararası savaşçılar (*foreign fighters*) halini almışlardır.²⁷¹ Yeni teknolojik yöntemlerle birlikte kitle iletişimini iyi derecede kullanan, internet ve cep telefonu gibi araçlar üzerinden iletişim kuran örgütler, mesajlarını bu platformlar üzerinden yayınlarken kamuoyu üzerindeki psikolojik etkisini arttırmıştır.²⁷² Başta Arapça ve küresel dünyanın dili İngilizce olmak üzere çok çeşitli dilleri kullanarak hedef kitlelerin erişimini kolaylaştırmıştır. İnternetle birlikte fiziki olarak bir arada

²⁶⁹ El-Kaideizm (*Al-Qaedaism*) fikri ilk kez 1998'de Bin Ladin ve El-Zevahiri'nin yayınladığı fetva ile Filistinli İslami Cihat, Mısırlı İslami Cihat ve Pakistanlı-Bangladeşli diğer militan grupların bir araya gelerek Haçlılara ve Yahudilere Karşı Cihat için Dünya İslami Cephesi adı altında bir araya gelmesi ve ortak mücadele yürütme fikriyle oluşmuştur. Daha detaylı bilgi için bakınız: Jason Burke, *a.g.e.*

²⁷⁰ A. Yunas Samad, *a.g.e.* içerisinde Paul Lubeck, "The Globality of Islam: Sharia as a Nigerian Self-Determination Movement," *Conference on Globalisation and Self-determination*, Londra: University of Oxford, 4 Nisan 2003.

²⁷¹ Thomas Hegghammer, "The Rise of Muslim Foreign Fighters", *International Security*, 2011, Cilt: 35, Sayı: 3, s. 53-94.

²⁷² Gus Martin, *a.g.e.*, s. 97-111.

bulunmanın önemsizleşmesi pek çok ülkeden yeni üyelerin katılımını hızlandırırken dünya genelinde örgüt sempatanlarını da arttırmıştır.²⁷³ Böylece harekete geçirme etkisi, üyeleri ve iletişim ağı özellikle üyelerinin bulunduğu bölgelerle, dillerle ve etnik aidiyetlerle bağdaştırıldığında oldukça büyük bir alanı kapsayan küresel bir dalga halini almıştır.²⁷⁴

Geleneksel askeri çatışma yerini bir hayatta kalış stratejisi olan lidersiz ve merkezsiz örgütlenme biçimine dönüştürmüş, açıkça tanımlanan örgütler yerlerini hücre tabanlı ağlara bırakmış, bu örgütler yerel bağlantılardan oluşan açık bir şebeke halini almıştır. Böylece sempatanların bir örgütün parçası olmadan bireysel rol oynama şansı doğmuş, hücreler arasında bağlantı kurma görevi üstlenen bir ana merkezin gerekliliği ortadan kalkmıştır. Neticede bağımsız şekilde faaliyet yürütülen yatay bir örgütsel düzenlemeye geçilmiştir.²⁷⁵

Başlangıçta Batı'yla yakın ilişkiler içerisinde olan rejimleri hedef alan bu tür hareketler, Afganistan-Sovyetler Savaşı'nın ardından Bin Laden ve El-Zevahiri'nin öncülüğünde hedefi daha uzağa, ABD ve müttefiklerine yönlendiren küresel bir boyut kazanmıştır. Bu sayede yakın düşmana olan bölgesel saldırılar yerini ABD ve batılı müttefikleri kasteden uzak düşmana bırakmıştır.²⁷⁶ Yalnız Müslüman olmayanlar tarafından yönetilen ve örgüt militanlarına zulmeden rejimler değil, yanlış Müslümanlar olarak adlandırılan İslami ilkelere uygun şekilde hareket etmediği düşünülen rejimler de saldırıların odağı olmuştur.²⁷⁷ Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde düşman çıkarlarını sembolize eden unsurlar hedef haline gelmiştir. Bu hedeflere yönelik yapılan saldırılarda en çok tercih edilen yöntem ise uluslararası öneme sahip yerel sembollere karşı düzenlenen saldırılar ile yurtdışında gerçekleştirilen saldırılar olmuştur.²⁷⁸ Bu bakış açısıyla diplomatlar, iş insanları ve

²⁷³ Abdel Bari Atwan, *a.g.e.*, s. 2.

²⁷⁴ *Supra not 261*, s. 73.

²⁷⁵ Walter Laqueur, *a.g.e.*, s. 81

²⁷⁶ Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, 2005, s. 119.

²⁷⁷ Leonard Weinberg, *Global Terrorism: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld Publications, 2005, s. 51.

²⁷⁸ Gus Martin, *a.g.e.*, s. 201.

turistler gibi çeşitli sivil gruplar düşman çıkarlarını temsil ettiği varsayılarak saldırıların doğrudan hedefi haline gelmiştir.

Konvansiyonel yöntemlerin dışına çıkan alışılmadık taktik ve silah seçimleriyle yüksek oranda can kaybına yol açan ve ayırım gözetmeyen saldırılar artmış, bu tür örgütlerin uyguladıkları ağır şiddet eylemleri kendi içlerinde değişen dinamikleri ortaya koyan bir belirteç haline gelmiştir. Küçük silahlar ve patlayıcılar yüksek yoğunluklu silahlarla yer değiştirirken intihar saldırılarının taktiksel ve sembolik değerleri artmış, adeta bir imza yöntemi halini almıştır.²⁷⁹ Yüksek teknoloji içeren kitle imha silahları gibi silahlar üretilmeye veya elde edilmeye çalışılmış, mevcut teknolojileri yüksek verimli silahlara dönüştürme çabaları da ortaya çıkmıştır.²⁸⁰ Karşı tarafın zayıf ve hassas olduğu noktalara yönelik yapılan saldırılar ile yaratılan korku ve güvensizlik ortamı küçük grupların kendilerinden büyük güçlere karşı kullandığı asimetrik yöntemleri böylece arttırmıştır.²⁸¹

Örgütlerin uyguladığı taktik ve stratejiler; ülkelerin toprak bütünlüğüne yönelik bir savunma politikası olan ulusal güvenlik algısını da değiştirmiş, BM Genel Kurulu 2004'te yayınladığı Üst Düzey Panel raporunda "*bugün, tehditler birbiriyle her zamankinden de ilişkilidir ve birimize yönelik tehdit hepimize yönelik tehdittir. Zayıf ve güçlü olanın karşılıklı savunmasızlığı hiç bu kadar net olmamıştır.... Hiçbir devlet, ne kadar güçlü olursa olsun, yalnızca kendi çabalarıyla kendisini bugünün tehditlerine karşı zarar görmekten kurtaramaz. Her devletin kendini korumak için diğer devletlerin işbirliğine ihtiyacı vardır*"²⁸² ifadelerine yer vermiştir. Böylece ortak mücadele ve işbirliğinin önemi vurgulanırken devletler ülke sınırları içerisinde ve ötesinde, devlet-dışı örgütlerle ortak mücadeleye geçmiştir. Değişen güvenlik politikaları sivil ve sosyal hakların daha iyi bir güvenlik yaratılacağı iddiasıyla kimi zaman kısıtlandığı durumlara da sebebiyet

²⁷⁹ Gus Martin, *a.g.e.*, s. 162.

²⁸⁰ Gus Martin, *a.g.e.*, s. 310.

²⁸¹ Gus Martin, *a.g.e.*, s. 65.

²⁸² BM Genel Kurulu'nun A/59/565 (2004) sayılı raporunun 17 ve 24. paragrafları.

vermiştir.²⁸³ Olağanüstü hal dönemleri bir yandan devletlerin merkezi rolünü pekiştirip “koruyucu” devlet algısının yeniden önem kazanmasını sağlarken bir yandan da terörün yarattığı kamuoyundaki korku ortamı devlet-dışı örgütlerin militan faaliyetlerini desteklemiştir.

Böylece, taraflardan birinin kafirlere yönelik küresel savaş, diğerinin ise teröristlere karşı küresel savaş olarak adlandırıldığı ve yoğunlukla savaş retorığının kullanıldığı bir karşılıklı çatışma ortamı yaratılmıştır. Yaratılan çatışma ortamı içerisinde, kullanılan asimetrik yöntemlerle, savaş bölgesi-güvenli bölge (*war zone-safe zone*), savaş zamanı-barış zamanı (*wartime-peacetime*) gibi kavramlar grileştirilmiş, şiddetsizliğin ve barışın sağlanması her zamankinden de güçleşmiştir. Zafer kavramı artık tanımlanamaz hale gelmiş, askeri operasyonlarda geleneksel askeri avantaj elde ederek zafer kazanma kavramı kaygan bir zeminde hareket eder olmuştur. Böyle bir atmosfer içerisinde ortaya çıkan çatışmaların savaşın yeni bir formu olduğu iddia edilmiş, bu çatışmaların geleneksel silahlı çatışma türlerine kıyasla muğlaklık (*ambiguïté*) taşıdığı belirtilmiştir. Bu iddiayla, bu tür çatışmalara uygulanacak hukukun ne olduğu sorusu da ister istemez gündeme gelmiş, insancıl hukukunun yeniden ele alınması ve günümüz koşullarına göre güncellenmesi gerektiği eleştirileri yaygınlaşmıştır.²⁸⁴ Bu eleştirilerin en temel dayanak noktası ise silahlı çatışmalara uygulanan uluslararası insancıl hukuk kriterlerinin bu türden çatışmaların yol açtığı durumları kapsama konusunda yetersiz kaldığı ve yeni bir silahlı çatışma kategorisine ihtiyaç duyulduğu söylemidir. Aşağıda bu husus insancıl hukuk bağlamında daha detaylı olarak değerlendirilecektir.

²⁸³ Kostas Ifantis, “Understanding International Politics after the 11 September Terrorist Attacks: A note on the new security paradigm,” *Perceptions*, 2002, Sayı: Mart-Mayıs, s.101-115.

²⁸⁴ Marco Sassoli, “Le droit international depuis le 11 septembre: un droit a la carte”, *Centre d’études sur l’intégration et la mondialisation (CEIM)*, 11 Eylül 2002, s. 5.

İNSANCIL HUKUKUN KAPSAYICILIĞI TARTIŞMASI

3.1. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terör Kavramı

2000'lerin başından itibaren yaşanan silahlı çatışmalardaki benzeri görülmemiş ağır, orantısız ve ayırım gözetmeyen şiddet eylemleri sivillerin korunması ve insancıl hukukun uygulanması konusunda çeşitli zorluklar yaratmıştır. Devlet-dışı örgütlerin asimetrik eylemleri çatışanlar ile çatışmayanlar arasındaki ayırımı güçleştirirken, sivillerin askeri amaçlarla araştıdırıldığı²⁸⁵ farklı taktiklerin kullanımı artmıştır. Ayırım gözetmeyen saldırılarla sivilleri terörize ederek tarafların birbirini taciz etmesi yaygınlaşan bir yöntem haline gelmiştir. Terör ve korkuyu militan faaliyetlerinin merkezine oturtan ulusaları silahlı örgütler kaçınılmaz şekilde yükselişe geçmiştir. Çoğunlukla dağınmık, hücre şeklindeki yapıları ve kullandıkları gerilla taktikleri bu tür örgütlerle geleneksel şekilde bir silahlı çatışma yürütülmesini de zorlaştırmıştır.²⁸⁶ Yaşanan bu güncel değişikliklerle birlikte, terörün insancıl hukukun kapsamı içerisinde olup olmadığı sorusu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda terörün uluslararası insancıl hukuk mevzuatındaki yerini inceleme gerekliliği doğmuştur.

Terörün insancıl hukuk kaynaklarındaki açık varlığı tek ve önemli bir noktada karşımıza çıkmaktadır; bu da terörün bir yöntem olarak silahlı çatışmalarda kullanılmasının yasaklanmasıdır.²⁸⁷ Uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalarda geçerli I. Ek Protokol'ün sivil halkın korunmasına ilişkin 51. maddenin 2. fıkrasında: “*Sivil halk ve bireysel olarak siviller saldırının hedefi olmayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri yasaktır,*” şeklinde ifade edilen terör yönteminin yasaklanması uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da II. Ek Protokol'ün 4/2 (d) bendinde de garanti altına

²⁸⁵ Örneğin canlı kalkan uygulaması. Canlı kalkan uygulaması, koruma altındaki kişilerin belli askeri noktaların korunması için kullanılmasıdır ve uluslararası insancıl hukuk kapsamında yasaklanmıştır. IV. Cenevre Sözleşmesi m. 28, I. Ek Protokol m. 51/7, II. Ek Protokol m. 5/2(c).

²⁸⁶ Şafak Oğuz, *Konvansiyonel Olmayan Savaş Teorileri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019, s. 41-59.

²⁸⁷ I. Ek Protokol m. 51/2.

alınmıştır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere terör eyleminin, silahlı çatışma hukukunda başlı başına bir silahlı çatışma olarak tanımlandığı herhangi bir ize rastlanmamaktadır. Aksine, terörün silahlı çatışmada kullanılan yalnızca bir yöntem olduğu ve yasaklandığı vurgulanmaktadır.²⁸⁸ Dolayısıyla silahlı çatışma esnasında sivillere karşı terör yöntemini kullanan çatışanlar suç işlemiş sayılmakta, bu kişilerin kontrolünü sağlayan yetkililer de bu duruma ilişkin hukuki sorumluluk taşımaktadır.²⁸⁹ Ayrı bir not olarak belirtmek gerekir ki savaş esnasında suç sayılan bir fiilin barış esnasında kabul edilebilir olması da mümkün değildir.

İnsancıl hukuk mevzuatı daha detaylı incelendiğinde, terör yönteminin yalnızca sivillere yönelik kullanımının yasaklandığı, çatışanlara yönelik kullanımına ilişkin ise açıktan bir yasaklamanın getirilmediği görülmektedir. Fakat, terör yöntemi başlı başına uluslararası insancıl hukukun doğasına aykırı bir yöntem olduğundan diğer kurullarla üst üste geldiği takdirde bu kişiler için de yasak sayılmıştır. Örneğin savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım suçu gibi suçlar ilgili mevzuat gereği kesinlikle yasaklandığından bu tür eylemler terör yöntemiyle gerçekleştirildiğinde terör de *de facto* suç teşkil etmektedir. İnsancıl hukuka göre, devletlerin silahlı kuvvetlerine mensup muharip statüsüne sahip kişiler, emir komuta zinciri içerisindeki güç kullanımlarına ilişkin herhangi bir cezai kovuşturmayla tabii değildirler. Ancak, insancıl hukukun korumayı amaçladığı insani ilkeler doğrultusunda yukarıda bahsedilen fiillerin terör yöntemi kullanılarak ihlal edilmesi durumunda muhariplerin yerel ve uluslararası mahkemelerce yargılanmasının önünde hiçbir engel bulunmamakta, dolayısıyla bu kapsamdaki eylemler de suç olarak değerlendirilmektedir.²⁹⁰

²⁸⁸ A. Emre Öktem, *Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul: Derin Yayınları, 2011, İkinci Basım, s. 74.

²⁸⁹ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 599-660.

²⁹⁰ *A.g.e.*, s. 73.

3.2. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terörist Kavramı

Militanlık ve Terörizm bölümünde ele alındığı üzere terörist ifadesi uluslararası hukuka ait kişileri tanımlayan bir terim değildir. Cenevre Sözleşmeleri ve bunlara ek protokoller incelendiğinde, insancıl hukukun tanımlanan kişileri arasında terörist olarak sınıflandırılan herhangi bir kategori de bulunmamaktadır. Aksine, motivasyonları veya stratejileri ne olursa olsun kişiler yalnızca iki temel gruba ayrılmaktadır. Çeşitli disiplinler tarafından siviller ve savaşçılar, düşmanlıklara katılanlar ve katılmayanlar gibi farklı şekillerde ifade edilen çatışanlar (*combatant*) ve çatışmayanlar (*non-combatant*) açıkça uluslararası insancıl hukukun kişilerini oluşturan iki gruptur. III. Cenevre Sözleşmesi'nin m. 4/A (1), (2), (3), (6) bentlerinde, I. Ek Protokol'ün 43 ve 50. maddesinde belirtilen kişiler çatışanlar (*combatant*) ve bunların dışında kalan kişiler ise çatışmayanlar (*non-combatant*), diğer bir ifadeyle siviller olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu durum, kamuoyunda terörist olarak adlandırılan kişilerin insancıl hukukun kapsamı dışında kalacağı anlamına gelmemektedir. Bu noktada terörist olarak adlandırılan kişilerin ne zaman ve nasıl uluslararası insancıl hukukun muhatabı haline gelebileceği sorusunu yöneltmek gerekir.

Bilindiği üzere, uluslararası nitelikteki silahlı çatışmaların tarafları yalnızca devletler ve I. Ek Protokol'de belirtilen istisnaya göre ulusal bağımsızlık hareketlerine katılanlardır.²⁹¹ Devlet-dışı örgütler ise kendi aralarında veya devletlerle yaşadıkları silahlı çatışmaların sonucunda uluslararası nitelikte olmayan uluslararası nitelikte olmayan çatışmaların aktörleri haline gelmektedirler. Devletler zımni rıza gösterdikleri teamül kurallarıyla ve taraf oldukları uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla silahlı çatışma yürüttükleri bölgelerde belli hak ve sorumluluklara sahipken, devlet-dışı örgütlerin insancıl hukukun getirdiği hak ve sorumluluklara tabii olması için silahlı çatışmanın tarafı olmaları zorunludur.

²⁹¹ I. Ek Protokol m. 1/4.

Silahlı çatışmanın tarafı olunabilmesi içinse II. Ek Protokol'de belirtilen kriterleri yerine getirmiş olması gerekmektedir:

- Silahlı çatışmanın uluslararası nitelik taşıyor olması,
- Silahlı çatışmanın insancıl hukuk mevzuatına taraf yüksek akit bir devletin topraklarında gerçekleşiyor olması,²⁹²
- Silahlı kuvvetler ile muhalif silahlı güçler arasında veya diğer silahlı örgütlerin kendi aralarında yaşadığı bir silahlı çatışma olması,
- Silahlı örgütün devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar düzenleyebiliyor olması,
- Silahlı örgütün emir komuta zincirinde altında olması,
- Silahlı örgütün yüksek akit devletin topraklarının bir kısmında kontrolü ele geçirmiş olması gerekmektedir.²⁹³

Buradan hareketle, terörist olarak adlandırılan ulusaşırı silahlı örgütlerin insancıl hukuka tabii olması için her şeyden önce belli bir şiddet yoğunluğunu aşan silahlı çatışmanın var olması²⁹⁴ ve yukarıdaki kriterlerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Silahlı çatışmanın mevcut olduğu, ancak yukarıdaki kriterlerin yerine getirilmediği durumlarda, ICTY'nin kararında belirtilen asgari düzeyde bir örgütlenme yapısına sahip olunursa²⁹⁵ bu devlet-dışı örgütler Cenevre Sözleşmeleri'nin geniş kapsama sahip Ortak 3. Maddesi'ne tabi olabilirler.

Terörizmle mücadelenin yeni bir savaş türü olduğunu savunan kimi devletler son dönemlerde, uluslararası terörle mücadele bağlamındaki hukuki süreçlerde, “yasadışı savaşçı” (*unlawful combatant*) adında yeni bir kişi grubundan bahsetmeye

²⁹² ICTR Statüsü m. 1 ve m. 7'de Ruanda silahlı kuvvetleri ile komşu devletlerin topraklarındaki silahlı örgütler arasındaki silahlı çatışmalarda da II. Ek Protokol'ün uygulanabilir olduğunu belirtilmiştir. Kaynak: Marco Sassoli, *Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law*, Harvard University Occasional Paper Series, Cilt: Kış 2006, Sayı: 6, s. 13.

²⁹³ II. Ek Protokol, m. 1/1.

²⁹⁴ *Supra not 132*, s. 35.

²⁹⁵ *Supra not 131*, s. 35.

başlamışlardır.²⁹⁶ Bu görüşü savunan hükümetler terör faaliyetine dahil olduğundan şüphelenilen kişilerin terörizmle mücadele savaşı kapsamında doğrudan saldırıya maruz kalabileceklerini, terörizmle mücadele savaşı sonlanana kadar gözaltına alınabileceklerini iddia etmişlerdir.²⁹⁷ Ayrıca bu kişilerin hem III. Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen savaş esiri statüsüne hem de IV. Cenevre Sözleşmesi'ndeki koruma altındaki kişiler statüsüne sahip olmadıkları iddia edilerek herhangi bir haktan faydalanamayacakları dile getirilmiştir.²⁹⁸ Oysa ki, silahlı çatışmaya doğrudan katılan siviller çatışmaya dahil oldukları süre boyunca sivillere sağlanan koruma haklarını kaybederek çatışan statüsüne geçmektedirler. Düşmanın esareti altına alındıkları andan itibaren ise çatışma dışı kalarak sivil statüsüne geri dönmektedirler.²⁹⁹

Bu bağlamda, yasadışı savaşçı iddialarının yargıya konu olduğu ABD ve İsrail Yüksek Mahkemeleri'nde de bu iddialar çürütülmüştür.³⁰⁰ Mahkemeler kararlarında “*çatışmalardaki aktörlerin temel haklarını reddetmek veya herhangi bir yasadan kaçacak çatışma kategorileri oluşturmak için insancıl hukukun kullanılmayacağını, uluslararası sözleşmelerin yorumlanmasının sözleşmelerin ruhuna sadık kalınarak yapılacağını*” belirtmişlerdir.³⁰¹ İsrail Yüksek Mahkemesi, çatışanlar ve çatışmayanlar kategorilerinin açıkça tanımlandığını yasadışı savaşçıları bağlayacak üçüncü bir kategorinin olmadığını belirtmiş, insancıl hukuktaki çatışmaya dahil olan sivillere ilişkin düzenlemeleri hatırlatarak dava konusu şahısların bu gruba dahil olduğuna kanaat getirmiştir. ABD Yüksek Mahkemesi ise Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde'yi hatırlatarak bu durumlarda geçerliliğini koruduğunu belirtmiştir.

²⁹⁶ Kunt Dörmann, “The Legal Situation of Unlawful/Unprivileged Combatants,” *IRRC*, Mart 2003, Cilt:85, Sayı:849, s. 45-73. ICRC, “Relevance of IHL in the Context of Terrorism,” Ocak 2011, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/faq/terrorism-ihl-210705.htm> (e.t. 30.04.2020)

²⁹⁷ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 77.

²⁹⁸ Knut Dörmann, *a.g.e.*, s. 45-49.

²⁹⁹ *Supra not 94*, s. 29.

³⁰⁰ ABD Yüksek Mahkemesi, Hamdan vs. Rumsfeld Kararı, 2006. İsrail Yüksek Mahkemesi, İsrail'de İşkenceye Karşı Komite vs. İsrail Hükümeti ve Diğerleri Kararı, 2005.

³⁰¹ *Supra not 297*, s. 83.

Ayrıca belirtmek gerekir ki yukarıda bahsedilen durum kişilerin işlediğinden şüphelenilen savaş ve/veya insanlığa karşı suçlar hususunda yargılanmalarının önünde bir engel oluşturmamaktadır. Fakat şüpheli kişilerin işlediği varsayılan suçların caniliğine bakmaksızın yargısız infaza maruz kalmaması, tutukluluk süresince temel haklarının reddedilmemesi, adil yargılanma hakkına erişimlerinin engellenmemesi gerekmektedir. Çünkü, bu durumda tabi olunan uluslararası insan hakları hukuk eylemin doğasından bağımsız olarak insan yaşamını ve onurunu korumak için geliştirilmiştir.

3.3. İnsancıl Hukuk Kapsamında Terörle Mücadele Operasyonları

11 Eylül sonrası, militan faaliyetlerinin odağını yakın düşmandan uzak düşmana çeviren uluslararası silahlı örgütler yeni bir fenomen olarak karşımıza çıkarken bu örgütlerle mücadelede çok boyutluluk içeren küresel bir terörle mücadele olgusu ortaya çıkmıştır. Bu olgunun silahlı çatışma hukukuna tabii olacak şekilde ele alınması arzusu belli kesimler tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. Terörizmin, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu ticaretinde olduğu gibi küresel bir suç teşkil ettiği artık şüphe götürmezken, terörle mücadelenin gerçek anlamda bir savaş olup olmadığı sorusu da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, terörle mücadelenin ulusal hukuk, insan hakları hukuku, yerel ve uluslararası ceza hukuku gibi dalların konusunu oluşturmak yerine ısrarla salt silahlı çatışma hukukunun ya da diğer bir ifadeyle insancıl hukukunun konusu haline gelmesi gerektiği görüşünü savunan bir kesim oluşmuştur.³⁰²

Bu görüşü savunanlar, hem ulusal hem de uluslararası terör eylemlerine karşı mücadelenin artık bir savaş boyutuna ulaştığını, cezai takibattaki delil standartlarının yerine getirilmesinin zorlaştığını, yerel yargı mekanizmalarının ayrıntılı kuralları ve zahmetli prosedürleriyle olası davaları güçleştirdiğini iddia

³⁰² İngiltere Savunma Bakanı John Reid'in 3 Nisan 2006 tarihli konuşması için bakınız: www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/People/Speeches/SofS/20thcenturyRules21stcenturyConflict.htm, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 8 Şubat 2002'deki Basın Konferansın'daki ifadeleri için bakınız: www.defenselink.mil/news/Feb2002/t02082002_t0208sd.html (e.t. 30.04.2020)

etmişlerdir. Devletler arası ilişkilerde sıklıkla ortaya çıkan siyasi, bürokratik ve yasal engeller nedeniyle uluslararası anlaşmalardaki iade veya kovuşturma hükümlerinin pratikte uygulanmasının güvenilmez halde olduğunu³⁰³ belirtmişlerdir. Bu doğrultuda ortaya çıkan şiddet türünün, insancıl hukuk kurallarının uygulanabileceği yeni ve küresel bir silahlı çatışma olduğunu dile getirmişlerdir.³⁰⁴ Bu görüşe göre, bir adım daha öteye giderek mevcut silahlı çatışmaların da, hem devletler arasında olmamasından hem de ülke sınırlarını aşarak mücadele yürüten devlet-dışı örgütleri içerdiğinden geleneksel insancıl hukuk kurallarının da dışında kaldığını iddia etmişlerdir. Bu nedenle terörün silahlı çatışma hukukunun konusu olduğu vurgulanmış, uluslararası silahlı örgütlerle mücadelenin yeni bir silahlı çatışma kategorisinin tanımlanmasını zorunlu kıldığı belirtilmiştir.³⁰⁵ Ancak bu görüşü savunanların bu anlamda sunduğu somut bir hukuki taslağa literatürde rastlanmamıştır, dolayısıyla bu savlar maalesef siyasi polemik düzeyinde kalmıştır.

Bu görüşün karşı cenahında yer alanlar ise yüzyıllardır terör faaliyetlerinin hem ulusal hem de uluslararası boyutta varlığını koruduğunu, bu nedenle de çeşitli uluslararası sözleşmelere konu olduğunu belirtmişlerdir.³⁰⁶ Gerçekten de Birleşmiş Milletler çatısı altında şimdiye kadar düzenlenen pek çok uluslararası sözleşme ve örneğin BM Terörle Mücadele ofisinin kurulması gibi girişimler terör faaliyetlerinin önlenmesi ve cezalandırılması konusunda önemli adımlar atılmasını ve işbirliğinin güçlendirilmesini sağlamışlardır. Bununla birlikte, terörü bir yöntem olarak kullanan devlet-dışı yapıların uluslararası ağırlara ve ulus sınırlarını aşan hedeflere sahip olmalarının suç teşkil ettiği de bu görüşü savunanlar tarafından

³⁰³ ICRC, “International Humanitarian Law and The Challenges of Contemporary Armed Conflicts Report for 28th ICRC International Conference”, *International Committee of the Red Cross*, Cenevre, Eylül 2003, s. 17.

³⁰⁴ Eric A. Posner, “War, International Law, and Sovereignty: Reevaluating the Rules of the Game in a New Century: Terrorism and the Laws of War”, *Chicago Journal of International Law*, 2005, s. 423.

³⁰⁵ Roy S. Schondorf, “Extra-State Armed Conflicts: Is there a Need for a New Legal Regime?” *NYU Journal of International Law and Policy*, s. 61-75.

³⁰⁶ Geoffrey Corn, Eric Talbot Jensen, “Transnational Armed Conflict: A Principled Approach to the Regulation of Counter-Terrorism Combat Operations”, *Israel Law Review*, 2009, Cilt:42, Sayı:1, s.50.

belirtilmiş, ancak bu suçun doğrudan bir silahlı çatışma kategorisi yaratmadığı ifade edilmiştir.³⁰⁷ Açıkçası, terörle mücadele operasyonlarında savaş kavramının sık sık vurgulanması, insancıl hukukun devreye girmesini gerektiren bir silahlı çatışmanın var olduğu anlamına gelmezken bu terimin sık sık siyasi jargonda tekrar edilmesi manipülatif olarak bir karmaşanın oluşmasına da yol açmıştır. Bu manipülatif algı, insancıl hukukun kapsamını hiçbir şartta değiştirmemektedir; çünkü terörle mücadele operasyonlarının insancıl hukukun konusunu oluşturabilmeleri için kriterler açık bir şekilde insancıl hukuk mevzuatında tanımlanmıştır. Bu bağlamda, bir terörle mücadele operasyonunun, uluslararası nitelik taşıyan silahlı çatışma kriterlerini sağladığı takdirde, veya uluslararası nitelikte olmayan bir iç çatışma kategorisinin kapsamı içerisinde olduğu koşullarda, veya dışarıdan başka devletlerin dahil olmasıyla bir iç çatışmanın uluslararasılaşmış silahlı çatışmaya dönüşmesi halinde insancıl hukukun alanına girdiği açık bir şekilde söylenebilir. Belirli bir şiddet yoğunluğuyla silahlı çatışma eşliğini aşmayan terörle mücadele operasyonları ise tamamen insancıl hukukun kapsamı dışındadır.

Dolayısıyla, silahlı çatışmaya taraf olma kriterlerinin yerine getirildiği ve belli bir şiddet yoğunluğunun aşılmasıyla silahlı çatışmanın olduğu terörle mücadele askeri operasyonlarında insancıl hukuk kapsamındaki silahlı çatışma olgusunun mevcut bulunduğu kabul edilebilir. Bu bağlamda asimetric özellik taşıyan ve ulusaşırı silahlı örgütlerin dahil olduğu silahlı çatışma vakalarına bakıldığında her birinin kendi içerisinde ayrı dinamikleri barındırdığı, bu nedenle de her bir silahlı çatışmanın kendi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Asimetric özellik taşıyan silahlı çatışmalara baktığımızda, devletin kendi toprakları dışındaki bir devlet-dışı örgütle mücadele yürüttüğü ve/veya bir devlet-dışı örgütün küresel bir savaş açtığı oldukça yeni bir fenomenle karşılaşmaktadır. Şimdiye kadar ki silahlı çatışma pratiklerinden farklı olarak ulusaşırı silahlı örgütler ile devletler arasında yaşanan çatışmalar bugün çoğunlukla devletin kendi toprakları dışındaki bir devletin topraklarında gerçekleşen bir silahlı çatışma olarak karşımıza

³⁰⁷ *Supra not 303*, s. 85.

çıkılmaktadır. Bu tür çatışmalarda, insancıl hukuka ilişkin en temel sorunun silahlı çatışmanın taraflarından birinin devlet, diğerinin ise II. Ek Protokol'ün 1/1. maddesinde belirtilen kriterleri yerine getirmeyen, yatay örgütlenme biçimine sahip devlet-dışı örgüt olduğu durumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Böyle bir durumda ICTY'in Tadic kararında resmi otoriteler ile silahlı gruplar arasındaki uzun süreli silahlı şiddet durumlarının silahlı çatışma olarak tanımlanmasına istinaden II. Ek Protokol'deki kriterleri yerine getirmeyen devlet-dışı örgütlerle yaşanan çatışmaların da silahlı çatışma olarak tanımlanabilir.³⁰⁸ Tadic kararına dayanarak bu bağlamdaki uluslararası silahlı örgütlerle yaşanan bir silahlı çatışmaya en azından Ortak 3. Madde'de belirtilen minimum insancıl hukuk kriterleri ile uluslararası teamül kurallarının uygulanabileceği söylenebilir.

Ortak 3. Madde söz konusu olduğunda birden fazla ülke toprağında faaliyet yürüten bu tür örgütlerin Cenevre Sözleşmeleri'ne ilişkin mülklik (*territoriality*) ilkesinin dışında kalıp kalmadığı sorusu da akıllara gelebilir. Fakat bu noktada uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ilişkin bir devletin ülke topraklarında gerçekleşme kriterine dair Sassoli'nin yorumu değerlendirilebilir.³⁰⁹ Sassoli'ye göre Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde'nin uygulanabilir olması için gereken çatışmalardan birinin sözleşmeye taraf olması gerekliliğinin insancıl hukukta boşluk oluşmaması adına, çatışmanın Cenevre Sözleşmelerine taraf devletlerin topraklarında uygulanıyor olması şeklinde yorumlanabileceğini dile getirmektedir. Ayrıca UAD'nin Ortak 3. Madde'yi insanlığın temel ilkelerini içeren bir kural olarak tanımlaması da bu tür silahlı çatışmalarda bu kuralın geçerli olabileceğini göstermektedir.³¹⁰

Uluslararası silahlı örgütlerle ilgili gündeme getirilen bir diğer sorun da mütakabiliyet ilkesidir. Taraflardan birinin insancıl hukuk kurallarını belirleyen ve düzenli ordu eşliğinde çatışan bir yapıya sahip devletken diğer tarafın o devletin koruyucusu

³⁰⁸ ICRC, "How is the Term Armed Conflict Defined in IHL?" *ICRC Opinion Paper*, 2008, s. 4.

³⁰⁹ *Supra not 308*, s. 87.

³¹⁰ UAD, *Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC vs. Uganda)*, UAD Raporu, 2005, paragraf 26-28.

olduğu ulusal hukuk kurallarına tabii olmakla birlikte karşı çıkması, çoğu zaman da insancıl hukuk kurallarını hiçe sayan bir pozisyon alması sorunlu görünmektedir. Bilindiği üzere insancıl hukukta, mütekabiliyet ilkesine istinaden hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için silahlı çatışmanın belirlenebilir taraflarının olması, tarafların benzer davranışları sergileyeceğine dair güvenin oluşması gerekmektedir. Bir tür taraflar arası eşitliği ifade eden bu durum ister terörist, militan, gerilla, ister savaşçı, asker olarak adlandırılınsın taraflar insancıl hukukta eşit şekilde yalnızca çatışan (*combatant*) olarak tanımlanmaktadır. Bu durum uluslararası silahlı örgütleri terörist olarak sınıflandıran ve ulusal hukuka göre suçlu sayan kesimler tarafından kabul edilebilir bulunmamaktadır.³¹¹ Diğer bir yandan, devletler tarafından oluşturulan insancıl hukuk kuralları, özellikle uluslararası silahlı örgütler tarafından Batı'nın hukuku olarak görülmekte, eleştirilmekte ve bu kurallara tabi olmak reddedilmektedir. Bu ret nedeniyle bazı görüşler mütekabiliyet ilkesinin ortadan kalktığını, dolayısıyla devletlerin silahlı kuvvetlerinin yükümlülüğünün de bulunmadığını iddia etmektedir.³¹² Fakat insancıl hukukun mütekabiliyet ilkesinden bağımsız olarak her koşulda ve şartta uygulanabilir Ortak 3. Maddesi ve uluslararası teamül hukuku geçerliliğini her şekilde mevcudiyetini korumakta, dolayısıyla insancıl hukuk böyle bir durumu da kapsamaktadır.

Ayrıca Viyana Sözleşmesi'nde belirtilen ahde vefa (*pacta sunt servanda*) kuralı uyarınca devletler taraf oldukları sözleşmelerin kurallarını korumak ve bu kurallara saygı göstermekle yükümlüdürler.³¹³ İmzacı devletlerin taşımak zorunda oldukları bu yükümlülük, insancıl hukuk bağlamında Cenevre Sözleşmeleri'nin genel hükümler kısmında da açıkça belirtilmiştir. Buradan hareketle imzacı devletler, silahlı çatışmanın taraflarının sözleşmelere taraf olup olmadığına veya devlet statüsü taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın tarafları sözleşmeye uymaya teşvik

³¹¹ Andreas Paulus, Mindia Vashakmadze "Asymmetric War and the Notion of Armed Conflict", *International Review of Red Cross*, Mart 2009, Cilt:91, Sayı:873, s. 109.

³¹² Eliav Liebllich, Owen Alterman, *Transnational Asymmetric Armed Conflict under International Humanitarian Law: Key Contemporary Challenges*, Tel Aviv: Institute for National Security Studies, 2015, s. 1.

³¹³ 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 26.

etmekle yükümlüdürler.³¹⁴ Dolayısıyla tarafların hukuki statüsünden bağımsız olarak, her koşulda ve şartta insancıl hukuk kurallarına uyulması ve sivillerin korunması zorunludur.³¹⁵

Bu bağlamda silahlı çatışma, terörle mücadele amacıyla gerçekleşiyor olsun ya da olmasın, asimetrik çatışma yoluyla mücadele yürüten bir ulusaşırı silahlı örgüt dahil olsun ya da olmasın insancıl hukukun varoluş amacı silahlı çatışma esnasında insanlık ve askeri gereklilik dengesinin kurulması olduğundan silahlı çatışma kriterinin sağlandığı her koşulda Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde, uluslararası teamül hukuku ve insan hakları hukukunun, en azından minimum bir koruma sağlamakta, kapsayıcı bir şekilde bütünlük sağlamaktadır.

³¹⁴ I-II-III-IV Cenevre Sözleşmeleri içerisindeki genel hükümler bölümlerinin 1'inci maddeleri, I.Ek Protokol m. 1 ve m. 80/2.

³¹⁵ Françoise Bouchet-Saulnier, *a.g.e.*, s. 36.

SONUÇ

Bugün pek çok devlet, devlet-dışı örgütlerle terör operasyonları kapsamında askeri mücadele yürütürken, kendi egemenlikleri içerisinde bir silahlı çatışmanın var olduğunu reddetme eğilimindedir. Bu eğilimle birlikte devletler çoğu zaman yaşanan silahlı çatışmayı kalkışma, ayaklanma, isyan veya iç mesele olarak adlandırmaktadır. Diğer bir eğilim de silahlı çatışmanın varlığının kabul edildiği durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilim ise yürütülen terör operasyonunun mevcut insancıl hukukun kapsamı dışında kalan yeni bir silahlı çatışma türü olduğu iddiasına dayanmaktadır. Her iki eğilimde de görülen kuralların dışına çıkarak hukukun esnetilmesi ve serbest hareket sağlayan bir alanın yaratılmaya çalışılmasıdır.

Benzer bir durum Terörle Mücadele Küresel Savaşı adı altında gerçekleştirilen silahlı çatışmalardaki kuvvet kullanımında da karşımıza çıkmaktadır. BM Antlaşması'ndaki kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerin yeterli görülmediği ve daha geniş bir açıdan yorumlanması gerektiğine inanılarak ortaya çıkan önleyici meşru müdafaa (*pre-emptive self-defence*) kavramı yine uluslararası hukukta gri bir alanda hareket edilme arzusunun gözler önüne sermektedir. Bu arzu hukuki sorumluluklardan kaçınmayı da beraberinde getirirken oluşan durum yalnızca siyasi polemiklere hizmet etmekle kalmamış temel insan haklarının da istismarına yol açmıştır.

İnsan haklarının korunmasının gerekliliği ile devlet egemenliği kavramı karşı karşıya kaldığında maalesef eğilim egemenliğin korunması yönünde olmaktadır. Oysa ki, vatandaşlık kavramının yeni mobilizasyon ve göç dalgalarıyla büyük bir dönüşüm içerisine girdiği günümüzde, güvenliğin devlet güvenliğinden çok daha fazlasını ifade ettiği ortadadır. Bireyin güvenliğinin devletin güvenliğinin ötesine geçtiği küresel dünyada, belki de egemenlik kavramı ve uluslararası hukukun bir öznesi olarak bireyin ön plana çıkması tartışmaya açılmalıdır. Fakat bu tartışmadan önce, devletler insancıl hukukun eşit tarafı devlet-dışı örgütlerle eşit haklara sahip olmayı tartışmaya açabilecekler midir? El-Kaide, IŞİD, Boko Haram, Eş

Şebab gibi örgütlerle karşılıklı yeni bir silahlı çatışma kategorisi oluşturma iradesini gösterebilecekler midir? Bu pek de mümkün görünmemektedir.

Henüz terörün tanımı üzerine karar birliğine varamayan ve terörün önlenmesine ilişkin uluslararası işlevsel bir yasanın yapılması konusunda siyasi istikrar sağlayamayan devletlerin terörle mücadele silahlı çatışma kategorisi gibi yeni bir silahlı çatışma kategorisi üzerinde fikir birliğine varabilmesi gerçekçi görünmemektedir. Dolayısıyla eksik olan şey mevcudiyetini koruyan hukuk kuralları değil, devletlerin onları geliştirme ve uygulama konusundaki isteksizliğidir.

Uluslararası İnsancıl Hukuk dönemsel veya bağlamsal olmaktan ziyade kapsayıcı ve pek çok farklı durumu içerecek esnekliği kendisinde barındıracak bir yapıya sahiptir. Bu nedenle insancıl hukuk da uluslararası silahlı grupların dahil olduğu ve silahlı çatışma kriterlerini yerine getiren terörle mücadele askeri operasyonlarında kapsayıcılığını en üst düzeyde tutmaktadır. Aynı zamanda uluslararası insancıl hukukun bugüne kadar ki evrimi göz önünde bulundurulduğunda kendisini koşullara göre adapte eden ve güncelliğini koruyan yapısı ortadadır. Kendisini geliştiren yapısı her zaman mevcut insancıl hukuk kurallarının daraltılması yerine genişletilmesi yönünde olmuştur. Bu nedenle terörle mücadele operasyonları kapsamında yaşanan veya gelecekte yaşanması öngörülen silahlı çatışmalara ilişkin eksik ve yetersiz olduğu düşünülen hususlar da zaman içerisinde insancıl hukukun doğasına uygun şekilde geliştirilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Atwan* : Abdel Bari Atwan, *The Secret History of al-Qaeda*, Saqi Books Publishers, 2006
- Aybay & Oral* : Rona Aybay ve Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz 2016
- BM* : Birleşmiş Milletler, *Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping*, Üçüncü Baskı, New York: Birleşmiş Milletler Yayınları, 1996
- Bouchet-Saulnier* : Françoise Bouchet-Saulnier, *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Rowman & Littlefield, Third English Language Edition, 2014
- Convard* : Quentin Convard, *The Nuremberg Trials: The Investigation into Crimes Against Humanity*, 50 Minutes Yayınları, 2017
- Dunant* : Henri Dunant, *Solferino Hatırası*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 1964
- Dülger* : Kenan Dülger, *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu*, İstanbul: Beta Yayınları, 2015
- Forbes & Hoffman* : Ian Forbes ve Mark Hoffman, *Political Theory, International Relations, and the Ethics of Intervention*, New York: St.Martin's Press, 1993
- Fukuyama* : Francis Fukuyama, *The End of the History and the Last Man*, New York: The Free Press, 1992
- Gasser & Thüerer* : Hans-Peter Gasser ve Daniel Thüerer, *International Humanitarian Law*, Oxford University Press, Aralık 2015
- Gerges* : Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, 2005
- Gray* : Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, 4. Baskı (EPUB), 2018,

- Henckaerts, Doswald-Beck* : Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı:66, 2005
- Heywood* : Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları, Şubat 2013
- Huntington* : Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, Ocak 1998
- ICRC (2005)* : ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database*, Cambridge University Press, Cilt:1, 2005
- ICRC (2015)* : ICRC, *International Humanitarian Law: Answers to Your Questions*, Cenevre: ICRC, Şubat 2015
- Keskin* : Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998
- Laqueur* : Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press, 1999
- Lieblich & Alterman* : Eliav Lieblich, Owen Alterman, *Transnational Asymmetric Armed Conflict under International Humanitarian Law: Key Contemporary Challenges*, Tel Aviv: Institute for National Security Studies, 2015
- Martin* : Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara: Adres Yayınları, 2017
- Melzer* : Nils Melzer, *International Humanitarian Law: Comprehensive Introduction*, Cenevre: ICRC, Ağustos 2016
- Melzer* : Nils Melzer, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, Cenevre: ICRC, 2010
- Oğuz* : Şafak Oğuz, *Konvansiyonel Olmayan Savaş Teorileri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019
- Ohmae* : K. Ohmae, *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*, Londra: Fontana, 1990

- Öktem (2011)* : Emre Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2011
- Öktem (2013)* : Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2013
- Pazarcı* : Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Yayınları, 8.Baskı, Ankara, 2009
- Sassoli* : Marco Sassoli, *Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law*, Harvard University Occasional Paper Series, 2006
- Schmid & Jongman* : Alex P. Schmid ve Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, New Brunswick: Transaction Press, 2. Baskı, 2005
- Shaw* : Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 6. Baskı, 2008
- Taşdemir* : Fatma Taşdemir, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet, Ankara, 2009
- Tütüncü* : Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul: Beta Yayınları, 2006
- Vertovec* : Steven Vertovec, *Transnationalism*, New York: Routledge, 2009
- Weinberg* : Leonard Weinberg, *Global Terrorism: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld Publications, 2005
- Yamaner & Öktem* : Melike B. Yamaner ve A. Emre Öktem (Yayn. Haz.), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sayı: 42

MAKALELER

- Aoláin* : Fionnuala Ní Aoláin, “The Massive Perils of the Latest U.N. Resolution on Terrorism”, *Just Security*, 8 Temmuz 2019
- Aslan* : M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, 2008, Sayı:79

- Azarkan* : Ezeli Azarkan, “11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12-13, Yıl: 2007-2008, Sayı:16-17-18-19
- Burke* : Jason Burke, “Al Qaeda,” *Foreign Policy*, 2004, Sayı: 142
- Corn & Jensen* : Geoffrey Corn, Eric Talbot Jensen, “Transnational Armed Conflict: A Principled Approach to the Regulation of Counter-Terrorism Combat Operations”, *Israel Law Review*, 2009, Cilt:42, Sayı:1
- Chan* : Johannes Chan, “Implementation of International Humanitarian Law” *Asia Pacific Law Review*, 2000, Cilt: 8, Sayı: 2
- Coombs* : Nathan Coombs, “Transnational Militancy in the 21st Century”, *Journal of Critical Globalisation Studies*, 2010, Sayı: 2
- Coupland* : Robin Coupland, “Humanity: What is It and How Does It Influence International Law?”, *IRRC*, 2001, Cilt: 83, Sayı: 844
- Crelinsten* : Ronald D. Crelinsten, “The Discourse and Practice of Counterterrorism in Liberal Democracies,” *Australian Journal of Politics and History*, 1998, Sayı: 44
- Deng* : Francis Deng, “From ‘Sovereignty as Responsibility’ to the ‘Responsibility to Protect,’” *Global Responsibility to Protect*, 2010, Cilt: 2, Sayı: 4
- Dörmann* : Kunt Dörmann, “The Legal Situation of Unlawful/Unprivileged Combatants,” *International Review of Red Cross*, Mart 2003, Cilt:85, Sayı: 849
- Finnemore* : Martha Finnemore “Constructing Norms of Humanitarian Intervention”, *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, 1996
- Flynn* : Edward J. Flynn, “The Security Council’s Counter-Terrorism Committee and Human Rights”, *Human Rights Law Review*, 2007, Cilt: 7, Sayı: 2
- Guillaume* : Gilbert Guillaume, “Terrorism and International Law,” *The International and Comparative Law Quarterly*, 2004, Cilt: 53, Sayı: 3

- Guldahl* : Camilla Guldahl, “The Role of Persistent Objection in International Humanitarian Law,” *Nordic Journal of International Law*, 2008, Cilt:77, Sayı:1-2
- Habermas* : Jürgen Habermas, “Uluslararası Hukukun Anayasallaştırılması için Bir Şans Daha Var mı?”, *Bölünmüş Batı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007
- Hegghammer* : Thomas Hegghammer, “The Rise of Muslim Foreign Fighters”, *International Security*, 2011, Cilt: 35, Sayı: 3
- ICRC (2003)* : ICRC, “International Humanitarian Law and The Challenges of Contemporary Armed Conflicts Report for 28th ICRC International Conference”, *ICRC*, Cenevre, Eylül 2003
- ICRC (2004)* : ICRC, “What is International Humanitarian Law,” *Advisory Service on International Humanitarian Law*, 2004
- ICRC (2008)* : ICRC, “How is the Term Armed Conflict Defined in IHL?” *ICRC Opinion Paper*, 2008
- ICRC (2011)* : ICRC, “Relevance of IHL in the Context of Terrorism,” 2011, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/faq/terrorism-ihl-210705.htm>
- Ifantis* : Kostas Ifantis, “Understanding International Politics after the 11 September Terrorist Attacks: A Note on the New Security Paradigm,” *Perceptions*, 2002, Sayı: Mart-Mayıs
- Kaldor* : Mary Kaldor, “A Decade of the War on Terror and the Responsibility to Protect”, *Global Civil Society Yearbook*, Londra: Palgrave Macmillan, 2012
- Kartha* : Tara Kartha, “Countering Transnational Terrorism”, *Strategic Analysis*, 2008, Cilt: 23, Sayı: 11
- MacAskill & Borger* : Ewen MacAskill ve Julian Borger “Iraq War was Illegal and Breached UN Charter, Says Annan” *The Guardian*, 16 Eylül 2014
- Martyn* : Angus Martyn, “The Right of Self-Defence under International Law: The Response to the Terrorist Attacks of 11 September”, *Australian Law and Bills Digest Group*, Parliament of Australia, Department of Parliamentary Library, Ocak 2002

- Molier* : Gelijn Molier, “Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect After 9/11,” *Netherlands International Law Review*, 2006, Cilt:53, Sayı:1
- Morello* : Carol Morello, “U.N. Security Council Members Divided on Turkey’s Military Action in Syria”, *The Washington Post*, 11 Ekim 2019
- Murphy* : Sean D. Murphy, “Assessing the Legality of Invading Iraq”, *George Washington Law Journal*, 2004, Sayı: 4
- Nail & Mcgregor* : Paul Nail, Ian Mcgregor, “Conservative Shift among Liberals and Conservatives Following 9/11/01” *Social Justice Research*, 2009, Sayı: 22
- Ngwa* : Neba Ridley Ngwa, “The Rise and Decline of Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2017, Cilt: 10 Sayı: 49
- Paulus & Vashakmadze* : Andreas Paulus, Mindia Vashakmadze “Asymmetric War and the Notion of Armed Conflict”, *International Review of Red Cross*, Mart 2009, Cilt: 91, Sayı: 873
- Posner* : Eric A. Posner, “War, International Law, and Sovereignty: Reevaluating the Rules of the Game in a New Century: Terrorism and the Laws of War”, *Chicago Journal of International Law*, 2005
- Rapoport* : David C. Rapoport, “The Four Waves of Modern Terrorism” *Terrorism Studies: A Reader*, (Yayn. Haz.) John Horgan ve Kurt Braddock, Abingdon: Routledge, 2008
- Sageman* : Marc Sageman, “New Terrorism in the Western World,” *NATO Review*, 12 Temmuz 2012
- Samad* : A. Yunas Samad, “Transnational Islamic Militancy: A Sociological Perspective,” *Current Challenges to Peacebuilding Efforts and Development Assistance*, Krakow: Tishner European University Press, 2011
- Sassoli* : Marco Sassoli, “Le droit international depuis le 11 septembre: un droit a la carte”, *Centre d’études sur l’intégration et la mondialisation (CEIM)*, 11 Eylül 2002
- Schmid* : Alex P. Schmid, “The Definition of Terrorism”, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, Routledge, 2011

- Schondorf* : Roy S. Schondorf, “Extra-State Armed Conflicts: Is there a Need for a New Legal Regime?” *NYU Journal of International Law and Policy*
- Shwarz* : Benjamin Schwarz, “Why America Thinks It Has to Run the World”, *The Atlantic Monthly*, Haziran 1996, Cilt: 277 Sayı: 6
- Smith* : Robert B. Smith, “Justice under the Sun: Japanese War Crimes Trials” *World War II*, Eylül 1996, Cilt: 11, Sayı: 3
- Smith & Thorp* : Ben Smith ve Arabella Thorp, “The legal basis for the invasion of Afghanistan” *UK House of Commons Library: International Affairs and Defence Section*, 26 Şubat 2010
- Soborski* : Rafal Soborski, “Globalization and Ideology: a Critical Review of the Debate”, *Journal of Political Ideologies*, Ekim 2012, Cilt: 17, Sayı: 3
- Tilly* : Charles Tilly, “Terror, Terrorism, Terrorists,” *Journal of Sociological Theory*, 2004, Sayı: 22
- Troian & Arciszewski & Apostolidis* : Jais Troian, Thomas Arciszewski, Themistoklis Apostolidis, “The Dynamics of Public Opinion Following Terror Attacks: Evidence for a Decrease in Equalitarian Values from Internet Search Volume Indices”, *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2019, Cilt: 13, Sayı: 3
- Vyver & Houston & Abrams & Vasiljevic* : Julie Van de Vyver, Diane M. Houston, Dominic Abrams, Milica Vasiljevic, “Boosting Belligerence: How the July 7, 2005, London Bombings Affected Liberals’ Moral Foundations and Prejudice,” *Psychological Science*, 2015, Cilt: 27, Sayı: 2
- Wijninga* : Peter Wijninga “State and Non-State Actors: Beyond the Dichotomy” *Strategic Monitor 2014: Four Strategic Challenges*, Hague Centre for Strategic Studies, 2014

KARARLAR

- ABD Yüksek Mahkemesi* : ABD Yüksek Mahkemesi, *Hamdan vs. Rumsfeld Kararı*, 2006
- AB Kararı* : Avrupa Birliği, *Terörle Mücadele Konsey Çerçeve Kararı (Council Framework Decision on Combating Terrorism)*, Sayı:2002/475/JHA, 13 Haziran 2002

- BM Genel Kurulu Kararları* : A/RES/15/1514 (1960), A/RES/49/60 (1994), A/RES/49/60 (1995), A/RES/60/1(2005), A/RES/60/288 (2006), A/RES/62/272 (2008), A/RES/63/308 (2009), A/RES/64/297 (2010), A/RES/66/272 (2012), A/RES/68/276 (2014), A/RES/70/291 (2016), A/RES/71/291 (2017), A/RES/72/284 (2018)
- BM Güvenlik Konseyi Karar Taslakları* : S/2001/270, S/2001/1199, S/2002/1385, S/2004/980, S/2004/240, S/2004/738, S/2006/508, S/2006/878, S/2011/24, S/2017/1060, S/2018/516, S/2017/172, S/2017/315, S/2017/884, S/2017/962, S/2017/970, S/2018/321
- BM Güvenlik Konseyi Kararları* : S/RES/678 (1990), S/RES/748 (1992), S/RES/808 (1993), S/RES/827 (1993), S/RES/955(1994), S/RES/1054 (1996), S/RES/1070 (1996), S/RES/1199 (1998), S/RES/1315 (2000), S/RES/1368 (2001), S/RES/1373 (2001), S/RES/1566(2004), S/RES/1593 (2005), S/RES/1970 (2011), S/RES/2396 (2017)
- ICTY Kararı (1995)* : ICTY, *The Prosecutor v. Dusko Tadic Kararı*, 2 Ekim 1995
- ICTY Kararı (2005)* : ICTY, *The Prosecutor vs. Fatmir Limaj Kararı*, 30 Kasım 2005
- İsrail Yüksek Mahkemesi* : İsrail Yüksek Mahkemesi, *İsrail’de İşkenceye Karşı Komite vs. İsrail Hükümeti ve Diğerleri Kararı*, 2005
- UAD (1951)* : UAD, *Büyük Britanya Krallığı vs. Norveçli Balıkçılar Davası, (United Kingdom vs. Norway Fisheries Case, 1951*
- UAD (1969)* : UAD, *Kuzey Kıta Sahaneliği Davaları, (North Sea Continental Shelf Cases), 1969*
- UAD (2005)* : UAD, *Kongo Topraklarındaki Silahlı Faaliyetler Kararı-KDC vs Uganda (Armed Activities on the Territory of the Congo-DRC vs. Uganda), 2005*
- UCM-Darfur* : UCM, *Darfur Sudan Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/darfur>
- UCM-KDC* : UCM, *Kongo Demokratik Cumhuriyeti Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/drc>
- UCM-Libya* : UCM, *Libya Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/libya>
- UCM-OAC* : UCM, *Orta Afrika Cumhuriyeti I-II Dosyası*, <https://www.icc-cpi.int/car>, <https://www.icc-cpi.int/carII>

RAPORLAR

- BM Raporu (2004)* : A/59/565 (2004) BM Genel Kurulu Raporu
- BM Raporu (2018)* : A/72/840 (2018) *BM Genel Kurulu Raporu ve ekli Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Paketi*, 20 Nisan 2018
- ICISS* : ICISS, *The Responsibility to Protect: The Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, 2001 <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>
- IICK* : The Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford University Press, 2000

SÖZLEŞME VE BİLDİRİLER

- Afrika Birliği* : Afrika Birliği, *Terörü Önleme ve Terörle Mücadele Sözleşmesi (Convention on the Prevention and Combating of Terrorism)*, 1999
- Arab Birliği* : Arab Birliği, *Terörün Önlenmesine İlişkin Arap Sözleşmesi (The Arab Convention For The Suppression of Terrorism)*, 1998
- Avp. Konseyi Sözleşmesi (1977)* : R.G. 28.10.1980, Sayı: 17145, *Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (European Convention on the Suppression Terrorism)*, 1977.
- Avp. Konseyi Sözleşmesi (2005)* : R.G. 12.03.2011, Sayı: 27872, *Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism)*, 2005.
- BM Deklarasyonu* : Birleşmiş Milletler, *Uluslararası Terörizmi Yok Etmeye Yönelik Önlemler Deklarasyonu (Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism)*, 1994
- BM Sözleşmeleri* : R.G. 24.08.1945, Sayı:6092 *Birleşmiş Milletler Antlaşması (Charter of United Nations)*, 1945
- : R.G. 8.12.1975, Sayı: 15436, *Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle ilgili Sözleşme*, 1963
- : R. G. 31.3.1973, Sayı: 14493, *Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi*, 1970
- : R. G. 29.11.1975, Sayı: 15427, *Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi*, 1971

- BM Sözleşmeleri* : R. G. 1.5.1981, Sayı: 17327, *Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, 1973
- : R. G. 29.4.1988, Sayı: 19799, *Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme*, 1979
- : R. G. 7.8.1986, Sayı: 19188, *Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme*, 1980
- : R. G. 22.10.1992, Sayı: 21383, *Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol*, 1988
- : R. G. 26.1.1998, Sayı: 23242, *Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi*, 1988
- : R. G. 26.1.1998, Sayı: 23242, *Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Zeminlerin Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü*, 1988
- : R. G. 27.9.1994, Sayı: 22064, *Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesi*, 1991
- : R. G. 17.4.2002, Sayı: 24729, *Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*, 1997
- : R.G. 17.1.2002, Sayı: 24643, *Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*, 1999
- : R.G. 31.12.2009, Sayı: 27449, *Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi Protokolü*, 2005
- : R. G. 31.12.2009, Sayı: 27449, *Kıta Sahaneliğindeki Sabit Zeminlerin Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolüne ek Protokol*, 2005
- : R.G. 8.5.2012, Sayı: 28286, *Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme*, 2005
- : R.G. 24.04.2015, Sayı : 29336, *Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkındaki Sözleşmenin Tadili*, 2005
- : R. G. 24.08.2017, Sayı: 30164, *Uluslararası Sivil Havacılığa İlişkin Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Pekin Sözleşmesi*, 2010
- : R. G. 27.08.2017, Sayı: 30167, *Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesine Ek Protokol*, 2010

- BM Sözleşmeleri* : R. G. 3.11.2018, Sayı: 30584, *Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlere İlişkin Sözleşmenin Tadiliyle İlgili Protokol*, 2014
- : R.G. 8.12.1975, Sayı: 15436, *Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle ilgili Sözleşme*, 1963
- I. Cenevre Sözleşmesi* : R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, *Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Cenevre, 1949
- II. Cenevre Sözleşmesi* : R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, *Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Cenevre, 1949
- III. Cenevre Sözleşmesi* : R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, *Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Cenevre, 1949
- IV. Cenevre Sözleşmesi* : R.G. 30.01.1953, Sayı: 8322, *Savaş Sırasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi*, Cenevre, 1949
- I. Ek Protokol* : 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, Cenevre, 1977
- II. Ek Protokol* : 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, Cenevre, 1977
- III. Ek Protokol* : 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek ve İlave bir Ayırt Edici Ambleme İlişkin Protokol, Cenevre, 2005
- ICRC* : ICRC, *Treaties, States Parties and Commentaries*, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByDate.xsp>
- ICTR Statüsü* : ICTR, *Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü (Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda)*, Arusha, 1994
- ICTY Statüsü* : ICTY, *Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü (Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)*, Lahey, 1993
- I.Lahey, 1899* : *I No'lu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesine İlişkin Sözleşme*, Lahey, 1899
- II.Lahey, 1899* : *II No'lu Kara Savaşlarındaki Kural ve Örflere İlişkin Sözleşme*, Lahey, 1899
- III.Lahey, 1899* : *III No'lu 22 Ağustos 1864 Tarihli Cenevre Sözleşmesinin Deniz Savaşlarına Uygulanmasına İlişkin Sözleşme*, Lahey, 1899

- IV-I.Lahey, 1899 : IV-I No'lu Balonlardan Mermi ve Patlayıcı Atılmasının Yasaklanmasına İlişkin Bildiri, Lahey, 1899
- IV-II.Lahey, 1899 : IV-II No'lu Amacı Boğucu veya Zararlı Gazların Difüzyonu Olan Mermilerin Kullanımına İlişkin Bildiri, Lahey, 1899
- IV-III.Lahey, 1899 : IV-III No'lu İnsan Vücudunda Kolayca Genişleyen veya Düzleşen Mermilerin Kullanımına İlişkin Bildiri, Lahey, 1899
- I.Lahey, 1907 : I No'lu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesine İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- II.Lahey, 1907 : II No'lu Sözleşme Borçlarının Ödenmesinde Kuvvet Kullanımının Sınırlandırılmasına İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- III.Lahey, 1907 : III No'lu Silahlı Çatışmanın Başlamasına İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- IV.Lahey, 1907 : IV No'lu Kara Savaşlarındaki Kural ve Örflere İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- V.Lahey, 1907 : V No'lu Kara Savaşlarındaki Tarafsız Güç ve Kişilerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- VI.Lahey, 1907 : VI No'lu Silahlı Çatışmanın Başlangıcında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- VII.Lahey, 1907 : VII No'lu Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Dönüştürülmesine İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- VIII.Lahey, 1907 : VIII No'lu Temas Edildiğinde Otomatik Patlayan Denizaltı Mayınlarının Döşenmesine İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- IX.Lahey, 1907 : IX No'lu Savaş Zamanı Deniz Kuvvetlerinin Bombardımanına İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- X.Lahey, 1907 : X No'lu Cenevre Sözleşmesinde Yer Alan İlkelerin Deniz Savaşına Uyarlanmasına İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- XI.Lahey, 1907 : XI No'lu Deniz Savaşında Zapt Etme Hakkının Kullanılması Hakkındaki Sınırlamalara İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- XII.Lahey, 1907 : XII No'lu Uluslararası Ganaim Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- XIII.Lahey, 1907 : XIII No'lu Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Sözleşme, Lahey, 1907
- XIV.Lahey, 1907 : XIV No'lu Balonlardan Mermi ve Patlayıcıların Atılmasının Yasaklanmasına İlişkin Bildiri, Lahey, 1907
- NATO : R.G. 19.02.1952, Sayı: 8038, Kuzey Atlantik Antlaşması (North Atlantic Treaty), 1949

- Nürnberg Statüsü* : *Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü (Charter of the International Military Tribunal of Nuremberg)*, Londra, 1945
- SL Statüsü* : *Sierra Leone Özel Mahkemesi Statüsü (Statute of the Special Court for Sierra Leone)*, New York, 2002
- St. Petersburg Bildirisi* : *400 Gram Ağırlığındaki Patlayıcı Mermilerin Savaş Zamanında Kullanımının Reddedilmesine İlişkin Bildiri*, St. Petersburg, 1868
- Tokyo Statüsü* : *Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü (Charter of the International Military Tribunal for Far East)*, Tokyo, 1945
- UAD* : R.G. 24.08.1945, Sayı: 6092, *Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, 1945
- UCM* : *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (Rome Statute of the International Criminal Court)*, 1998
- Diğer Uluslararası Sözleşmeler* :
- Savaşta Boğucu, Zehirleyici ya da Benzer Diğer Gazların ve Bakteriyolojik Savaş Yöntemlerinin Kullanılmasının Yasaklanmasına İlişkin Protokol*, Cenevre, 1925
 - Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme*, Paris, 1948
 - Silahlı Çatışma Sırasında Kültürel Malların Korunması Sözleşmesi*, Lahey, 1954
 - Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Yönelik Yasal Sınırlamaların Uygulanmamasına İlişkin Sözleşme*, New York, 1968
 - Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Zehirli Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanmasına ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme*, New York, 1972
 - R.G. 04.01.2005, Sayı: 25690, *Ayrım Gözetmeyen Etkileri Olan ve Aşırı Acıya Yol Açan Belli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılmasına İlişkin Sözleşme*, Cenevre, 1980
 - R.G. 27.01.1995, Sayı: 22184, *Çocuk Hakları Sözleşmesi*, New York, 1989
 - R.G. 03.05.1997, Sayı: 22978, *Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme*, Paris, 1993

- Diğer Uluslararası Sözleşmeler* : R.G. 15.03.2003, Sayı: 25049, *Anti-personnel Mayınların Kullanılması, Depolanması, Üretilmesi ve Naklinin Yasaklanması ve Yok Edilmesine İlişkin Sözleşme*, Oslo, 1997
- : R.G. 21.10.2003, Sayı: 25266, *Silahlı Çatışmalara Çocukların Katılmasına İlişkin Sözleşmenin İhtiyari Protokolü*, New York, 2000
- : *Misket Bombalarına İlişkin Sözleşme*, Oslo, 2008
- : *Silah Ticareti Sözleşmesi*, New York, 2013
- : *Nükleer Silahların Yasaklanması Sözleşmesi*, New York, 2017

DiĞER KAYNAKLAR

- A & E Television* : “September 11 Attacks”, *History*, A&E Television Networks, 11 Eylül 2019, <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks>
- BM* : Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi (*United Nations Office on Drugs and Crime*), *Definitions of Terrorism*, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_definitions.html
- BM* : Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi (*United Nations Office on Drugs and Crime*), “Overview of the International Counter-Terrorism Legal Framework”, *Education for Justice University Module Series: Counter-terrorism*, Viyana, 2008,
- BM* : Birleşmiş Milletler, “Coordination and Coherence of the Counter-terrorism Efforts of the United Nations,” <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/about-task-force>
- BM* : BM Terörle Mücadele Ofisi, <https://www.un.org/en/counterterrorism>
- BM* : BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi (*UN Global Counter-Terrorism Strategy*), 8 Eylül 2006, <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy>
- BM Genel Kurulu Oturum Metni* : BM Genel Kurulu 54.Oturumu, A/54/PV4, 20.09.1999

- Dic. Pra. Du Droit Humanitaire* : Dictionnaire Pratique du Droit Humanitaire, “Definition du Mot Combattant” <https://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/combattant/>
- Dic. Pra. Du Droit Humanitaire* : Dictionnaire Pratique du Droit Humanitaire, “Definition du Mot Non-Combattant” <https://dictionnaire-droit-humanitaire.org/content/article/2/non-combattant/>
- Dic. Ref.* : Dictionary Reference, “Definition of Militant,” <http://www.dictionary.com/browse/militant>
- Geneva Academy* : Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, “Indiscriminate Weapon,” Weapons Law Encyclopedia, <http://www.weaponslaw.org/glossary/indiscriminate-weapon>
- Gorbachev* : “Address by Mikhail Gorbachev at the UN General Assembly Session (Excerpts),” *History and Public Policy Program Digital Archive*, 7 Aralık 1988, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116224>
- H. W. Bush* : George H. W. Bush, “Address Before a Joint Session of Congress on the Invasion of Kuwait”, Kaynak: Ulusal Arşivler, Miller Center of University of Virginia, 11 Eylül 1990 <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/september-11-1990-address-joint-session-congress>
- Harper* : Douglas Harper, “Definition of Militant” *Online Etymological Dictionary*, <http://www.etymonline.com/index.php?term=militant>
- Honest Reporting* : “Terrorist or Militant?” *Honest Reporting: Defending Israel from Media Bias*, 8 Mart 2006, <http://honestreporting.com/terrorist-or-militant-2/>
- Reid* : İngiltere Savunma Bakanı John Reid’in 3 Nisan 2006 tarihli konuşması www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/People/Speeches/SofS/20thcenturyRules21stcenturyConflict.htm,
- Rey-Debove & Rey* : Josette Rey-Debove ve Alain Rey, “Définition de la Terreur”, *Le petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Dictionnaires Le Robert Yayınları, Paris, 2010

- Rumsfeld* : ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 8 Şubat 2002 tarihli konuşması
www.defenselink.mil/news/Feb2002/t02082002_t0208sd.html
- TDK* : Türk Dil Kurumu, "Militan'ın Tanımı"
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MİLİTAN
- TDV* : Türkiye Diyanet Vakfı, "Ümmet'in Tanımı," *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummet>
- The Avalon Project* : *The Avalon Project*, Lillian Goldman Law Library, Yale Law School, https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp
- UN News* : "De-escalation of Turkish Military Operation in Northern Syria Absolutely Essential," *UN News*,
<https://news.un.org/en/story/2019/10/1049021>
- W. Bush (Ocak 2002)* : George W. Bush, "The President's State of the Union Address", *The White House Archive*, 29 Ocak 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>
- W. Bush (Eylül 2002)* : George W. Bush, *Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi*, Office of the Secretary of Defense: Historical Office, 17 Eylül 2002,
<https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=2014-06-25-121337-027>

TEZ ONAY KARARLARI

EK-1

The screenshot shows a Microsoft Word interface. The top ribbon includes 'Dosya', 'İletişim', 'Yardımcı', and 'Eklere'. The 'Eklere' tab is active, displaying options like 'Ne yapmayı istediğinizi söyleyin', 'Kopyala', 'Tümünü Kopyala', 'Seç', 'Seçim', 'İletişim', 'Göster', and 'İletişim'. The status bar at the bottom indicates the date and time: '8.05.2020 Cum 14:46'. The document title is 'Selin Çakar'ın özgeçmiş tezini savunması hk.'. The author is listed as 'Kime Kerem Cem Sanlı' and the recipient as 'Bilgi Melide Otara'. A download button for the document is visible at the bottom right, labeled 'Tez Savunması Kararı Formu_Selin ÇAKAR_11.6.docx' with a size of '20 KB'.

Sayın Doç. Dr. Kerem Cem Sanlı,

Danışmanı olduğum 113612006 numaralı Selin Çakar, 8 Mayıs 2020 saat:13:00'da düzenlenmiş tezini savunmuş, tez tarafından başarılı bulunmuştur. Öğrenci, tezinin yazımında yeterli ve güncel kaynaklardan yararlanmış ve özgün bir çalışma ortaya koymuştur. Yazım kurallarına büyük ölçüde uyulmuş, terim birliği sağlanmıştır. Atf kurallama uyum konusunda tezde herhangi bir soruna rastlanmamıştır.

Ekte tez savunması karar formunu iletiyorum.

Saygılarımla,

Dr. Öğretim Üyesi İdil İŞİ GÜL

Tarih: 08 Mayıs 2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü'ne,

08 Mayıs 2020 tarihinde 113612006 numaralı Selin ÇAKAR adlı Hukuk Yüksek Lisans Programı öğrencisinin “Ulusaşırı Silahlı Örgütlerle Birlikte Değişen Savaş Stratejileri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Kapsayıcılığı Tartışması” konulu tez savunmasında danışmanı olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü / ~~reddini~~ uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi İdil Işıl GÜL

Bağlı Bulunduğu Üniversite: İstanbul Bilgi Üniversitesi

EK-2

Hukuk Yüksek Lisans Öğrencisi Selin Çakar'ın Tez Savunması Hakkında - İletiyi (HTML) (Salt Okunur)

Ne yapmak istediğinizi söyleyin

İletiyi Göster

İletiyi

Seçim

8.05.2020 Cum 16:55

UK

Ulaş Karan

Hukuk Yüksek Lisans Öğrencisi Selin Çakar'ın Tez Savunması Hakkında

Cime Kerem Cem Sanli

Bilgi Medya Otara

Bu iletinin görüntülenme şekliyle ilgili bir sorun varsa, İletiyi web tarayıcıda görüntülemek için buraya tıklayın.

Tez Savunması Kararı Formu_Selin ÇAKAR.docx

20 KB

Sayın Kerem Cem Sanlı,

Hukuk Yüksek Lisans Programı öğrencisi Selin Çakar'ın (113612006) 8 Mayıs 2020 tarihinde saat 10.00'da yapılan tez savunmasında jüri üyesi olarak yer almış bulunuyorum. Selin Çakar'ın "Ulusaşın Silahlı Örgütlerle Birlikte Değişen Savaş Stratejileri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Kapsayıcılığı Tartışması" başlıklı tezi, kullanılan kaynakların yeterliliği, konunun güncelliği ve özgünlüğü, tezde kullanılan akademik üslup dikkate alınarak tarafınca başarılı bulunmuştur. Bilginize sunarım.

Saygılarımla,

Ulaş Karan

Tarih: 08 Mayıs 2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü'ne,

08 Mayıs 2020 tarihinde 113612006 numaralı Selin ÇAKAR adlı Hukuk Yüksek Lisans Programı öğrencisinin “Uluslararası Silahlı Örgütlerle Birlikte Değişen Savaş Stratejileri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Kapsayıcılığı Tartışması” konulu tez savunmasında jüri üyesi olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : **Doç. Dr. Ulaş Karan**

Bağlı Bulunduğu Üniversite: **İstanbul Bilgi Üniversitesi**

EK-3

Hukuk Yüksek Lisans Düzeltmiş Tez Savunması (Selin ÇAKAR) Hakkında - İleti (HTML) (Salt Okunur)

Ek Araçları

Ne yapmak istediğimizi söyleyin

Doğru İletile Yardım

Ekler

Yükle Tüm Ekleri Karşıya Yükle > Karşıya Yükle > Karşıya Yükle >

İletiyi Göster İleti

Tümünü Kopyala Seç

Seçim

Buluta Kaydet

Bilgisayara Kaydet

8.05.2020 Cum 15:21

BE

Bilge Erson Asar <ersonb@mef.edu.tr>

Hukuk Yüksek Lisans Düzeltmiş Tez Savunması (Selin ÇAKAR) Hakkında

Kime Kerem Cem Sanli

Bilgi Meida Otara

Tez Savunması Karar Formu_Selin ÇAKAR_BEA.docx

20 KB

Sayın Hocam,
Tez jürisinde yer aldığım Selin Çakar isimli öğrencinin 8 Mayıs 2020 tarihinde saat 10.00'da gerçekleştirilen savunması sonucunda öğrencinin tezini, kaynak yeterliliği, kaynaklarının güncelliği, konunun özgünlüğü ile şekli kuralara, atf usullerine ve dil bilgisi kurallarına uygunluğu bakımından başarılı olarak değerlendirdiğimi bilgilerinize sunarım. Saygılarımla,

Bilge Erson Asar

Assistant Professor
MEF University Faculty of Law
Department of Public International Law

T: 0 212 395 37 29
F: 0 212 395 36 92
Huzur Mah. Ayazaga Cad. No.4 34396
Maslak - Istanbul - Turkey

Tarih: 08 Mayıs 2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü'ne,

08 Mayıs 2020 tarihinde 113612006 numaralı Selin ÇAKAR adlı Hukuk Yüksek Lisans Programı öğrencisinin “Uluslararası Silahlı Örgütlerle Birlikte Değişen Savaş Stratejileri ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Kapsayıcılığı Tartışması” konulu tez savunmasında jüri üyesi olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü / ~~reddini~~ uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Bilge ERSON ASAR

Bağlı Bulunduğu Üniversite: MEF Üniversitesi